

การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ
: ผลกระทบต่อประเทศไทย

นางสาวอินทนิล เนื่องเนาวรัตน์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-2258-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE ACCUSED UNDER INTERNATIONAL LAW
: IMPLICATIONS FOR THAILAND

Miss Intanin Naungnowwarat

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-2258-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ
: ผลกระทบต่อประเทศไทย
โดย นางสาวอินทนิ นเองเนาวรัตน์
สาขาวิชา นิติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์วิฑิต มั่นตาภรณ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิติพันธุ์ เชื้อบุญชัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุผานิต เกิดสมเกียรติ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์วิฑิต มั่นตาภรณ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ตระกูล วินิจฉัยภาค)

..... กรรมการ
(อาจารย์ทองใบ ทองแปด)

สภามหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อินทนิล เนื่องเนาวรัตน์ : การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ
: ผลกระทบต่อประเทศไทย (PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE ACCUSED
UNDER INTERNATIONAL LAW : IMPLICATIONS FOR THAILAND) อ.ที่ปรึกษา :
ศาสตราจารย์วิทิต มันทาภรณ์, 169 หน้า. ISBN 974-17-2258-3.

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาใน
กฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา
ในกฎหมายไทย โดยศึกษาจากบทบัญญัติของกฎหมาย รวมทั้งกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการ
คุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และสภาพการณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาใน
ปัจจุบัน

ผลจากการวิจัยพบว่า มาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่าง
ประเทศมีประสิทธิภาพมากกว่าการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย ในแง่ของบท
บัญญัติของกฎหมายไทยนั้นมีการบัญญัติไว้ในภาพรวมดีแล้ว ยกเว้นในบางเรื่อง เช่น สิทธิที่จะ
ได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความในชั้นสอบสวน และเมื่อศึกษาสภาพการณ์ในปัจจุบันแล้ว
พบว่าปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไม่
สามารถให้ความคุ้มครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการวิจัยจึงเห็นว่าควรจะมีการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติของกฎหมายไทยในบาง
เรื่อง ได้แก่ สิทธิของผู้ต้องหาที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่
จะเลือกทนายความที่รัฐจัดหาให้ คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องหากมีผู้ร้องขอต้องมีการ
ไต่สวนมูลฟ้องก่อน และควรเพิ่มสิทธิการเลือกตั้งของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสิทธิของ
เจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วย รวมทั้งมีการจัดตั้งองค์กรที่มีอิสระภาพเพื่อตรวจสอบการทำงาน
ของกลไกต่างๆ และรัฐต้องเพิ่มงบประมาณและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ให้สอดคล้องกับภาระงานที่
เพิ่มขึ้น

สาขาวิชานิติศาสตร์.....

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา ...2545.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

4286158034 : MAJOR LAWS

KEY WORD: RIGHTS/ACCUSED/INTERNATIONAL LAW

INTANIN NAUNGNOWWARAT : PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE
ACCUSED UNDER INTERNATIONAL LAW : IMPLICATIONS FOR THAILAND.

THESIS ADVISOR :PROF. VITIT MUNTARBHORN, 169 pp. ISBN 974-17-2258-3.

This thesis aims to study the standards for protecting the rights of the accused under international law in comparison with the rights thereof under Thai laws. This research is based on provisions of laws, mechanisms, and enforcement, as well as current situation regarding protection of the rights of the accused.

It is found that the standards for protecting the rights of the accused under international law are higher than those under Thai laws. Thai laws already guarantee quite well all the rights, with the exception of the right to a lawyer during the inquiry period, but there are many problems concerning, inefficient mechanisms and enforcement.

It is recommended that Thai laws be amended in order to ensure the rights of the accused to access a lawyer, to choose a lawyer appointed by the Government, to request inquiries even in case where the public prosecutor is the plaintiff, and to vote during the detention period. The rights of government officials should be recognized at the same time. Besides, an independent agency should be set up to check all the mechanisms. The Government should also increase the budget and manpower to support the mission.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Field of studyLaws.....

Academic year2002.....

Student's signature

Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งของศาสตราจารย์วิท มันทาภรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ แก่ผู้เขียนในการทำ วิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา รวมทั้งแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง และ ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สุผานิต เกิดสมเกียรติ อาจารย์ตระกูล วินิจชัยภาค และ อาจารย์ทองใบ ทองเปาด์ ที่กรุณาสละเวลาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และให้ข้อเสนอแนะต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์

นอกจากนี้ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ศุภวัฒน์ รมยานนท์ ท่านอาจารย์อรพงษ์ ศิริกานต์ นนท์ อาจารย์ติวเตอร์ของผู้เขียนที่ศาลแพ่งและศาลอาญาที่กรุณาให้ผู้เขียนได้ทำวิทยานิพนธ์ฉบับ นี้ พร้อมทั้งได้ถามตลอด ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการทำวิทยา นิพนธ์ ขอขอบคุณคุณสมนึก บุญประเสริฐ ที่ช่วยหาข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณคุณแก้วตา พันธุ์อุไร ที่ให้ความช่วยเหลืออย่างยิ่งในการแปลเอกสารภาษา ต่างประเทศ ตลอดจนให้คำแนะนำต่างๆ แก่ผู้เขียน ขอขอบคุณคุณจตุภูมิ ภูมิบุญชู คุณวันวิภา สุขสวัสดิ์ คุณศรันยา สีมา เพื่อนที่คอยให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เขียนในทุกเรื่องอย่างดียิ่งตลอดระยะ เวลา 4 ปี ที่ศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งขอขอบคุณ พี่ๆ ที่สำนักงานคณะกรรมการ กฤษฎีกา พี่ๆ และเพื่อนๆ ผู้ช่วยผู้พิพากษารุ่นที่ 46 เพื่อนชั้นปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ เพื่อนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนสารวิทยา ทุกท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนาม หมดยุติที่ให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่งทุกครั้งที่คุณเขียนขอความช่วยเหลือ ทั้งให้กำลังใจและคอยไถ่ถามจนสามารถทำให้ผู้เขียนสามารถทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ลุล่วงไปได้

และบุคคลที่สำคัญที่สุด คือ คุณป้า คุณแม่ และน้องๆ ที่ให้การสนับสนุนทุกๆ ด้านมา ตลอด รวมทั้งคุณพ่อที่ทำให้ผู้เขียนมีวันนี้ได้

อินทนิล เนื่องเนาวรัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
บทที่	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 สมมติฐาน	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	3
1.6 วิธีการศึกษา	3
บทที่ 2 พัฒนาการของแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา	
ในกฎหมายระหว่างประเทศ	5
2.1 ข้อความคิดว่าด้วยสิทธิและการคุ้มครองสิทธิ	5
2.1.1 ข้อความคิดว่าด้วยสิทธิ	5
2.1.2 ข้อความคิดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิ	12
2.2 เหตุผลและความจำเป็นของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา.....	18
2.3 นิยามและประเภทของผู้ถูกกล่าวหา	20
2.3.1 นิยามของผู้ถูกกล่าวหา	20
2.3.2 ประเภทของผู้ถูกกล่าวหา	22
2.4 พัฒนาการของแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา	
ในกฎหมายระหว่างประเทศ	31
2.5 พัฒนาการของแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา	
ในประเทศไทย	35

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่

2.6 สรุป	40
บทที่ 3 การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ	42
3.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ	45
3.1.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล	45
3.1.2 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาของศาล	49
3.1.3 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาภายหลังพิจารณาคดี	54
3.2 กลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในกฎหมายระหว่างประเทศ	55
3.2.1 กลไกที่จัดตั้งในรูปของคณะกรรมการ	55
3.2.1.1 คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน	55
3.2.1.2 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน	56
3.2.1.3 คณะกรรมการต่อต้านการทรมาน	62
3.2.2 กลไกที่จัดตั้งในรูปของศาล	66
3.2.3 กลไกอื่นๆ	74
3.3 สรุป	76
บทที่ 4 การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามกฎหมายไทย	77
4.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามกฎหมายไทย	77
4.1.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล	78
4.1.2 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาของศาล	100
4.1.3 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาภายหลังพิจารณาคดี	102
4.2 กลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในประเทศไทย	105

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่

4.2.1	องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม	105
4.2.1.1	เจ้าหน้าที่ตำรวจ	105
4.2.1.2	พนักงานอัยการ	112
4.1.1.3	ศาลยุติธรรม	115
4.2.1.4	กรมราชทัณฑ์	122
4.1.1.5	ทนายความ	125
4.2.2	องค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540	128
4.2.2.1	คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน	128
4.2.2.2	ศาลรัฐธรรมนูญ	130
4.2.3.	องค์กรพัฒนาเอกชน (N G O)	132
4.2.4	กลไกอื่นๆ	133
4.3	สรุป	134
บทที่ 5	การเปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ และการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย	136
5.1	สภาพปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย	136
5.2	การเปรียบเทียบระหว่างการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาใน กฎหมายระหว่างประเทศและการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในกฎหมายไทย	142
5.2.1	ด้านบทบัญญัติกฎหมาย	142
5.2.2	ด้านกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา.....	144
5.3	สรุป	148

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่

บทที่ 6 บทสรุป	150
รายการอ้างอิง	154
ภาคผนวก	167
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	169

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงอัตรากำลังข้าราชการตุลาการเปรียบเทียบกับจำนวนสถิตินิติศาสตร์ ที่ราชอาณาจักรประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2545 (10 เดือนแรกของปีงบประมาณ)	121
ตารางที่ 2 แสดงสถิติการให้ความช่วยเหลือของสภานายความ	126
ตารางที่ 3 แสดงสถิตินิติที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี	139

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมมีความขัดแย้งระหว่างสมาชิกเกิดขึ้นได้เสมอ หากสังคมนั้นไม่มีมาตรการหรือหลักเกณฑ์ใดมาจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สังคมนั้นย่อมวุ่นวาย ไร้ความสงบสุข ดังภาษิตกฎหมายที่ว่า ที่ใดมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย ประเทศต่าง ๆ จึงสร้างระบบกระบวนการยุติธรรมขึ้นเพื่อควบคุมดูแลและจัดการกับปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้น อำนาจของรัฐในการดำเนินการดังกล่าวเป็นความชอบธรรมและความจำเป็น เนื่องจากรัฐชาติป็นที่ย่อมมีอำนาจและมีหน้าที่ในการดำเนินการด้วยประการใด ๆ เพื่อให้สังคมของตนเกิดความสงบเรียบร้อย โดยผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายอาญาจะถูกดำเนินคดีภายใต้ระบบการลงโทษที่เป็นทางการโดยรัฐ หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (Criminal Justice System) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญสองประการ คือ ต้องมีกระบวนการค้นหาความจริงที่มีประสิทธิภาพเพื่อจะทำได้สามารถนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายได้อย่างถูกต้องควบคู่ไปกับต้องเป็นกระบวนการที่ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ถูกกล่าวหาหรือประชาชนทั่วไป มิให้ต้องเดือดร้อนกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานหรือศาลในการค้นหาความจริง เนื่องจากกฎหมายอาญานั้นถือว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นกระทำความผิด ผู้ถูกกล่าวหาจึงอยู่ในฐานะผู้ทรงสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองในคดีที่เรียกว่า Subject of Rights หรือประธานแห่งคดี กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงมีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอย่างชัดเจนเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริสุทธิ์ไม่ให้เกิดการปล่อยให้ผู้ถูกกล่าวหาต้องต่อสู้คดีไปตามลำพังเสมือนเป็นผู้ถูกกระทำในคดีที่เรียกว่า Object of Rights หรือกรรมในคดี กระบวนการยุติธรรมของแต่ละประเทศจึงพยายามที่จะพัฒนาหลักกฎหมายหรือวิธีปฏิบัติให้วัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีอาญาทั้งสองประการดังกล่าวมีความสมดุลย์อันนำไปสู่ความยุติธรรมที่แท้จริง กล่าวคือ สังคมสามารถแยกแยะผู้บริสุทธิ์ออกจากผู้กระทำผิด รวมทั้งผู้ที่ถูกกล่าวหาหรือประชาชนทั่วไปถูกกระทบกระทั่งสิทธิเสรีภาพจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานหรือศาลในการค้นหาผู้กระทำผิดเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เนื่องจากในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในแต่ละขั้นตอนนั้น อาจมีการกระทบถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งแม้จะได้กระทำไปเพื่อหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ อันเป็นการกระทำเพื่อส่วนรวมก็ตาม แต่ก็จำต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย โดยองค์กรของรัฐจะต้องใช้อำนาจภายในกรอบ

ของกฎหมายตาม หลักนิติรัฐ (Legal State) เพื่อให้เจ้าพนักงานของรัฐใช้อำนาจอย่างมีความเป็น ภาวะวิสัย (Objectivity) ไม่ใช่ตามอำเภอใจ (Subjectivity) ของเจ้าพนักงานแต่ละคน รวมทั้งมี หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา เพื่อให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่าง เต็มที่

จากปัญหาที่ได้กล่าวมา วิทยานิพนธ์จึงจะได้ศึกษาถึงพัฒนาการและแนวความคิดของ การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ รวมทั้งศึกษากฎและ การบังคับ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังศึกษาถึง พัฒนาการและแนวความคิดของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา รวมทั้งกลไกและการบังคับ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย เพื่อเปรียบ เทียบว่ามีประสิทธิภาพสอดคล้องกับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมาย ระหว่างประเทศหรือไม่ รวมทั้งศึกษาถึงสภาพการณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาใน ประเทศไทย เพื่อนำมาสู่แนวทางแก้ไขปรับปรุงกฎหมายไทย เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูก กล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมของไทยมีประสิทธิภาพและสามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ถูก กล่าวหาได้อย่างแท้จริง

1.2 สมมติฐาน

มาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย ยังไม่มีประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามกฎหมาย ระหว่างประเทศ ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับมาตรฐานดังกล่าว

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อทราบพัฒนาการและแนวความคิดของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายไทย
2. เพื่อทราบถึงกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายไทย
3. เพื่อทราบถึงสภาพการณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทย
4. เพื่อทราบถึงประสิทธิภาพของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทยเมื่อเทียบ กับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ

5. เพื่อทราบแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายไทยเพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาโดยเริ่มจากศึกษาข้อคิดว่าด้วยสิทธิและการคุ้มครองสิทธิ เหตุผลและความจำเป็นในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา นิยามและประเภทของผู้ถูกกล่าวหา พัฒนาการและแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ และพัฒนาการและแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย ส่วนต่อไป จะศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา กลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ จากนั้นจะศึกษาถึงบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา กลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย จากนั้นจะนำมาเปรียบเทียบกัน รวมทั้งกล่าวถึงปัญหาและแนวทางแก้ไข พร้อมข้อเสนอแนะ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการและแนวความคิดของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายไทย
2. ทำให้ทราบถึงกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายไทย
3. ทำให้ทราบถึงสภาพการณ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทย
4. ทำให้ทราบว่า การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมของไทยมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศหรือไม่
5. ทำให้ทราบแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายไทยเพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.6 วิธีการศึกษา

ในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนได้ศึกษาโดยใช้วิธีการ วิจัยเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะได้รับมา

จากหนังสือ บทความ วารสาร จุลสาร เอกสารเผยแพร่ของหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานเอกชน ต่าง ๆ รายงานการสัมมนา รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ กฎหมายต่าง ๆ ของประเทศไทย ตลอดจน การศึกษาดรสารระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาจากตำรา บทความ ของต่างประเทศ โดยข้อมูลเหล่านี้มีที่มาจากห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ห้องสมุดสำนักงานอัยการสูงสุด สถาบันกฎหมาย อาญา สำนักงานอัยการสูงสุด กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงต่างประเทศ

ทั้งนี้โดยผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารต่าง ๆ แล้วเรียบเรียงและอ้างอิงประกอบเนื้อหาการเขียนวิทยานิพนธ์ในแต่ละบทต่อไป

นอกจากนี้จะใช้วิธีการวิจัยสนาม โดยจะมีการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งผู้ถูกกล่าวหาเพื่อนำข้อมูลซึ่งเป็นสภาพการณ์จริงมาวิเคราะห์ เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

พัฒนาการและแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

ในบทนี้จะกล่าวถึงข้อความคิดว่าด้วยสิทธิและการคุ้มครองสิทธิ เหตุผลและความจำเป็นในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา จากนั้นจะได้กล่าวถึงนิยามและประเภทของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งผู้เขียนจะแบ่งผู้ถูกกล่าวหาออกเป็นผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไปและผู้ถูกกล่าวหาเฉพาะกลุ่ม จากนั้นจะกล่าวถึงพัฒนาการและแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศและจะกล่าวถึงพัฒนาการและแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยเป็นหัวข้อสุดท้าย

2.1 ข้อความคิดว่าด้วยสิทธิและการคุ้มครองสิทธิ

2.1.1 ข้อความคิดว่าด้วยสิทธิ (Rights)

ความหมายของสิทธิมีหลายความหมาย

ตามพจนานุกรม สิทธิ หมายความว่าถึง ความสำเร็จ (กฎ) อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระโดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย¹ ส่วน Black's law dictionary ให้ความหมายว่า สิทธิ คือ อำนาจในการกระทำการใด ๆ ภายใต้กฎหมาย²

ความเห็นของนักกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ Windscheid มีความเห็นว่า สิทธิ หมายถึงอำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนง (Willensmacht) ความสำคัญจะอยู่ที่ "อำนาจ" (Macht) ที่กฎหมายให้แก่บุคคล และ Jhering มีความเห็นว่า สิทธิ คือ ประโยชน์ที่

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ , 2535), หน้า 822.

² Henry Campbell , Black's Law Dictionary Six Edition (St.Paul Minn : West Publishing , 1995) P. 1323. อ้างถึงใน วินิจ เจริญชัยยง , "กฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 6.

กฎหมายคุ้มครองให้ ความสำคัญอยู่ที่ “วัตถุประสงค์” (Zweck) ของสิทธิ กล่าวคือ เป็นประโยชน์มากกว่าอำนาจ

ส่วนนักกฎหมายไทย หยุด แสงอุทัย เห็นว่า สิทธิ คือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ กล่าวคือ เป็นประโยชน์ที่กฎหมาย “รับรอง” ว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมาย “คุ้มครอง” คือ คุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิ รวมทั้งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าเมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายที่มีจุดประสงค์คุ้มครองบุคคลแล้วบุคคลจะมีสิทธิเสมอไป สิ่งบุคคลนั้นได้รับอาจเป็นเพียงผลสะท้อนกลับ (Reflex) ของกฎหมาย ดังนั้นจะเป็นสิทธิได้ต้องเป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ประโยชน์แก่บุคคลไว้โดยเจาะจงและกฎหมายได้คุ้มครองประโยชน์ให้โดยให้บุคคลผู้ได้รับประโยชน์ใช้สิทธินำคดีมาฟ้องเพื่อให้บังคับให้เป็นไปตามสิทธิ แต่บางกรณีอาจเป็น “สิทธิที่ไม่พร้อมสมบูรณ์” (Unvollkommene Rechte)³ คือเป็นสิทธิที่ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามสิทธิได้ เช่น ถ้าหากมีผู้ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ก็ไม่สามารถบังคับเขาได้ อาจเรียกได้แต่ค่าเสียหายเท่านั้น

สถิต เล็งไธสง อธิบายว่า สิทธิสืบความหมายมาจากอำนาจและอำนาจมาจากพละหรือกำลังซึ่งเกิดจากร่างกายตามที่ธรรมชาติให้มา แต่การใช้อำนาจหรือพละกำลังดังกล่าวใช้ได้เท่าที่กฎหมายรับรองเท่านั้น⁴

นอกจากนี้ยังมีผู้เห็นว่า สิทธิ คืออำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์หรือบุคคลอื่น เช่น สิทธิทางหนี้ กรรมสิทธิ์ เป็นต้น กล่าวคือ สิทธิเป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลหนึ่งในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นหรือหลายคนกระทำการ หรือ

³ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 205 - 206.

⁴ สถิต เล็งไธสง, “การแก้กฎหมายวิธีสบัญญัติที่ไม่เป็นธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน,” วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช 6 (ธันวาคม 2537) : 1. อ้างถึงใน ฉันทนา ไกรสถิตย์, “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 6.

ละเว้นการกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน⁵ และมีสิทธิที่อาจจะเรียกว่าเป็นอำนาจตามธรรมชาติที่แม้ไม่มีกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้บุคคลนั้นก็ยังมีสิทธิ เช่น บิดามารดามีสิทธิหรืออำนาจที่จะลงโทษเยียนตีบุตร หรืออาจจะเรียกว่าเป็นสิทธิทางศีลธรรม

ดังนั้น สิทธิจึงเป็นประโยชน์เป็นความชอบธรรมที่บุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธิจะกระทำการสิ่งใดก็ได้ตามสิทธิที่เขามี ซึ่งรัฐหรือบุคคลอื่นจะใช้อำนาจทำให้สิทธิที่บุคคลมีอยู่นั้นเสียไปไม่ได้ โดยที่บุคคลนั้นมีอำนาจป้องกันสิทธิของตนได้ ตราบใดที่การกระทำมิได้ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น และสิทธินี้บุคคลทุกคนมีอยู่เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย (Equal before the Law)

แนวความคิดเรื่องสิทธินี้มีนักคิดหลายท่านได้อธิบายไว้ ในส่วนของต่างประเทศ Hobbes, Locke และ Pufendorf มีความเห็นเหมือนกันว่า สิทธิเป็นเรื่องตามธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะกระทำการใด ๆ ในทุก ๆ เรื่อง Aquinas กล่าวว่า สิทธิเป็นผลประโยชน์ที่บุคคลพึงมีและมีคุณค่าทางศีลธรรม Hohfeld กล่าวว่า การอ้างสิทธิ เสรีภาพ อำนาจ และความคุ้มกันเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสภาพของความเป็นบุคคล ซึ่งมี 2 แนวทาง คือ ทางบวก ได้แก่ สิทธิที่จะเป็นผู้ให้บางสิ่งหรือช่วยเหลือบุคคลอื่น และทางลบ คือ สิทธิที่จะไม่ถูกแทรกแซง หรือถูกละเมิดสิทธิจากบุคคลอื่น⁶

ส่วนของประเทศไทย คณิต ฒ นคร กล่าวว่า การเป็นบุคคลหรือเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดสภาพการเป็นผู้ทรงสิทธิหรือเป็นผู้มีความสามารถทรงสิทธิ (Rechtsfähigkeit) ตรงกันข้ามกับทรัพย์สินหรือสิทธิซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลหรือมนุษย์อาจจัดการจำหน่ายจ่ายโอน หรือทำลายเสียได้ ทรัพย์สินหรือสิทธิจึงเป็นกรรมของสิทธิ⁷

⁵ [http : //www.nhrc.or.th/library_t_31.html](http://www.nhrc.or.th/library_t_31.html)

⁶ ฉันทนา ไกรสถิตย์, “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 6 - 7.

⁷ คณิต ฒ นคร, “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา,” ใน *รวมบทความทางวิชาการของศ.ดร.คณิต ฒ นคร*, หน้า 349.

เมื่อบุคคลผู้ทรงสิทธิสามารถใช้สิทธิได้ตามเจตจำนงโดยถือเป็นอำนาจอันชอบธรรม ซึ่งบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งต้องยอมรับต่อสภาพบังคับ (Sanction) หรือมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามอำนาจของผู้ทรงสิทธิ จึงกล่าวได้ว่าสิทธิและหน้าที่เป็นของคุณกัน หน้าที่คู่เคียงสิทธิ ได้แก่ หน้าที่ที่จะไม่รบกวนขัดขวางต่อสิทธิ เคารพต่อสิทธิของผู้อื่น หรือหน้าที่ที่จะกระทำหรืองดเว้นไม่กระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นไปตามสิทธินั่นเอง

ประเด็นที่น่าคิดคือ เมื่อผู้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามหน้าที่คู่เคียงสิทธิแล้ว ผู้ทรงสิทธิจะมีหน้าที่ต่อตนเองบ้างหรือไม่ กล่าวคือ การใช้สิทธิของเขาจะมีขอบเขตหรือข้อจำกัดหรือไม่ เพราะหากปล่อยให้บุคคลแต่ละคนสามารถใช้สิทธิที่ตนมีอยู่ได้อย่างอิสระไม่มีขอบเขต การใช้สิทธินั้นก็อาจกระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นได้ มีสุภาษิตลาตินกล่าวไว้ว่า Qui jure suo utitur neminem laedit “ผู้ที่ใช้สิทธิของตนย่อมไม่ทำความเสียหายแก่ผู้ใด” ดังนั้นบุคคลผู้ทรงสิทธิจะใช้สิทธิที่ตนมีอยู่ในทางที่ผิด หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นไม่ได้ ตามหลักสุจริต (Bona Fide) อันเป็นหลักกฎหมายทั่วไป^๘

กล่าวโดยสรุปได้ว่า นอกจากบุคคลอื่นจะมีหน้าที่เคารพต่อสิทธิของผู้ทรงสิทธิแล้ว บุคคลผู้ทรงสิทธิยังต้องมีหน้าที่ต่อตนเองที่จะต้องใช้สิทธิโดยสุจริตและไม่ใช้สิทธิซึ่งมีแต่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น อีกทั้งผู้ทรงสิทธิต้องใช้สิทธิไม่ขัดต่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยตามหน้าที่ของประชาชนที่ต้องถือประโยชน์สาธารณะก่อนประโยชน์ส่วนตนหรือไม่ถือประโยชน์ส่วนตนเหนือประโยชน์สาธารณะ

เมื่อบุคคลหนึ่งมีสิทธิบุคคลอีกฝ่ายมีหน้าที่ดังที่ได้กล่าวมา แต่บางกรณีการที่บุคคลหนึ่งมีสิทธิก็เพื่อให้ปฏิบัติตามหน้าที่อันใดอันหนึ่ง กล่าวคือการได้สิทธิผูกมัดกับการปฏิบัติหน้าที่และในกรณีนี้ผู้ทรงสิทธิจะละสิทธินี้ไม่ได้และจะโอนไปให้แก่บุคคลอื่นก็ไม่ได้ ต่างจากสิทธิโดยทั่วไปที่ผู้ทรงสิทธิอาจโอนให้แก่บุคคลอื่นหรือมีเหตุอันทำให้เกิดการตกทอดของสิทธิได้

^๘ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นำหลักนี้มาบัญญัติไว้ใน มาตรา 5 ว่า ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต และมาตรา 421 บัญญัติว่า การใช้สิทธิซึ่งมีแต่จะให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้น ท่านว่าเป็นการอันมิชอบโดยกฎหมาย

แนวความคิดเรื่องสิทธิมักจะมียุ่อยู่กับเสรีภาพ (Liberty) ตำราธรรมศาสตร์ของอังกฤษได้แยกเสรีภาพออกจากสิทธิ เสรีภาพอาจเป็นเรื่องกฎหมายเอกชนก็ได้ แต่ตามกฎหมายภาคพื้นยุโรปไม่ได้แยกเสรีภาพออกจากหาก โดยจัดเข้าอยู่ในจำพวกสิทธิตามกฎหมายมหาชน⁹ Salmond ให้ความหมายของคำว่า เสรีภาพ ว่าเป็นประโยชน์ซึ่งบุคคลได้มาโดยปราศจากหน้าที่ในทางกฎหมายใด ๆ ต่อตนเอง กล่าวคือ เป็นสิ่งที่บุคคลอาจกระทำได้โดยจะไม่ต้องถูกป้องกันขัดขวางโดยกฎหมายและกระทำการได้ตามชอบใจ

ความหมายของเสรีภาพ ตามพจนานุกรม เสรีภาพ หมายถึง ความมีเสรี¹⁰ จิรนิติ หะวานนท์ นักกฎหมายไทย เห็นว่า เสรีภาพ คือ ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น มีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการ เช่น เสรีภาพในการติดต่อสื่อสาร เสรีภาพในการเดินทาง เป็นต้น¹¹

เสรีภาพจึงเป็นสภาวะการณ์ของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของบุคคลอื่นหรือปราศจากการถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวาง บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ตราบเท่าที่บุคคลนั้นไม่ถูกบังคับให้ต้องกระทำในสิ่งที่ไม่ประสงค์จะกระทำ หรือไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งที่คุณคนนั้นประสงค์ที่จะกระทำ¹²

ดังนั้น สิทธิจึงมีขอบเขตที่กว้างกว่าเสรีภาพ กล่าวคือ เสรีภาพเป็นเรื่องหนึ่งของสิทธิส่วนบุคคลที่บุคคลนั้นได้รับมาในฐานะของความเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐาน เช่น เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพในทางวิชาการ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี ความมีอิสระเสรีภาพย่อมต้องมีข้อจำกัดเช่นเดียวกับการใช้สิทธิ โดยต้องมีบทบัญญัติของกฎหมายให้อำนาจและต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ รวมทั้งต้องเคารพเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วย

⁹ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป , หน้า 205 - 206.

¹⁰ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 , หน้า 833.

¹¹ จิรนิติ หะวานนท์, สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญาตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน , 2544), หน้า 13.

¹² http://www.nhrc.or.th/library_t_31.html

กล่าวโดยสรุป เสรีภาพได้แก่ ความมีอิสระของบุคคลทุก ๆ คนที่จะกระทำหรืองดเว้น การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย รวมทั้งไม่ขัดกับศีลธรรม อันดีของประชาชน เพราะมนุษย์ไม่ว่าเป็นชนเชื้อชาติใด ศาสนาใด ในส่วนใดของโลกย่อมต้องการ ความเสมอภาคและเสรีภาพในด้าน ชีวิต ร่างกาย และการดำรงชีวิต

ส่วนสิทธิมนุษยชน (Human Rights) มาจากคำว่า Rights of man ซึ่งแปลมาจาก Droits de l'Homme ในภาษาฝรั่งเศส¹³ สิทธิดังกล่าวนี้เป็นสิทธิของมนุษย์มีขึ้นพร้อมกับความเป็น ธรรมชาติ ซึ่งไม่อาจให้คำจำกัดความที่ชัดเจนได้ จากอดีตก็มีการนิยามที่แตกต่างกันออกไปตาม หลักการอุดมคติของสิทธิมนุษยชนในแต่ละยุค เริ่มจากในยุคแรกจะหมายถึงอิสระเสรีภาพของ มนุษย์ ยุคต่อมาก็มีการขยายไปสู่ความเสมอภาค ภราดรภาพ ความสมานฉันท์ของเพื่อนมนุษย์ทั้ง มวลในโลก จนในที่สุดเกิดเป็นสิทธิในความสมานฉันท์ (Rights of Solidarity) หรือสิทธิของ ประชาชน (Rights of People)¹⁴

ในปัจจุบันสิทธิมนุษยชนมีหลายความหมาย โดยอาจหมายถึง แหล่งอ้างอิงของข้อความ คิดทางการเมืองต่างๆ แต่ละทฤษฎีหรือสำนักความคิดทางสังคม สิทธิมนุษยชนอาจพบได้จาก บรรดาเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่มีอยู่มากมายและซับซ้อน รวมทั้งจากหลักประกันต่างๆ ตามที่ บัญญัติอยู่ในกฎหมายของแต่ละรัฐ หรืออาจเป็นข้อความคิดที่เริ่มจากการปรากฏขึ้นมาของ กฎเกณฑ์ในระเบียบระหว่างประเทศ ซึ่งมีการจัดทำขึ้นในรูปของตราสารระหว่างประเทศที่ให้ หลักประกันในการให้สิทธิเฉพาะเจาะจงบางอย่างแก่ปัจเจกชนและใช้สำหรับจำกัดการใช้อำนาจ อธิปไตยของรัฐที่มีอยู่เหนือพลเรือนและดินแดนของตน¹⁵ นอกจากนี้ยังอาจหมายถึงความถึง คักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตาม

¹³ David Even, The International Protection of Human Rights. (New York : F.A.praeger, 1967), p. 7. อ้างถึงใน สัญลักษณ์ ปัญวัฒน์ลิขิต , “การพิจารณาคดีอาญาด้วยความ รวดเร็วและเป็นธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 11.

¹⁴ จรัญ โฆษณานันท์, “รัฐธรรมนูญ 2540 : จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธัมมิกสิทธิ มนุษยชน,” วารสารอัยการ 21 (พฤศจิกายน 2541) : 239.

¹⁵ ประสิทธิ์ เอกบุตร, “กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศกับสิทธิมนุษยชน,” วารสาร นิติศาสตร์ 27 (ธันวาคม 2540) : 1162-1163.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม¹⁶ Jack Donnelly บอกว่า แหล่งที่มาของสิทธิมนุษยชน คือธรรมชาติเชิงศีลธรรมของมนุษย์ (Man's Moral Nature) สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่จำเป็นมิใช่เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่ แต่เพื่อการดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรี กล่าวคือ เพื่อชีวิตที่มีคุณค่าสมกับความเป็นมนุษย์ (Life Worthy of a Human Being) สิทธิมนุษยชนจึงเกิดจากศักดิ์ศรีอันมีที่มาจากกำเนิดของบุคคลอันเกี่ยวโยงไปถึงจินตภาพทางศีลธรรม แห่งศักยภาพของมนุษย์ (Moral Vision of Human Potentiality)¹⁷

ดังนั้น สิทธิมนุษยชนไม่มีคำจำกัดความที่แน่นอน กล่าวโดยสรุปน่าจะหมายถึง ข้อความคิดที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางการเมือง วัฒนธรรม คุณธรรม ศีลธรรม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมในแต่ละสมัย สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่างๆ อันเป็นหลักประกันให้แก่ปัจเจกชนหรือมนุษย์แต่ละคน ซึ่งจะต้องมีความเท่าเทียมเสมอภาคกัน

ประเภทของสิทธิมนุษยชนอาจแบ่งได้เป็น สิทธิพลเมือง (Civil Rights) สิทธิทางการเมือง (Political Rights) สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic Rights) สิทธิทางสังคม (Social Rights) และสิทธิทางวัฒนธรรม (Cultural Rights)¹⁸

สิทธิมนุษยชนก่อกำเนิดขึ้นมาเพราะทุกสังคมของมนุษย์ย่อมจะมีแนวคิดของความยุติธรรม ความเป็นธรรม ศักดิ์ศรี และการเคารพซึ่งกันและกัน จึงเป็นแนวทางที่ทำให้สังคมเกิดความ เป็นธรรม (Social Justice) ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของทุกประเทศในโลกเพราะเป็นสิ่งที่มวลมนุษย์ทั้งหลายอ้างถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights) ที่พวกเขามีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน และผู้ใช้อำนาจอรัฐทั้งหลายจะต้องเคารพในสิทธิที่ประชาชนมีอยู่ การเรียกร้องดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างใหญ่หลวง

¹⁶ [http : www.nhrc.or.th/library_t_31.html](http://www.nhrc.or.th/library_t_31.html)

¹⁷ จรัญ โฆษณานันท์, “รัฐธรรมนูญ 2540 : จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธัมมิกสิทธิมนุษยชน,” วารสารอัยการ 21 (พฤศจิกายน 2541) : 21.

¹⁸ ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ , “สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรม,” บทบัญญัติ 55,4 (2542) : 167.

2.1.2 ข้อความคิดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิ

แนวความคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิสืบเนื่องจากแนวคิดเรื่อง สิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) ของกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ว่าเป็นสิทธิติดตัว (Inherent Rights) ตั้งแต่เกิดของมนุษย์ทุกคน โดยแนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติของสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) เริ่มต้นแต่สมัยกรีกที่เชื่อว่าจักรวาลนี้มีกฎเกณฑ์แน่นอน กฎเกณฑ์ของมนุษย์ในสังคมเป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ในจักรวาล เมื่อจักรวาลมีระบบอย่างเป็นระเบียบ (Cosmos) ทำให้สังคมมนุษย์มีกฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบด้วย โดยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีระเบียบอยู่โดยธรรมชาติของมันเองไม่ขึ้นอยู่กับอำเภอใจของผู้ใด มนุษย์เพียงแต่ใช้สติปัญญาไปค้นพบเท่านั้น กฎหมายธรรมชาติจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นจริงในทุกสถานและมีลักษณะนิรันดร¹⁹

ในส่วนของต่างประเทศ นักปรัชญาหลายท่าน เช่น Aristotle บอกว่ากฎหมายธรรมชาติคือกฎเกณฑ์ที่กำหนดแบบแผนการปฏิบัติของมนุษย์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันในทุกหนทุกแห่งไม่ขึ้นอยู่กับการยอมรับของผู้ใด²⁰ Cicero กล่าวว่ากฎหมายธรรมชาติคือกฎหมายที่แท้จริงซึ่งเป็นเหตุผลที่ถูกต้อง กลมกลืน สอดคล้องกับธรรมชาติแผ่ซ่านไปทุกสิ่ง สม่่าเสมอ เป็นนิรันดร เป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่โดยคำสั่งให้กระทำและงดเว้นจากความชั่วโดยข้อห้ามของกฎหมาย เป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะไม่พยายามบัญญัติกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายนี้ เป็นสิ่งที่ไม่อาจยกเลิกหรือทำให้เสื่อมคลายลง²¹

ส่วนกฎหมายธรรมชาติในแง่ของไทยมักจะกล่าวว่า เรื่องนี้เป็นธรรม เรื่องนี้ไม่เป็นธรรม โดยเข้าใจกันว่า ในโลกนี้มีระบบความเป็นธรรมและความไม่เป็นธรรมอยู่โดยภาวะวิสัยหรืออาจจะเรียกว่า ระบบธรรม ซึ่งระบบธรรมนี้ดำรงอยู่ในสากลโลกธาตุนี้ตลอดมา โดยมนุษย์มิได้สร้างมันขึ้นมา และไม่เป็นที่ไปตามอำเภอใจของใคร กฎเกณฑ์ในระบบธรรมนี้อาจมีความสำคัญเป็นลำดับขั้นก็ได้ส่วนที่สำคัญมากหรือชั้นสูง มนุษย์จะไปเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้เลย แต่บางส่วนอาจแตกต่างกัน

¹⁹ สมยศ เชื้อไทย , ความรู้นิติปรัชญาเบื้องต้น , ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2539), หน้า 76.

²⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 84.

²¹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 85-86.

กันไปตามสภาพท้องถิ่นหรือตามยุคตามสมัยก็ได้ ซึ่งความคิดเช่นนี้มีอยู่ในวัฒนธรรมไทยมาแต่ดั้งเดิม²²

เมื่อกล่าวถึงกฎหมายธรรมชาติแล้ว สิ่งที่มาคือ สิทธิธรรมชาติ อันเป็นหลักการสำคัญของกฎหมายธรรมชาติ โดยมีแนวความคิดว่ามนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันและพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และไม่มีใครจะล่วงละเมิดได้ ซึ่งได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิที่จะหาความสุข และรัฐทั้งหลายจะต้องกระทำการทุกอย่างเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้อย่างเต็มที่

นักปราชญ์สมัยก่อนให้ความสำคัญกับสิทธิธรรมชาติมากในฐานะที่เป็นสิ่งที่คู่กับกฎหมายธรรมชาติ โดย John Locke บอกว่า สภาวะตามธรรมชาติ เป็นสภาวะแห่งสันติภาพและความเสมอภาค มนุษย์ทุกคนรู้จักกฎหมายธรรมชาติ ทำให้มนุษย์แต่ละคนรู้จักเคารพความเสมอภาคและความเป็นอิสระต่อกัน ไม่ควรล่วงละเมิด ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ทรัพย์สินของกันและกัน โดยสิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิตามธรรมชาติที่ไม่อาจจำหน่ายโอนกันได้ (Unalienable Rights) อยู่ควบคู่กับกฎหมายธรรมชาติ Jean Jacques Rousseau เห็นว่า ในสภาวะธรรมชาติ มนุษย์มีเสรีภาพและความเสมอภาคกันอย่างสมบูรณ์ ซึ่งมีใช้เพียงสิทธิธรรมชาติของมนุษย์เท่านั้น แต่เป็นสิทธิตามกฎหมาย²³ นักคิดกลุ่ม Stoics เห็นว่า สิทธิตามกฎหมายธรรมชาติเป็นสิทธิที่ตกอยู่กับมนุษย์ทุกคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ Leszek Kolakowski กล่าวยืนยันว่าสิทธิมนุษยชนดำรงอยู่เนื่องจากความมีศักดิ์ศรีที่ติดตัวมาในความเป็นมนุษย์²⁴

²² เรื่องเดียวกัน , หน้า 105.

²³ พันธ ทัศนียานนท์, “ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ,” วารสารอัยการ 32 (กรกฎาคม 2523) : 44. อ้างถึงใน อิงอร จินตนาเลิศ, “กลไกระหว่างประเทศเพื่อการปฏิบัติตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ.1989,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541) , หน้า 32.

²⁴ จรัญ โฆษณานันท์, “รัฐธรรมนูญ 2540 : จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธัมมิกสิทธิมนุษยชน,” วารสารอัยการ : 11.

ส่วนนักกฎหมายไทย คณิต ฌ นคร เห็นว่า การเป็นบุคคลหรือเป็นมนุษย์ทำให้เป็นผู้ทรงสิทธิ²⁵

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า สิทธิธรรมชาติเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กับกฎหมายธรรมชาติ กล่าวคือ สิทธิดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดติดตามมาพร้อมกับความเป็นธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมามีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์มีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคระหว่างกันในฐานะความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์ทุกคนมีเกียรติ เกียรตินี้เป็นส่วนหนึ่งหรือรูปการอันหนึ่งของเกียรติภูมิของมนุษยชาติ (Menschenwerde) หรือ (Human Dignity) ที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่เนื่องจากความเป็นมนุษย์²⁶ การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นเสมือนหลักการพื้นฐานข้อหนึ่งของปรัชญากฎหมายธรรมชาติสมัยใหม่²⁷

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือ Human Dignity คำว่า Dignity มาจาก Dignitas หรือ Dignus ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่าคุณค่า (Worthy)

ส่วนความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามพจนานุกรม

ศักดิ์ศรี	หมายถึง เกียรติศักดิ์ ²⁸
เกียรติ	หมายถึง ชื่อเสียง ความยกย่องนับถือ ความมีหน้ามีตา ²⁹
ศักดิ์	หมายถึง อำนาจ ความสามารถ กำลังฐานะ ³⁰
เกียรติศักดิ์	หมายถึง เกียรติตามฐานะของแต่ละบุคคล ³¹

²⁵ คณิต ฌ นคร , “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา,” ใน รวมบทความทางวิชาการของศ.ดร.คณิต ฌ นคร, หน้า 349.

²⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 349.

²⁷ จรัญ โฆษณานันท์, “รัฐธรรมนูญ 2540 : จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธัมมิกสิทธิมนุษยชน,” วารสารอัยการ : 12.

²⁸ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525, หน้า 768.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 768

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

มนุษย์ หมายถึง สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง คน³²

นักกฎหมายไทย ได้แก่ ธงทอง จันทรางศุ อธิบายว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หมายความว่า มนุษย์ด้วยกันไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างชาติก็แล้วแต่จะมาประพฤติมาปฏิบัติต่อพวกเรา หรือต่อพวกคนไทยคนใดคนหนึ่ง ในลักษณะที่ไม่เคารพความเป็นมนุษย์ไม่ได้ เช่น ปฏิบัติเยี่ยงสัตว์ ปฏิบัติโดยวิธีการอันมนุษย์ไม่พึงกระทำพฤติกรรมอย่างนั้นต่อกัน คำว่า "ความเป็นมนุษย์" ในที่นี้จะมุ่งหมายในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองในฐานะที่มีความเป็นมนุษย์เสมอกัน ไม่มีใครยิ่งใหญ่ ไม่มีใครเป็นชนชั้นที่สูงหรือต่ำกว่ากัน ไม่ว่าจะเป็ชชาวนา ชาวไร่ เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน ข้าราชการ พ่อค้าวานิช หรือแม้กระทั่งเด็ก หรือผู้ใหญ่ก็ตาม ทุกคนมีความเป็นมนุษย์ มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เสมอกัน³³ และมานิตย์ จุมปา เห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึง คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวบุคคลทุกคน รัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองซึ่งรัฐจะต้องปฏิบัติต่อประชาชน โดยถือว่าประชาชนเป็นมนุษย์คนหนึ่ง รัฐจะปฏิบัติต่อประชาชนเสมือนหนึ่งประชาชน ไม่ใช่มนุษย์ไม่ได้ และจะปฏิบัติต่อคนเสมือนคนเป็นสัตว์สิ่งของไม่ได้³⁴

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายความว่าถึง สภาพความเป็นคน โดยไม่นึกถึงเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สถานภาพกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง การที่ผู้ใดไม่ได้รับหรือทำให้ผู้ใดไม่มีสิทธิและเสรีภาพที่พึงมีพึงได้ การใช้งานผิดปกติ เช่น การทำร้าย กักขัง ทรมาน การซื้อขาย หรือการไม่ได้รับปัจจัยที่จำเป็นขั้นพื้นฐานในชีวิต อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ การศึกษา วัฒนธรรม พึงถือว่าเป็นการทำลายสภาพความเป็นคนหรือทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์³⁵ อันได้แก่ ความยกย่องนับถือ

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 624.

³³ พิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์, “ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน,” วารสารรัฐธรรมนูญ 3,7 (มกราคม-เมษายน 2544) : 69.

³⁴ มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2541), หน้า 32. อ้างถึงใน พิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์, “ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน,” วารสารรัฐธรรมนูญ 3,7 : 70.

³⁵ http://www.nhrc.or.th/library_t_31.html

ความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล หรือเป็นสัตว์ที่มีจิตใจสูง³⁶ ทำให้รู้จักยอมรับสถานภาพของบุคคลอื่นว่ามีคุณค่าควรแก่การยกย่อง แต่อย่างไรก็ตาม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต้องคำนึงถึงอิทธิพลทางความคิด บริบททางศาสนา หรือวัฒนธรรมของแต่ละสังคมประกอบด้วย เพราะในสังคมแต่ละแห่งย่อมมีวัฒนธรรม จารีตประเพณีที่แตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย มีการหมอบคลานหรือการพุดจาอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ การมีสัมมาคารวะก็ย่อมต่างจากวัฒนธรรมของชาติตะวันตก หรือความตายที่ทำให้ชีวิตมีศักดิ์ศรีอย่างกรณี Kamikaze ของนักบินญี่ปุ่นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง หรือความตายที่มีศักดิ์ศรีของนักรบกรีก-โรมันโบราณ หรือนักรบชาวมุสลิมในการทำ Jihad หรือสงครามอันศักดิ์สิทธิ์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงแปรไปตามวรรณะ (Caste) ที่สังกัด เมื่อมองโดยสภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะเน้นคุณธรรมในแง่ “หน้าที่ของมนุษย์” (System of Human Duties) ต่อครอบครัว สังคม รัฐ ความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์จึงเกี่ยวพันกับการปฏิบัติตามพันธะหน้าที่ดังกล่าว³⁷ และเมื่อความยุติธรรมตามแนวความคิดของตะวันตกเกิดจากแนวความคิดตามความหมายของคำว่า ที่ถูกต้อง ของพระคัมภีร์ไปเบียดเบียนกับความคิดแบบกฎหมายธรรมชาติของชาวกรีกในยุคปรัชญา กำลังเฟื่องฟูวิวัฒนาการมาจนกลายเป็นการยอมรับนับถือสิทธิส่วนบุคคลซึ่งเชื่อว่าความยุติธรรมนั้นย่อมอยู่เหนือคำสั่งของผู้มีอำนาจและเสรีภาพพื้นฐานของบุคคลย่อมอยู่เหนือการควบคุมใดๆ ไม่ว่าจะโดยสังคมหรือโดยรัฐ จึงก่อให้เกิดหลักว่าด้วยสิทธิมนุษยชนตามแบบตะวันตกขึ้น ขณะที่ตะวันออกมีแนวพัฒนาการที่คล้ายคลึงกันโดยกษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครจะใช้หลักธรรมสัจดาหรือหลักพระธรรมศาสตร์ของชาวฮินดูในการควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจปกครองที่ไม่อยู่ในทำนองคลองธรรม ซึ่งคล้ายกับกฎหมายธรรมชาตินั่นเอง

นอกจากนี้ ความยุติธรรมของโลกตะวันออกและโลกตะวันตกยังมีความแตกต่างกันในเรื่องวิถีทางที่จะเดินไปสู่ความยุติธรรมตามแบบฉบับของตนอีกด้วย กล่าวคือ วิถีทางไปสู่ความยุติธรรมของตะวันตกเน้นที่ตัวบุคคลและสิทธิมนุษยชน ซึ่งการไปสู่จุดหมายปลายทางทำได้ด้วย

³⁶ จรัญ โฆษณานันท์, “รัฐธรรมนูญ 2540 : จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธัมมิกสิทธิมนุษยชน,” วารสารอัยการ : 14.

³⁷ เรื่องเดียวกัน ,12.

การเรียกร้อง (Claims) ขณะที่วิถีทางไปสู่ความยุติธรรมของตะวันออกเน้นที่ภาระหน้าที่ของบุคคล และความสัมพันธ์ของสังคมทั้งหมด ซึ่งไปสู่จุดหมายปลายทางได้ด้วยการทำหน้าที่ (Duties)³⁸

แนวคิดและการปฏิบัติต่อผู้อื่นในด้านมนุษยธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อาจเทียบเคียงได้กับจิตสำนึกในเรื่องความยุติธรรม (Sense of Justice) ซึ่งมีองค์ประกอบทั้งด้านเหตุผลและอารมณ์ ทั้งสองสิ่งต้องสมดุลและสอดคล้องกันระหว่างความคาดหวังและความเป็นจริงที่ต้องมีสัดส่วนอย่างเหมาะสม ปราศจากความยุติธรรม ทั้งในเชิงการกระทำและไม่กระทำการ เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นที่ตนสามารถช่วยได้โดยไม่สูญเสียมากนักหรืออาจจะเป็นการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างเดียวกันกับที่เราอยากให้บุคคลอื่นปฏิบัติต่อเราและปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน

ดังนั้น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงมีความเชื่อมโยงกับสิทธิมนุษยชนอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนตั้งอยู่บนการเคารพนับถือในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์กับสิทธิมนุษยชนมิใช่สิ่งเดียวกันโดยธรรมชาติ เช่น สังคมโบราณล้วนเคยมีวาทกรรมเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่ล้วนไม่รู้จักรightsมนุษยชน จนภายหลังวาทกรรมสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นสิทธิมนุษยชนจึงเกิดขึ้น นอกจากนี้การตีความศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในอดีตหรือในวัฒนธรรมที่ต่างกันก็อาจขัดแย้งกับหลักสิทธิมนุษยชน

ในปัจจุบันหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนปรากฏชัดใน Universal Declaration of Human Rights 1948 หรือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน 1948 ซึ่งได้บัญญัติรับรองไว้ว่า มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระเสรีและเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิ ได้รับการประสิทธิประสาทเหตุผลและมโนธรรมและควรปฏิบัติต่อกันอย่างฉันพี่น้อง ทุก ๆ คนต่างเสมอกันในกฎหมายและขอบที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใดๆ³⁹ และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ก็บัญญัติรับรองไว้เช่นเดียวกันว่า บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของ

³⁸ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย , “กระบวนการยุติธรรม : มิติใหม่ในการบริการประชาชน,” ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : กันยายน 2544) , หน้า 39.

³⁹ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 1 และข้อ 7

บุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน⁴⁰ โดยบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพนี้ตั้งแต่เกิด⁴¹ นอกจากนี้ยังได้บัญญัติรับรองไว้ด้วยว่า สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้อำนาจกฎหมาย และการตีความ กฎหมายทั้งปวง⁴² การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้⁴³ โดยรัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลจากระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน⁴⁴ องค์กรนิติบัญญัติไม่อาจออกกฎหมายใดมาจำกัดหรือตัดทอนสิทธิและเสรีภาพ โดยปราศจากอำนาจที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ได้

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า สิทธิมนุษยชนนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ประการหนึ่งก็คือ สิทธิพลเมือง ดังนั้น พลเมืองหรือประชาชนทุกคนย่อมมีสิทธิในฐานะเป็นพลเมือง แม้บุคคลใดจะถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา แต่บุคคลนั้นก็ยังคงมีฐานะเป็นพลเมืองที่รัฐจักต้องให้ความคุ้มครองสิทธิในฐานะผู้ถูกกล่าวหาของตนเอง

2.2 เหตุผลและความจำเป็นในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

เมื่อสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง แม้เขาจะตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด แต่เขาก็ยังคงเป็นมนุษย์มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่กฎหมายต้องให้การคุ้มครองสิทธิของเขา นอกจากนี้ยังมีเหตุผลและความจำเป็นอีกหลายประการ ดังต่อไปนี้

⁴⁰ มาตรา 28

⁴¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 บัญญัติว่า สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อตาย

⁴² มาตรา 27

⁴³ มาตรา 29

⁴⁴ มาตรา 75

2.2.1 เหตุผลจากความต้องการของมนุษย์

เนื่องจากสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์เหมือนปัจจัย 4 เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้สึกว่าคุณค่าของความเป็นคนเป็นความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจว่ารัฐให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของตน หากรัฐไม่ยอมรับสิทธิเสรีภาพของประชาชนในส่วนนี้ก็จะอาจทำให้ประชาชนรู้สึกอึดอัด รู้สึกว่าถูกบังคับเหมือนเขาไม่มีความเป็นคนโดยสมบูรณ์ รัฐจึงต้องให้ความคุ้มครองป้องกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา โดยมีกรอบหรือขอบเขตกำหนดไว้เป็นหลักประกันแก่ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าองค์กรของรัฐที่จะเป็นผู้ดำเนินการใช้อำนาจรัฐในส่วนนี้จะใช้อำนาจภายในกรอบที่กฎหมายให้ไว้และให้ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิต่าง ๆ ที่จะป้องกันตนเองจากการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐ

2.2.2 เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม

แม้ภารกิจของรัฐคือ การรักษาความสงบเรียบร้อยในดินแดนของตน แต่รัฐก็จำเป็นต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดด้วย เนื่องจากผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นประชาชนในสังคมนั้น เป็นองค์ประกอบประการหนึ่งของความเป็นรัฐ หากกฎหมายไม่ให้ความคุ้มครองให้มีสิทธิต่างๆ ในการต่อสู้ป้องกันตนเอง และกระทำต่อเขาเสมือนเขาเป็นกรรมในคดีประชาชนก็จะหมดศรัทธาในกฎหมายซึ่งจะส่งผลต่อสังคมทำให้สังคมขาดระเบียบ ขาดความสงบสุขอย่างแท้จริง

2.2.3 เพื่อการอำนวยความยุติธรรม

ตามภารกิจของรัฐที่ต้องก่อให้เกิดความยุติธรรมอย่างแท้จริง แม้รัฐมีหน้าที่ในการค้นหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ แต่ถ้าการดำเนินการดังกล่าวกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนผู้บริสุทธิ์ ทำให้เขาต้องถูกกระบวนการยุติธรรมจำกัดสิทธิเสรีภาพเกินสมควร การอำนวยความยุติธรรมดังกล่าวคงไม่บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริง

2.2.4 เพื่อให้บรรลุหลักการที่สำคัญของกฎหมายอาญา

ตามหลักกฎหมายอาญาถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นกระทำความผิด กระบวนการยุติธรรมจึงต้องตรวจสอบให้ได้ความจริงอย่างชัดเจนดังมีคำกล่าวที่ว่า ปล่อยผู้กระทำผิดสิบคนดีกว่าลงโทษผู้บริสุทธิ์คนเดียว เพราะหากไม่มีการให้

การคุ้มครองให้เขามีโอกาสต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และมีการลงโทษบุคคลนั้นไปแล้ว ปราบกฏภายหลังว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ หากเขาได้รับโทษจำคุกเขาก็สูญเสียอิสรภาพไปแล้ว ได้รับความทุกข์ทรมานตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้ายถูกรังเกียจ รวมทั้งระหว่างที่ถูกต้องขัง ก็อาจตกเป็นเหยื่อของเรือนจำได้โดยง่าย (Victimization of Prisoners) เช่น อาจตกเป็นเหยื่อทางร่างกาย และจิตใจจากนักโทษอื่น อาจได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรมที่ไม่ดีจากสภาพแวดล้อมเหล่านั้น นอกจากนี้เมื่อเขาถูกคุมขังสังคมย่อมคิดว่าเขาเป็นผู้กระทำผิดจริงทำให้ได้รับความเสียหายด้านชื่อเสียง เกิดความอับอาย สูญเสียความน่าเชื่อถือยากจะกลับเข้าสู่สังคม ระหว่างที่ถูกคุมขังก็ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ เกิดเป็นความเสียหายด้านเศรษฐกิจ หรือถ้าหากเขาถึงขั้นโดนประหารชีวิตก็คงไม่อาจเรียกชีวิตเขากลับคืนมาได้

2.3 นิยามและประเภทของผู้ถูกกล่าวหา

2.3.1 นิยามของผู้ถูกกล่าวหา

ตามพจนานุกรมมิได้กำหนดความหมายของคำว่า ผู้ถูกกล่าวหาไว้โดยตรง แต่หากพิจารณาความหมายของคำที่ใกล้เคียงกันแล้วจะมีคำว่า ผู้ต้องหา หมายถึง บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาญาแต่ยังมิได้ถูกฟ้องศาล⁴⁵ และคำว่า จำเลย หมายถึง ผู้ถูกฟ้องความในศาล⁴⁶ นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติว่า ผู้ต้องหาหมายความว่า บุคคลผู้ถูกหาว่าได้กระทำความผิดแต่ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล⁴⁷ ส่วนคำว่า จำเลยหมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด⁴⁸ ประกอบกับนิยามของคำว่า คำร้องทุกข์ หมายถึง การที่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ว่ามีผู้กระทำความผิดขึ้น⁴⁹ และคำกล่าวโทษ หมายถึง การที่บุคคลอื่นซึ่งมิใช่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อ เจ้าหน้าที่ว่ามีผู้กระทำ

⁴⁵ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 , หน้า 560.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 230.

⁴⁷ มาตรา 2 (2)

⁴⁸ มาตรา 2 (3)

⁴⁹ มาตรา 2 (7) “คำร้องทุกข์” หมายความว่า การที่ผู้เสียหายได้กล่าวต่อเจ้าหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่ามีผู้กระทำความผิดขึ้น จะรู้ตัวผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม ซึ่งกระทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหาย และการกล่าวหาเช่นนั้น ได้กล่าวโดยมีเจตนาจะให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษ

กล่าวโทษ หมายถึง การที่บุคคลอื่นซึ่งมิใช่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อ เจ้าหน้าที่ว่ามีผู้กระทำความผิด⁵⁰ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในการดำเนินคดีอาญาจะมีบุคคลอยู่สองฝ่าย ได้แก่ ผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหา

คดี ต.น.น. มีความเห็นว่า เมื่อผู้ต้องหา คือบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล ผู้ต้องหาจึงเป็นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาอย่างเห็นได้ชัดแจ้ง ส่วนจำเลยนั้น คือ บุคคลที่ถูกฟ้องต่อศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด ซึ่งเป็นการกล่าวหาบุคคลนั้นเช่นเดียวกัน เพราะแม้ว่าการฟ้องคดีต่อศาลจะหมายถึงคำยืนยันการกระทำความผิดของจำเลย แต่ก็ยังต้องมีการพิสูจน์กันต่อไปอีกว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงตามฟ้องหรือไม่ ฉะนั้น จำเลยจึงยังคงอยู่ในสภาพเป็นผู้ถูกกล่าวหาเช่นเดียวกับผู้ต้องหา ดังนั้น ผู้ต้องหาและจำเลยต่างเป็นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา⁵¹

นอกจากนี้ในบางกรณีถ้าผู้ถูกกล่าวหาถูกนำตัวไปคุมขังในเรือนจำ ก็อาจเรียกว่าเป็นผู้ต้องขัง ซึ่งหมายความรวมถึงคนต้องขัง ซึ่งหมายความถึง บุคคลที่ถูกขังไว้ตามหมายขังและคนฝาก ซึ่งหมายความถึง บุคคลที่ถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่น โดยไม่มีหมายอาญา⁵² ดังนั้นในบางกรณีผู้ถูกกล่าวหาอาจกลายเป็นผู้ต้องขังได้ถ้าถูกนำตัวไปคุมขังในเรือนจำ

สรุปได้ว่า ผู้ถูกกล่าวหา จึงหมายถึง บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาญา โดยอาจจะยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล ซึ่งจะเรียกว่าผู้ต้องหาหรือบุคคลที่ถูกฟ้องต่อศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด ซึ่งจะเรียกว่า จำเลย นั้นเอง

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁰ มาตรา 2 (8) “คำกล่าวโทษ” หมายความถึงการที่บุคคลอื่นซึ่งมิใช่ผู้เสียหายได้กล่าวหาต่อเจ้าหน้าที่ว่ามีบุคคลรู้ตัวหรือไม่ก็ได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งขึ้น

⁵¹ คณิต ญ นคร, “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา,” ใน รวมบทความทางวิชาการของศ.ดร. คณิต ญ นคร, หน้า 347.

⁵² พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 4 (2) (4) และ (5)

2.3.2 ประเภทของผู้ถูกล่ามลา

ผู้ถูกล่ามลาอาจจะแบ่งออกเป็น

- (1) ผู้ถูกล่ามลาโดยทั่วไป
- (2) ผู้ถูกล่ามลาเฉพาะกลุ่ม

(1) ผู้ถูกล่ามลาโดยทั่วไป

ผู้ถูกล่ามลาโดยทั่วไป คือ บุคคลธรรมดาหรือมนุษย์นั่นเอง ซึ่งได้แก่ผู้ที่มีสภาพบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดว่า สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อตาย ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่างๆ ได้แล้ว หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก⁵³

แต่บุคคลในทางกฎหมายนั้นจะมีอีกประเภทหนึ่ง คือ นิติบุคคล ตามพจนานุกรมได้ให้ความหมายว่า องค์การหรือคณะบุคคลซึ่งกฎหมายสมมติให้เป็นบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย⁵⁴ หยุค แสงอุทัย เห็นว่า นิติบุคคลนั้น หมายถึง สถาบัน (Institution) ซึ่งอาจเป็นคณะบุคคลหรือกองทัพสันอันมีวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และกฎหมายกำหนดให้มีความสามารถตามกฎหมายในอันที่จะมีสิทธิหรือหน้าที่โดยอิสระ⁵⁵ ประเด็นที่น่าพิจารณาคือ ถ้านิติบุคคลกระทำการบางอย่างซึ่งเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา นิติบุคคลจะมีความรับผิดชอบทางอาญาหรือจะตกเป็นผู้ถูกล่ามลาได้หรือไม่ ในเรื่องเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลมีความเห็นเป็น 2 ฝ่าย คือ

ฝ่ายแรกเห็นว่านิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ เนื่องจากนิติบุคคลไม่มีตัวตน ไม่มีจิตใจจึงไม่อาจจะมีการกระทำหรือเจตนาที่จะมีความรับผิดชอบทางอาญาเหมือนเช่นบุคคลธรรมดา

⁵³ มาตรา 20

⁵⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525. หน้า 447.

⁵⁵ หยุค แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. หน้า 235.

ส่วนอีกฝ่ายเห็นว่า นิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้เพราะนิติบุคคลเป็นบุคคลสมมติที่มีตัวตนที่แท้จริงแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาที่รวมเข้าเป็นนิติบุคคล ซึ่งนิติบุคคลจะกระทำการหรือแสดงเจตนาผ่านทางบุคคลธรรมดา

ในประเทศไทยนักกฎหมายส่วนใหญ่จะเห็นพ้องกันว่า นิติบุคคลจะต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาแต่จะรับผิดชอบภายในขอบเขตเช่นใด กล่าวคือมีความรับผิดชอบทางอาญาเป็นการทั่วไปตามประมวลกฎหมายอาญา หรือเฉพาะกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้รับผิดชอบเท่านั้น⁵⁶

ส่วนแนวคำพิพากษาศาลฎีกาจะขยายความรับผิดชอบของนิติบุคคลให้ต้องรับผิดชอบทางอาญา แม้กฎหมายจะมีได้บัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบไว้ก็ตาม เช่น ความรับผิดชอบฐานฉ้อโกง , ปลอมเอกสาร⁵⁷ เลียนเครื่องหมายการค้า⁵⁸ ดังจะเห็นจากนิติบุคคลสามารถดำเนินกิจการใดๆ หรือทำนิติกรรมได้ โดยผ่านผู้จัดการหรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นๆ เป็นผู้กระทำการแทน ถ้าการกระทำของผู้จัดการหรือผู้แทนของนิติบุคคลเป็นไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลหรือเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลแล้ว หากเป็นความผิดอาญานิติบุคคลก็อาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ แต่โทษที่จะลงแก่นิติบุคคลก็ลดลงได้เพียงโทษปรับหรือริบทรัพย์สินเท่านั้น ส่วนโทษอื่น อันได้แก่ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ตามสภาพแล้วคงไม่สามารถลงโทษได้ สำหรับการดำเนินคดีที่นิติบุคคลเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย พนักงานสอบสวนหรือศาลอาจออกหมายเรียกผู้จัดการหรือผู้แทนของนิติบุคคลให้ไปยังพนักงานสอบสวนหรือศาลและถ้าไม่ไปก็อาจออกหมายจับได้⁵⁹

(2) ผู้ถูกกล่าวหาเฉพาะกลุ่ม

นอกจากผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไปแล้วกฎหมายได้ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาบางประเภทไว้โดยเฉพาะแตกต่างไปจากการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไป จึงแบ่งผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ถูกกล่าวหาเฉพาะกลุ่ม ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น

⁵⁶ สุรศักดิ์ สีขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล,” วารสารนิติศาสตร์ 23,3 (กันยายน 2539) : 533.

⁵⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1669/2506 , 448/2513 (ประชุมใหญ่)

⁵⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 787 — 788/2506 , 595/2511

⁵⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7

- ก. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นเด็กและเยาวชน
- ข. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นสตรี
- ค. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นคนไร้ความสามารถหรือวิกลจริต
- ง. ผู้ถูกกล่าวหาที่ติดเชื้อ HIV
- จ. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นคนต่างด้าว
- ฉ. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ก. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นเด็กและเยาวชน

ความหมายของเด็กและเยาวชน

ตามพจนานุกรม เด็ก หมายถึง คนที่มีอายุยังไม่ถึง 60 เยาวชน หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ และมีไม่ใช่เป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส⁶¹ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ.1989 กำหนดนิยามคำว่า เด็ก หมายถึง มนุษย์ทุกคนที่อายุต่ำกว่า 18 ปี นอกเสียจากว่าภายใต้กฎหมายที่มีผลบังคับใช้ต่อเด็กผู้นั้นได้มีการกำหนดอายุการบรรลุนิติภาวะของการเป็นผู้ใหญ่ไว้ต่ำกว่านั้น ส่วนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีและครอบครัว พ.ศ. 2534 กำหนดว่า เด็กและเยาวชน คือ บุคคลที่อายุไม่เกิน 18 ปี

ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นเด็กและเยาวชนเป็นผู้ถูกกล่าวหาเฉพาะกลุ่มที่กฎหมายให้การคุ้มครองสิทธิบางประการไว้โดยเฉพาะแตกต่างจากผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไป ทั้งนี้ เนื่องจากเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีสภาพทางจิตใจที่ยังไม่เข้าใจในการกระทำ หรือมีสติวิจรรย์ญาณในการไตร่ตรองไม่ได้เท่าผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไปที่เป็นผู้ใหญ่หรืออาจเรียกได้ว่ามีวุฒิภาวะทางอารมณ์น้อยกว่า รวมทั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบได้ง่าย ขาดการควบคุมทางอารมณ์ดังมีคำกล่าวที่ว่า เด็กเปรียบเหมือนผ้าขาวบริสุทธิ์ เมื่อเด็กกระทำผิดหรือถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การเลี้ยงดู พฤติกรรม ลักษณะนิสัย สภาพบีบคั้นต่อจิตใจ ปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่น พฤติกรรมการเล่นแบบ ความต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน เป็นต้น หากเราใช้วิธีการเช่นเดียวกับผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไปอาจเกิดผลกระทบต่างๆ ตามมา

⁶⁰ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 , หน้า 310.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 673.

กฎหมายจึงให้การคุ้มครองไว้โดยเฉพาะ เช่น ในกฎหมายระหว่างประเทศตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ให้การคุ้มครองไว้ว่าเด็กมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากการลงโทษทางอาญาในลักษณะที่ทารุณโหดร้าย⁶² หรือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นเด็กไว้เช่นเดียวกัน เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านทนายความในชั้นสอบสวน⁶³ การสอบปากคำผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นเด็กต้องกระทำโดยวิธีพิเศษ กล่าวคือต้องกระทำในสถานที่ที่เหมาะสมแยกเป็นส่วนสัดส่วน โดยมีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กไว้วางใจและพนักงานอัยการเข้าร่วมฟังการสอบสวนด้วย⁶⁴ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความในชั้นพิจารณาของศาล⁶⁵ โดยถ้าศาลไม่ได้สอบถามเรื่องทนายไว้เลยต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่⁶⁶ เป็นต้น

ในส่วนของกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) ซึ่งกำหนดกฎเกณฑ์ให้ความคุ้มครองกรณีเด็กเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด เช่น จะแนะนำให้มีการกำหนดทางเลือกในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กที่จะนำไปสู่การระงับข้อพิพาทโดยการชดใช้ความเสียหายแก่เหยื่อ และหาทางหลีกเลี่ยงข้อข้อแย้งในอนาคต คดีแต่ละคดีจะใช้มาตรการที่เหมาะสม แม้ว่าจะเป็นกรกระทำผิดที่รุนแรงก็ตาม หรือในเรื่องการคุมตัวระหว่างพิจารณา จะใช้เฉพาะในฐานะมาตรการที่เป็นทางเลือกสุดท้าย และต้องใช้เป็นเวลาน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเมื่อใดก็ตามที่เป็นไปได้ การควบคุมตัวระหว่างพิจารณาควรจะถูกแทนที่โดยมาตรการทางเลือกอื่น เช่น การดูแลอย่างใกล้ชิด หรือให้อยู่กับครอบครัว หรือในสถานศึกษา รวมทั้งเด็กที่ถูกควบคุมตัว

⁶² มาตรา 37 และมาตรา 40

⁶³ มาตรา 134 ทวิ ในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

⁶⁴ มาตรา 134 ตรี ให้นำบทบัญญัติในมาตรา 133 ทวิ มาใช้บังคับโดยอนุโลมแก่การสอบสวนผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปี

⁶⁵ มาตรา 173 วรรคสอง ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

⁶⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3971/2542 , 587/2542 , 9732/2539

ระหว่างพิจารณาควรจะถูกแยกออกจากผู้ใหญ่ และควรถูกควบคุมไว้ในสถาบันที่แยกออกมาต่างหาก เป็นต้น

ข. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นสตรี

ความหมายตามพจนานุกรม สตรี หมายถึง ผู้หญิง เพศหญิง⁶⁷

ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นสตรี ได้รับความคุ้มครองเกี่ยวกับสิทธิในการดำเนินคดีอาญาบางประการไว้เป็นพิเศษ เช่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติให้การคุ้มครองเรื่องเกี่ยวกับการค้นตัวผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้หญิงต้องให้หญิงอื่นเป็นผู้ค้น⁶⁸ ทั้งนี้จะเนื่องจากสภาพสตรีระวางร่างกายที่แตกต่างจากผู้ชาย รวมทั้งขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของสังคมไทยที่มีค่านิยมว่าผู้หญิงควรรักษานวลสงวนตัวและผู้ชายควรให้เกียรติต่อสตรีที่จะไม่ถูกเนื้อต้องตัว หรือถ้าหญิงที่มีครรภ์ตั้งแต่เจ็ดเดือนขึ้นไป หรือคลอดบุตรแล้วยังไม่ถึงเดือน⁶⁹ ถูกคำพิพากษาตัดสินให้จำคุกกฎหมายยังให้ความคุ้มครองไว้ว่าให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อน และถ้าต้องโทษประหารชีวิต ถ้ามีครรภ์อยู่ให้รอไว้จนคลอดบุตรเสียก่อนจึงประหารชีวิต⁷⁰ ทั้งนี้จะเนื่องจากบทบาทหน้าที่ของสตรีที่ยิ่งใหญ่ คือ การให้กำเนิดมนุษย์นั่นเอง

⁶⁷ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 , หน้า 778.

⁶⁸ มาตรา 85 ๗๗ ๗๗

การค้นนั้นจักต้องทำโดยสุภาพ ถ้าค้นผู้หญิงต้องให้หญิงอื่นเป็นผู้ค้น

⁶⁹ มาตรา 246 ศาลมีอำนาจสั่งให้ทุเลาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทุเลาจะหมดไป ในกรณีดังต่อไปนี้

๗๗ ๗๗

(3) ถ้าจำเลยมีครรภ์แต่เจ็ดเดือนขึ้นไป

(4) ถ้าจำเลยคลอดบุตรแล้วยังไม่ถึงเดือน

ในระหว่างทุเลาการบังคับอยู่นั้นให้ศาลสั่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ จัดให้บุคคลดังกล่าวอยู่ในความควบคุมในสถานที่อันควร

⁷⁰ มาตรา 247 ๗๗ ๗๗

หญิงใดจะต้องประหารชีวิต ถ้ามีครรภ์อยู่ ให้รอไว้จนคลอดบุตรเสียก่อน จึงให้ประหารชีวิต

๗๗ ๗๗

ค. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือวิกลจริต

ความหมายของผู้ไร้ความสามารถหรือวิกลจริต

ตามพจนานุกรมคนไร้ความสามารถ หมายถึง คนวิกลจริตซึ่งศาลได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ⁷¹ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติว่า คนไร้ความสามารถ หมายถึง บุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ เมื่อคู่สมรส บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครอง หรือผู้พิทักษ์ หรือผู้ที่ปกครองดูแล หรือพนักงานอัยการร้องขอ⁷²

ตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกา บุคคลวิกลจริตที่ศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หมายถึง บุคคลที่มีจิตใจผิดปกติหรือเป็นบ้า และยังรวมถึงบุคคลที่ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึก และขาดความรับผิดชอบ จนไม่สามารถประกอบกิจการใด ๆ ได้ เช่น โรคสมองฝ่อ หรือสมองเสื่อมขั้นรุนแรงไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ทำภารกิจส่วนตัวไม่ได้⁷³

ตามพจนานุกรมนิยามความหมายของคำว่า ผู้ที่กระทำผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หมายถึง ไม่สามารถรู้ได้ว่าการกระทำนั้นผิดศีลธรรม ผู้ที่ไม่สามารถบังคับตนเองได้ หมายถึง แม้ผู้กระทำจะรู้ดีว่าการกระทำของตนเป็นการผิดศีลธรรม แต่ตนก็จำต้องกระทำการนั้น เพราะไม่อาจบังคับใจตนเองได้⁷⁴ ส่วนจิตบกพร่อง ได้แก่ ผู้ที่สมองไม่เจริญเติบโตตามวัยหรือบกพร่องมาตั้งแต่กำเนิด โรคจิต คือความบกพร่องแห่งจิตที่เกิดจากโรค จิตฟั่นเฟือน ได้แก่ ผู้ที่มีความหลงผิด ประสาทหลอนและแปรผิด⁷⁵

⁷¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525, หน้า 166.

⁷² มาตรา 28 วรรคแรกบัญญัติว่า บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดาน กล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อ กิติ ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้

๗๗๑

๗๗๑

⁷³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5466/2537 , 74/2511

⁷⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 , หน้า 731.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 721 -722.

กฎหมายบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือวิกลจริตบางประการไว้เป็นพิเศษ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดคดีที่จะมีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ รวมทั้งควรทราบถึงสิทธิต่างๆ ที่ตนพึงมีในขณะที่ตนเองมีสติสัมปชัญญะครบบริบูรณ์ เช่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติให้ความคุ้มครองไว้ว่า ถ้าพนักงานสอบสวนและศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นจะหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้⁷⁶ นอกจากนี้ กฎหมายอาญายังยกเว้นโทษให้แก่ผู้กระทำผิดที่เป็นคนวิกลจริต⁷⁷ รวมทั้งศาลอาจใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยสำหรับผู้วิกลจริต⁷⁸ ได้อีกด้วย

⁷⁶ มาตรา 14 บัญญัติว่า

ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาลข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้

⁷⁷ มาตรา 65 บัญญัติว่า

ผู้ใดกระทำความผิด ในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

⁷⁸ มาตรา 48 บัญญัติว่า

ถ้าศาลเห็นว่า การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่องโรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้

ง. ผู้ถูกกล่าวหาที่ติดเชื้อเอชไอวี (หรือ HIV)

ผู้ถูกกล่าวหาที่ติดเชื้อ HIV เป็นกลุ่มเฉพาะที่แยกออกมาจากผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไป มีประเด็นที่น่าพิจารณาหลายประการเพราะปัจจุบันปัญหาผู้ต้องขังที่ติดเชื้อ HIV เป็นปัญหาที่มีความสำคัญ เนื่องจากปัจจุบันในประเทศไทยมีผู้ป่วยที่ติดเชื้อ HIV ที่เป็นผู้ต้องขังคิดเป็นร้อยละ 1.77⁷⁹ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อตัวผู้ติดเชื้อ ผู้ต้องขังคนอื่น และกระบวนการยุติธรรม ดังนั้นจึงควรมีการให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ติดเชื้อ HIV ไว้เป็นพิเศษ

การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ติดเชื้อ HIV มีอยู่หลายประการ เช่น การตรวจเชื้อ (Mandatory Testing) HIV การกระทำความผิดกลายเป็นการกระทำที่กระทบต่อเนื้อตัวร่างกายจึงถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลและเป็นสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ แต่สิทธิดังกล่าวก็อาจถูกจำกัดได้โดยกฎหมายหรือประโยชน์สาธารณะที่มีความจำเป็นมากกว่า แต่ก็ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในแต่ละกรณี⁸⁰ ทั้งนี้เพื่อทราบว่าคุณต้องขังคนใดติดเชื้อ เพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสม รวมทั้งการควบคุมและป้องกันการแพร่เชื้อ HIV หรือการรักษาความลับของผู้ติดเชื้อ HIV เพราะหากถูกเปิดเผยจะก่อให้เกิดผลกระทบมากมายตามมา เช่น ด้านความสัมพันธ์ส่วนตัว การถูกรังเกียจ รวมทั้งปัญหาความสงบในเรือนจำ นอกจากนี้ ยังมีมาตรการการพักโทษหรือการลดโทษ (Compassionate Release) ซึ่งเป็นนโยบายของกระบวนการราชทัณฑ์ที่นำไปใช้กับผู้ต้องขังบางประเภทในกรณีนี้คือ ผู้ต้องขังที่ติดเชื้อ HIV เพื่อประโยชน์ของการลงโทษ เหตุผลทางค่าใช้จ่าย รวมทั้งเหตุผลทางศีลธรรม⁸¹

จ. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นคนต่างด้าว

ความหมายของคนต่างด้าว ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ได้บัญญัติว่า คนต่างด้าว หมายความว่า ผู้ซึ่งมิได้มีสัญชาติไทย⁸² พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522

⁷⁹ “สถานการณ์ โรคเอดส์ ปี 45 ยอดผู้ป่วยเอดส์ยังน่าเป็นห่วง,” เดลินิวส์ (2 ธันวาคม 2545) : 7.

⁸⁰ กลุ่มกฎหมายการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด, “กระบวนการยุติธรรม,” ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : กันยายน 2544) , หน้า 39.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

⁸² มาตรา 4

บัญญัติว่า คนต่างด้าว หมายความว่า บุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย⁸³ พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจคนต่างด้าว พ.ศ. 2542⁸⁴ ได้กำหนดถึงนิยาม คนต่างด้าว หมายความว่า บุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย และยังรวมถึง นิติบุคคลที่พระราชบัญญัตินี้ถือว่ามีลักษณะเป็นคนต่างด้าวด้วย

คนต่างด้าวจึงหมายถึง บุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งมีได้หลายประเภท เช่น ผู้ลี้ภัย (Refugee) ซึ่งในทางกฎหมายจะเรียกว่า ผู้อพยพ (Displaced Person) มีการนิยามคำว่า ผู้อพยพ หมายถึง ผู้อพยพหลบภัยอันเนื่องมาจากการจลาจล การรบ หรือสงคราม และเข้ามาในราชอาณาจักรโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง นอกจากนี้ยังมีแรงงานต่างด้าว ซึ่งได้แก่ บุคคลที่เข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทยทั้งที่ถูกกฎหมายและหลบหนีเข้าเมือง

ประเด็นที่น่าพิจารณาคือ หากคนต่างด้าวเหล่านั้นกระทำความผิดกฎหมายในราชอาณาจักรไทยและตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา กฎหมายไทยมีการให้การคุ้มครองสิทธิต่างๆ ไว้ อย่างไรบ้าง

จ. ผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติให้มีแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา โดยอำนาจหน้าที่ของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ และในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง⁸⁵

⁸³ มาตรา 4

⁸⁴ มาตรา 4

⁸⁵ มาตรา 272 วรรคสองและวรรคสาม บัญญัติว่า

ให้มีแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในศาลฎีกา โดยองค์คณะผู้พิพากษาประกอบด้วยผู้พิพากษาในศาลฎีกาซึ่งดำรงตำแหน่งไม่ต่ำกว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาจำนวนเก้าคน ซึ่งได้รับเลือกโดยที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนนลับ และให้เลือกเป็นรายคดี

ปัจจุบันตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 ได้มีบทบัญญัติไว้โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือข้าราชการการเมืองที่ร้ายแรงผิดปกติ กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ซึ่งจะกำหนดการดำเนินกระบวนการพิจารณาไว้โดยเฉพาะในหมวด 6 ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญากับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามมาตรา 308 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แตกต่างจากผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไป

แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนจะจำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาโดยทั่วไปเท่านั้น มิได้ศึกษาถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเฉพาะกลุ่ม

2.4 พัฒนาการและแนวความคิดของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ

การดำเนินคดีอาญาเป็นภารกิจของรัฐ ในการอำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาความจริงเพื่อนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมาย

กฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาเป็นสาขาหนึ่งในกฎหมายมหาชน เป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือหน่วยงานของรัฐกับเอกชน ในฐานะที่รัฐเป็นฝ่ายปกครอง ราษฎร หรือรัฐมีฐานะเหนือราษฎรนั่นเอง⁸⁶ และจะกระทบถึงบุคคลผู้มีสิทธิและหน้าที่หลายฝ่าย สิทธิและหน้าที่ของเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่ของรัฐ สภาพความเกี่ยวพันดังกล่าว ได้แก่

อำนาจหน้าที่ของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ และในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

⁸⁶ หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, หน้า 168.

นิติสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาความอาญา (Prozessrechtsverhältnis) ซึ่งมีอยู่ 2 แนวที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของชนในชาติได้แก่

แนวแรกคือแนวคิดที่ว่าประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งเป็นแนวคิดของประเทศอังกฤษ เพราะประวัติศาสตร์อังกฤษมีการสถาปนารัฐสภาขึ้นมาจนอำนาจกษัตริย์ จนต่อมารัฐสภาได้รับการยอมรับว่าเป็นอำนาจสูงสุด⁸⁷ เกิดจากประชาชนไม่ไว้วางใจในอำนาจรัฐ โดยจะเน้นเรื่องเสรีภาพของประชาชน

แนวคิดที่สองคือแนวคิดว่ารัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย เป็นแนวคิดดั้งเดิมของภาคพื้นยุโรป ซึ่งถือว่ารัฐมีอำนาจสูงสุด (Sovereign) ในการรักษาความสงบเรียบร้อย

การรักษาความสงบเรียบร้อยในอดีตมุ่งประโยชน์รัฐเพียงด้านเดียว การดำเนินกระบวนการวิธีพิจารณาความอาญาจะไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นนอกจากผลประโยชน์ของรัฐหรือประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) แต่ในการดำเนินคดีอาญาในแต่ละขั้นตอน อาจจะมีการกระทบสิทธิเสรีภาพของเอกชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ประกอบกับในอดีตมนุษย์จะมีสภาพความเป็นมนุษย์ไม่เท่าเทียมกันเพราะมีระบบทาส การดำเนินคดีอาญาในอดีตรัฐจึงสามารถกระทำการใดก็ได้โดยปราศจากข้อจำกัด ผู้ถูกกล่าวหาตกอยู่ในฐานะกรรมของคดี (Object of Rights หรือ Rechtsobjekt) เมื่อสภาพของมนุษย์เป็นกรรมของสิทธิการยอมรับถึงสิทธิต่างๆของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาจึงไม่มีหรือหากมีก็น้อยมาก รัฐจึงสามารถกระทำการใดๆ ต่อเนื้อตัวของผู้ถูกกล่าวหาได้โดยปราศจากข้อจำกัดจนถึงขั้นทรมานร่างกายผู้ถูกกล่าวหาเพื่อค้นหาความจริง เนื่องจากในการดำเนินคดีอาญาใช้ระบบไต่สวน อีกทั้งในทางระหว่างประเทศสิทธิของเอกชนยังไม่เป็นที่ยอมรับ เพราะถือว่า วัตถุ (Subject) ในกฎหมายระหว่างประเทศคือรัฐเท่านั้น ต่อมาสิทธิของเอกชนเริ่มได้รับความสนใจจากนักคิดต่างๆ และมีความพยายามที่จะคุ้มครองสิทธิดังกล่าวมากขึ้น โดยปรากฏในรูปของปฏิริยาทางการเมืองเพื่อต่อต้านและจำกัดอำนาจของกษัตริย์หรือผู้มีอำนาจปกครอง ซึ่งในแต่ละครั้งมีการจัดทำเอกสาร รับรองเพื่อแสดงถึงการคุ้มครองสิทธิของบุคคล เช่น แมกนาคาร์ตา (Magna Carta) เนื่องจากในสมัยพระเจ้าจอห์น กษัตริย์แห่งอังกฤษเกิดความขัดแย้งกับพวกพระและขุนนาง เนื่องจากพระองค์ทรงใช้อำนาจเกินขอบเขต พระและขุนนาง

⁸⁷ คณิต ฒ นคร , “วิธีพิจารณาความอาญาของไทย : หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน,” ใน รวมบทความทางวิชาการของศาสตราจารย์ดร.คณิต ฒ นคร , หน้า 311.

จึงจัดทำอนุสัญญาบัตรแมกนาคาร์ตา ค.ศ. 1215 ขึ้นมา เพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแก่ชาวอังกฤษ

ต่อมาหลักการว่าด้วยความเท่าเทียมกันและการมีอิสรภาพของมนุษย์ปรากฏเด่นชัดในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา (Declaration of Independence 1776) โดย Thomas Jefferson เนื่องจากมลรัฐอาณานิคมต้องการเป็นเอกราชไม่ยอมขึ้นกับอังกฤษ อังกฤษจึงส่งทหารมาปราบปรามเป็นเหตุให้เกิดสงครามขึ้น เมื่อสงครามดำเนินมาประมาณ 1 ปี มลรัฐอาณานิคม 13 มลรัฐของสหรัฐอเมริกาได้ประกาศเอกราชนี้ เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 โดยมีการรับรองสิทธิของประชาชนอย่างชัดเจน และต่อมาในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1789 ในการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศส มีการประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมือง (Declaration of the Rights of and Citizen) เนื่องจากในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 ขึ้นครองราชย์ ฝรั่งเศสประสบปัญหาหลายๆ ด้านกดดันให้ชาวฝรั่งเศสก่อการปฏิวัติขึ้นเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 มีการทำลายคุก巴士ติล ซึ่งเป็นที่คุมขังนักโทษการเมือง เพราะเป็นสัญลักษณ์ของการลงโทษตามอำเภอใจของกษัตริย์ มีการจับกษัตริย์ พระราชินี และขุนนางประหารชีวิต ยกเลิกระบบฟิวดัล สมัชชาแห่งชาติฝรั่งเศสจึงได้ประกาศใช้ปฏิญญาดังกล่าวเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1789

ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 มีการจัดทำกติกาสันนิบาตชาติขึ้น แม้จะไม่มีกรกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนโดยตรง แต่มีการดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนหลายประการ

ในปี ค.ศ.1929 The Institute of International Law ได้จัดร่าง The Declaration of the International Rights of Man ขึ้น⁸⁸

ในที่สุดแนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนได้ถูกยอมรับและปรากฏชัดเมื่อมีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ ดังจะเห็นได้จากอารัมภบทของกฎบัตรสหประชาชาติ ที่ว่า “เราบรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ตั้งเจตจำนงที่จะยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนอันเป็นมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์...” ประกอบกับมาตรา 1 (3), 13 (1)(b), 55 (c), 62 (2), 68 และมาตรา 76 (c) ได้ยืนยันเคารพสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพอันเป็นหลักการพื้นฐาน ซึ่งต่อมา

⁸⁸ กุลพล พลวัน , พัฒนาการสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน , 2538), หน้า 36 - 37.

องค์การสหประชาชาติได้ให้การรับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากล คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งที่ประชุมใหญ่สมัชชาแห่งองค์การสหประชาชาติได้มีมติเอกฉันท์รับรองเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) อันเป็นแม่บทของสิทธิขั้นพื้นฐานของมวลมนุษยชาติที่ได้มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรี และคุณค่าของความมนุษย์ และในความเสมอภาคของบุคคล โดยเฉพาะการส่งเสริมการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ซึ่งต่อมาที่ประชุมใหญ่แห่งสหประชาชาติก็ได้มีมติรับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 1976 ซึ่งมีหลักการเช่นเดียวกับกฎบัตรสหประชาชาติที่ยอมรับศักดิ์ศรีของมนุษย์ และความเสมอภาคแห่งสิทธิอันจะนำมาซึ่งเสรีภาพและความยุติธรรมและสันติภาพในโลก และหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่หวังให้มวลมนุษยชาติมีเสรีภาพในเรื่องสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองโดยปราศจากความหวาดกลัวอำนาจรัฐ จึงทำให้สิทธิมนุษยชนเป็นที่ยอมรับในทางกฎหมายระหว่างประเทศและเป็นพันธกรณีที่รัฐสมาชิกขององค์การสหประชาชาติจะต้องปฏิบัติตาม ต่อมาก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนของภูมิภาคและองค์การระหว่างประเทศต่างๆ

ดังนั้น เมื่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของมนุษย์ได้รับการยอมรับและรับรองในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง มนุษย์จะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือลงโทษอย่างทารุณโหดร้ายไร้มนุษยธรรมไม่ได้ การจำกัดหรือลดทอนเสรีภาพของมนุษย์ต้องกระทำตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) คือ ต้องมีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดให้อำนาจไว้ และต้องเป็นกฎหมายที่มีความชอบธรรม

การดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่จึงเปลี่ยนเป็นระบบกล่าวหา ยอมรับว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี (Subject of Rights หรือ Prozess-subjekt) การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐได้เปลี่ยนผู้ถูกกล่าวหาไม่ใช่วัตถุแห่งการชักฟอกอีกต่อไป แต่ถือว่าเป็นมนุษย์มีสิทธิในการต่อสู้คดีตามที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองไว้ แม้เขาจะตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาแต่เขาก็ยังเป็นผู้ทรงเกียรติ มิใช่ว่าจะตกเป็นผู้ที่ปราศจากเกียรติเพราะเหตุที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำผิด การกระทำใดที่เป็นการกระทบต่อเกียรติ หรือไม่คำนึงถึงเกียรติภูมิของมนุษยชาติย่อมจะไม่สอดคล้องกับกฎหมาย

วิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่และอาจเป็นความผิดอาญาต่อเกียรติได้ด้วย⁸⁹ การดำเนินคดีอาญาจึงจะทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือลดเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ได้แก่ การกระทำที่มากกว่าการทำให้บุคคลได้รับความอับอายหรือทำให้บุคคลมีสถานะต่ำกว่าความเป็นมนุษย์ไม่ได้เพราะเป็นการขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนทางอาญา

เนื่องจากกระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญาอาจมีการกระทบถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน และก็ไม่แน่ว่าเขาจะเป็นผู้กระทำผิดจริงตามที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ วิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่ของนานาอารยประเทศ จึงวางกรอบหรือขอบเขตจำกัดการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ไว้ โดยหลักคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะกระทำการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้ถูกกล่าวหาได้เมื่อมีความจำเป็น หากปราศจากความจำเป็นหรือเกินความจำเป็นก็อาจกระทบต่อหลักสิทธิมนุษยชน และกำหนดเรื่องของการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจทั้งภายในขององค์กรและจากภายนอกองค์กรด้วย ทั้งนี้ เพื่อมีการถ่วงดุลคานอำนาจกันป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยเฉพาะที่สำคัญเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการควบคุมตรวจสอบได้ด้วย

2.5 พัฒนาการและแนวความคิดของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทย

กระบวนการพิจารณาความอาญาของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมิได้ให้ความสำคัญกับการประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ทั้งนี้ เพราะแนวความคิดในการค้นหาความจริงไม่ได้ให้ความสำคัญคุ้มครองแก่ผู้ถูกกล่าวหาในฐานะประธานในคดี (Subject of Rights) แต่จะเป็นผู้ถูกระทำในคดีหรือกรรมในคดี (Object of Rights) ในอดีตมนุษย์มีสภาพความเป็นมนุษย์ไม่เท่าเทียมกันเนื่องจากมีระบบทาส มนุษย์ในสังคมมนุษย์จึงมีทั้งมนุษย์ที่เป็นผู้ทรงสิทธิหรือประธานของสิทธิ (Rechtssubjekt) และมนุษย์ที่ไม่ทรงสิทธิใด ๆ หรือกรรมของสิทธิ (Rechtsobjekt) เมื่อสภาพของมนุษย์จำนวนหนึ่งเป็นกรรมของสิทธิการยอมรับถึงสิทธิต่าง ๆ ของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาในอดีตจึงไม่มี หรือหากจะมีการยอมรับก็น้อยมาก รัฐสามารถจะกระทำการใด ๆ ต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ถูกกล่าวหาได้ กฎหมายจารีตนครบาลจะค้นหาความจริงโดยการบังคับให้ผู้ถูกกล่าวหารับสารภาพ หากไม่ยอมรับก็จะใช้วิธีการทรมานต่าง ๆ เช่น ตบปาก จำคุก จำชื่อ มัดแช่น้ำตากแดด เสียนตอกเล็บ บีบขมับ เป็นต้น จนกว่าจะยอมรับ ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่มี

⁸⁹ คณิต ฅน นคร, “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา,” ใน *รวมบทความทางวิชาการของศ.ดร. คณิต ฅน นคร*, หน้า 349.

มนุษยธรรม ยิ่งกว่านั้นอาจจะไม่ได้รับข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ผู้บริสุทธิ์อาจจะต้องกลายเป็นผู้กระทำผิดได้และรับโทษ รวมทั้งเป็นการค้นหาความจริงจากตัวผู้ถูกกล่าวหาแทนที่รัฐจะเป็นผู้หาพยานรอบข้างมาพิสูจน์ กล่าวโดยสรุปคือ การดำเนินคดีอาญาแต่เดิมเป็นการดำเนินการเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม และมุ่งประโยชน์รัฐเพียงด้านเดียว รัฐจึงมุ่งให้ได้มาซึ่งความจริงโดยไม่คำนึงถึงสิ่งอื่น โดยเฉพาะไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหามากนัก วิธีการที่รัฐใช้ในการค้นหาความจริงดังกล่าวจึงมีความรุนแรงและกระทบต่อนอตัวผู้ถูกกล่าวหา

การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทยในสมัยโบราณเริ่มจากกฎหมายสมัยรัชกาลที่ 1 ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวงซึ่งจะมีบทบัญญัติกำหนดถึงหน้าที่ของข้าราชการราษฎรว่า “มีพระราชโองการ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด กฎหมายตั้งแต่งไว้ประการใดให้กระทำการตาม ถ้าผู้ใดมีกระทำตาม ทำนอกเหนือพระราชโองการ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด กฎหมายก็ดี แลทงศักดิ์ว่าตนมียศศักดิ์คุมพวกฟ้องบ่าวไพร่ไปขูดคร่าเอาเข้าคนบ่าวไพร่ถูกเมียท่านมาตีโหยงจำโดยผลการเองก็ดี ท่านว่าผู้นั้นเลมิดท่านให้ลงโทษ 6 สฐาน สฐานหนึ่งคือ ให้พันคอริบเรือน สฐานหนึ่งคือ ให้ริบราชบาทว์แล้วเอาตัวลงหญ้าข้าง สฐานหนึ่งคือ ให้ทวนด้วยลวดหนั่ง 50 ทีแล้วจำไว้ สฐานหนึ่งคือ ให้ไหมจตุรคุณ สฐานหนึ่งคือ ให้ไหมทวิคุณ สฐานหนึ่งคือ ให้ไหมลงหนั่ง”⁹⁰ ซึ่งเป็นบททั่วไปสำหรับสิทธิของราษฎรโดยกำหนดว่าภายในเขตแดนประเทศไทยนี้หาได้มีใครอยู่เหนือกฎหมายแต่ประการใดไม่ แม้ผู้ที่มียศถาบันดาศักดิ์ และราษฎรไทยมีสิทธิในเสรีภาพ ร่างกาย ทรัพย์สิน ตลอดจนสิทธิแห่งความสันโดษอันมีอาจล่วงละเมิดได้ และที่กำหนดว่า “ไพร่ฟ้าอันอาศัยอยู่ในเสมาอาณาเขตร์จังหวัด เมืองใหญ่เมืองน้อยในถิ่นถานบ้านนอกชนบท ท่านให้เขาอยู่สุขเย็นใจเขา ท่านมิให้ถูกอาจแก่เขาเลย แม้ผู้ใดทำถูกอาจแก่เขา แลทงศักดิ์ว่าตนมียศศักดิ์เห็นว่า เขามั่งมีใส่เกล้าว่าเขาผิดเอาเขามาจำไว้แล้วริบราชบาทว์เอาส่งสินเข้าคนเขาก็ดีเห็นเขาว่าเข้าเปน สมัคสมมาอาศัยเขาใช้ประหงดประงอนต่นๆ รุกราชเอาเขาใส่สังขลิกบัญญัติจำไว้ด้วยแรงตนเองก็ดี อนึ่งว่าท่านผิดถูกถูกเมียต่นๆ บมิจับได้แต่ได้ยินคำผู้บอกเล่าก็เอาพี่น้องลูกหลานค่าคนเพื่อนฝูงต่นไปรุกราชเอาเขามาทำเปนสาหัสก็ดี อนึ่งสิ่งสินหนี่ต่นมีอยู่แก่ท่านต่นไปยื้อชักผลักเอาท่านด้วยแรงต่น ชิงเอาสิ่งสินท่านมาเปนสิ่งสินต่นก็ดี ท่านให้ลงโทษ 6 สฐาน”⁹¹ กล่าวคือ เป็นการคุ้มครองผู้ที่ยังมิได้กระทำผิดกฎหมายจากอำนาจป่าเถื่อน แต่ก็มีได้มี

⁹⁰ มาตรา 21

⁹¹ มาตรา 32

บทบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด เพราะในสมัยนั้นยังใช้วิธีพิจารณาความอาญาแบบไต่สวน⁹²

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการปฏิรูปกฎหมายไทยเพื่อลดปัญหาอันเกิดจากสนธิสัญญาสงวนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ชาวต่างประเทศที่กระทำผิดแล้วไม่ต้องขึ้นศาลไทยและไม่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายไทยโดยอ้างว่ากฎหมายไทยล้าหลัง ป่าเถื่อน ในปี พ.ศ. 2440 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งอันมีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นประธาน มีหน้าที่ตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมายอาญา เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 ในปี พ.ศ. 2451 และได้มีการแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามแนวของยุโรป เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของชาวต่างประเทศให้คนในบังคับของเขาขึ้นศาลไทยและใช้กฎหมายไทย จึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาที่มีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 และนับเป็นครั้งแรกที่วิธีพิจารณาความอาญาแบบตะวันตกเริ่มมีขึ้นครั้งแรก ซึ่งตามกฎหมายฉบับนี้ประเทศไทยรู้จักระบบการแบ่งแยกอำนาจตุลาการออกจากฝ่ายบริหารในการพิจารณาคดีอาญาเป็นครั้งแรกและมีการกำหนดถึงสิทธิและหน้าที่ของฝ่ายบริหารในการที่จะนำตัวผู้ที่ต้องกล่าวหามาพิจารณาหาความจริง และเป็นครั้งแรกที่ราษฎรไทยได้รับสิทธิเช่น ชาวตะวันตก⁹³ และมีหลักประกันสิทธิผู้ถูกกล่าวหา โดยต่อมาอีก 40 ปี จึงได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 และได้มีการแก้ไขปรับปรุงอีก 17 ครั้ง จนถึงปัจจุบัน คือ การแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2539 แสดงให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยได้มีพัฒนาการในทางที่เป็นเสรีนิยม (Liberalism) มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติที่ให้การดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่าง ๆ ได้กระทำโดยเปิดเผยซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นประชาธิปไตย (Democracy) ของการดำเนินคดีอาญาของไทยอีกด้วย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคล และที่สำคัญยังมีการแยกองค์กรของรัฐในการดำเนินคดีอาญาออกจากกันเพื่อให้เกิดการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจกันอีกด้วย อันเป็นลักษณะสำคัญของการดำเนินคดีในระบบกล่าวหา (Accusatorial System)

⁹² อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ , สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2529), หน้า 26 - 28.

⁹³ เรื่องเดียวกัน , หน้า 39.

ในส่วนของรัฐธรรมนูญนั้นประเทศไทยเริ่มมีรัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศครั้งแรกในปี พ.ศ. 2475 ได้แก่ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 แต่มิได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพใดๆ ไว้ด้วย เนื่องจากที่ผ่านมารูปแบบการปกครองเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาโดยตลอด แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนจึงมีน้อย

ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 ซึ่งเริ่มมีบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยโดยทั่วไป แต่มิได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาโดยชัดเจน ต่อมาในปี พ.ศ. 2492 ก็มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้ชัดเจน สิทธิต่างๆ ดังกล่าว เช่น การห้ามใช้กฎหมายย้อนหลัง และการใช้กฎหมายในส่วนที่เป็นคุณ⁹⁴ การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยไม่มีความผิด การประกันตัวจำเลย สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม⁹⁵ สิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว สิทธิที่จะร้องต่อศาลว่ามีการคุมขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย⁹⁶ และการห้ามเนรเทศผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร⁹⁷

แต่ต่อมาเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 คณะบริหารประเทศชั่วคราวได้มีคำสั่งการณประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 และนำรัฐธรรมนูญปี 2475 มาใช้ โดยใช้ชื่อว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 โดยมีการเพิ่มเติมเนื้อหาบางประการ ได้แก่ การรับรองสิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกจับกุมคุมขัง⁹⁸ การตรวจค้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย⁹⁹ และการห้ามเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทย¹⁰⁰

⁹⁴ มาตรา 29

⁹⁵ มาตรา 30

⁹⁶ มาตรา 31

⁹⁷ มาตรา 41 วรรคสุดท้าย

⁹⁸ มาตรา 27

⁹⁹ มาตรา 30

¹⁰⁰ มาตรา 32 วรรคสอง

ต่อมาในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 คณะปฏิวัติภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว และปกครองประเทศโดยออกประกาศ คณะปฏิวัติรวมทั้งสิ้น 57 ฉบับ ภายในระยะเวลา 101 วัน จนถึงวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2502 ที่มี รัฐธรรมนูญปกครองประเทศ แต่กระนั้นก็มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับลงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ยืนยันประกันสิทธิของประชาชนไว้

ต่อมาคณะปฏิวัติจัดให้มีประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองประเทศราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 แต่มิได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพ โดยเป็นการจัดทำอย่างรวบรัด เนื่องจากมีเจตนาจะใช้บังคับเป็นการชั่วคราว แต่มีข้อสังเกตคือธรรมนูญนี้ให้อำนาจพิเศษแก่นายกรัฐมนตรีเป็น ครั้งแรก โดยให้นายกรัฐมนตรีใช้อำนาจได้ทั้งนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ สามารถสั่งการ ลงโทษบุคคลใดโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาโดยศาลยุติธรรม แสดงว่าผู้ถูกกล่าวหาไม่สามารถใช้ สิทธิต่อสู้ปกป้องตนเองได้เหมือนกรณีทั่วไป ซึ่งอำนาจพิเศษนี้ก็ปรากฏในธรรมนูญการปกครอง แผ่นดินฉบับต่อมา ได้แก่ ธรรมนูญการปกครองอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515 พ.ศ. 2519 พ.ศ. 2520 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521

ภายหลังประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร เกิดเหตุการณ์นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชน เรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญ จนเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ก็ทำการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาล และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติคุ้มครองรับรองประกันสิทธิ เสรีภาพของประชาชน รวมถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

ในปี พ.ศ. 2519 ก็มีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2519 แต่มี บทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเพียงมาตราเดียว จากนั้นมีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครอง ราชอาณาจักร พ.ศ. 2520 ซึ่งไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนเลย

ต่อมามีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ซึ่งมีบทบัญญัติ คุ้มครองจำเลยในหลายๆ มาตรา¹⁰¹

¹⁰¹ บุญทิพย์ ผ่องจิตร แลนเกรพ , สิทธิของจำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2529) , หน้า 121 - 139.

จนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ใหม่ๆ และสำคัญๆ หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ต่างๆ หลายประการ สาระสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็คือ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรของรัฐจะต้องใช้อำนาจภายในกรอบของกฎหมาย ตามหลักนิติรัฐ (Legal State) และให้มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบการดำเนินคดีอาญาได้ อันจะนำไปสู่หลักแห่งความเป็นนิติรัฐที่สมบูรณ์แบบมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมมีอยู่แล้วในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้กลายเป็นหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อให้มีค่าบังคับเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายใดขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญย่อมเป็นโมฆะ

ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ยอมรับว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ร่วมในคดีและเป็นผู้มีสิทธิซึ่งเป็นพื้นฐานความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงเปลี่ยนมาเป็นการดำเนินการที่คำนึงถึงทั้งประโยชน์รัฐหรือประโยชน์ของส่วนรวมและสิทธิเสรีภาพของบุคคลควบคู่กันไป

2.6 สรุป

จากที่กล่าวมาในบทนี้จะเห็นได้ว่าจากอดีตที่ผ่านมาการดำเนินคดีอาญา ผู้ถูกกล่าวหาจะอยู่ในฐานะกรรมของคดี กล่าวคือ รัฐสามารถกระทำการใดๆ ต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ถูกกล่าวหาได้ โดยไม่มีข้อจำกัดจนถึงขั้นการทรมานเพื่อค้นหาความจริง แต่ในปัจจุบันสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายได้รับการยอมรับและรับรองในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง มนุษย์จะถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติหรือลงโทษอย่างทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมไม่ได้ การจำกัดหรือลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้ ดังนั้นแม้ว่าบุคคลนั้นจะตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎหมายอาญาไม่ว่าจะยังไม่ถูกฟ้องต่อศาล ซึ่งจะเรียกว่า ผู้ต้องหา หรือเมื่อถูกฟ้องต่อศาลแล้ว ซึ่งจะเรียกว่า จำเลย ก็ตาม ตามหลักกฎหมายอาญาที่ว่าบุคคลจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่าเขาเป็นผู้กระทำผิดจริง การดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ ผู้ถูกกล่าวหาจึงมีฐานะเป็นประธานในคดี กล่าวคือมีสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ซึ่งรัฐต้องให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิของเขา การดำเนินคดีอาญาจะทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ หรือลดเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาไม่ได้ ดังนั้น กระบวนการหรือขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญาหรือวิธีพิจารณาความอาญา ควรมีการวางกรอบหรือขอบเขตในการใช้อำนาจของรัฐต่อผู้ถูกกล่าวหาตามภารกิจของรัฐในการค้นหาความจริงและภารกิจในการคุ้มครองสิทธิและ

เสรีภาพของประชาชน รวมทั้งมีการควบคุมตรวจสอบทั้งภายในและภายนอกองค์กรเพื่อให้มีการ
ถ่วงดุลอำนาจกัน

ในบทต่อไปจึงจะได้ศึกษาถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่าง
ประเทศว่ามีการให้ความคุ้มครองไว้อย่างไรบ้าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ

สังคมทุกสังคมต่างมีระเบียบแบบแผนธรรมเนียมปฏิบัติและบรรทัดฐานความประพฤติ เป็นแนวทางสำหรับสมาชิกของตนเอง ขณะเดียวกันสังคมได้กำหนดบทบังคับโทษรูปแบบต่างๆ ไว้ ตอบโต้ต่อต้านหรือปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่ล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อให้หลายจำ กลไ ของสังคมดังกล่าวมีการประสานเชื่อมโยงกัน เรียกว่า กระบวนการยุติธรรม (Criminal Justice Process) หรือ ระบบงานยุติธรรม (Criminal Justice System)

ถ้ามองงานยุติธรรมทางอาญาในรูปของกระบวนการ (Process) จะหมายถึง หน่วยงาน และกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อดำเนินการต่ออาชญากรรม และผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดกฎหมาย แยกองค์ประกอบที่มาแห่งกฎหมายเป็น 2 ส่วนคือ

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการนิติบัญญัติ (Legislative Process)
2. ส่วนที่เป็นกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement Process)

ดังนั้น ในบทนี้จะแบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาใน กฎหมายระหว่างประเทศ โดยจะศึกษาจากกฎเกณฑ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น Universal Declaration of Human Rights อันเป็นแม่บทของสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ รวมตลอด ถึง International Covenant of Civil and Political Rights , Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , The European Convention Human Rights , Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, 1990 , Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners ว่า มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้อย่างไรบ้าง โดยจะแบ่งศึกษาตามขั้นตอน ของกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ เริ่มจากขั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล (Pre-Trial Stage) ซึ่ง ได้แก่ ขั้นสืบสวน สอบสวนของเจ้าพนักงาน โดยการสืบสวนนั้นมีทั้งก่อนที่จะเกิดการกระทำความ ผิดและภายหลังการกระทำความผิดได้เกิดขึ้นแล้ว การสืบสวนก่อนที่จะเกิดการกระทำความ ผิด นั้น เป็นมาตรการในการป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น หากมีพฤติการณ์แสดงว่าอาจจะ เกิดการกระทำความผิด การสืบสวนจะเป็นเครื่องช่วยเจ้าพนักงานหาทางป้องกันหรือระงับมิให้ เกิดการกระทำความผิด ส่วนเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วการสอบสวนจะเป็นเครื่องช่วย ให้มีการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่างๆ ในการหาตัวผู้กระทำผิด หรือระงับตัวผู้กระทำ

ผิด (Criminal Identification) และนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ แต่ในบางกรณีก็ยากต่อการสืบสวน โดยเฉพาะปัจจุบันอาชญากรรมมีการพัฒนารูปแบบและวิธีการทำความผิดอย่างลับซับซ้อน ยากที่จะระบุว่าใครเป็นผู้ทำความผิด ในการสืบสวนจึงมีกลไกต่างๆ ที่สำคัญเพื่อช่วยในการระบุตัวผู้กระทำผิด¹ ดังนี้

(1) ข้อมูลข่าวสารต่างๆ (Information) เป็นกลไกที่สำคัญที่มีส่วนช่วยในการค้นหาตัวผู้กระทำผิด ซึ่งพนักงานสอบสวนต้องแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ เช่น จากทะเบียนประวัติ สายลับ หรือพลเมืองดี เป็นต้น

(2) การซักถามและสัมภาษณ์บุคคล (Interrogation and Interview) เป็นวิธีการในการสืบสวนหาความจริงจากบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายเอง พยานบุคคล ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าทำความผิด

(3) เครื่องมือช่วยในการสืบสวน (Instrumentation) เป็นการนำวิทยาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยค้นหาความจริง เช่น การใช้เครื่องพิสูจน์ลายนิ้วมือ เครื่องมือตรวจโลหะ เครื่องมือดักฟังการสนทนา เป็นต้น

(4) การตรวจพิสูจน์และวิเคราะห์ทางนิติวิทยาศาสตร์ เป็นการนำพยานวัตถุต่างๆ จากสถานที่เกิดเหตุ (Reconstruction Crime Scene) มาตรวจพิสูจน์และใช้วิธีทางนิติวิทยาศาสตร์

(6) การฝังตัวของเจ้าพนักงานตำรวจในองค์กรอาชญากรรม (Under Cover) เพื่อเข้าไปหาข้อมูลละเอียดหรือข้อมูลระดับลึก (Deep Under Cover) จากแหล่งกระทำผิดโดยตรง เช่น การปลอมตัวเข้าไปเป็นพวกของผู้กระทำผิด

การสืบสวนไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวหรือวิธีการใดที่บัญญัติไว้แน่นอน แต่เป็นวิธีปฏิบัติของเจ้าพนักงานผู้ทำการสืบสวนนั่นเอง การที่มีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น ปกติจะมีการสืบสวนเพื่อ

¹ กลุ่มกฎหมายการสืบสวนสอบสวนก่อนการจับกุม, “กระบวนการยุติธรรม,” ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : กันยายน 2544), หน้า 57.

ให้ได้หลักฐานพอสมควรที่จะเชื่อว่าผู้ต้องสงสัยหรือผู้ถูกกล่าวหากระทำผิดจริง หรือน่าจะเป็นผู้กระทำผิดเพื่อจะได้จับกุม ดังนั้น ในคดีอาญาโดยทั่วไปจะเริ่มต้นด้วยการสืบสวนและอาจจะสืบสวนต่อไปและบางครั้งเจ้าพนักงานผู้ทำการสืบสวนอาจไม่มีอำนาจสอบสวน

ส่วนการสอบสวนมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะกระทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาและเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและพยานให้เห็นความผิด² การสอบสวนจึงมีเนื้อหาครอบคลุม 2 ประการ คือ

- (1) การรวบรวมพยานหลักฐาน และ
- (2) การใช้มาตรการบังคับ เพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องร้องลงโทษ³

การสอบสวนเป็นกระบวนการเบื้องต้นในการรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพื่อใช้ในการพิสูจน์ความจริงในคดีอาญาว่าผู้ต้องสงสัยกระทำความผิดหรือไม่ และเป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมเริ่มต้นขึ้นอย่างแท้จริง⁴ ขณะเดียวกันก็อาจเป็นมาตรการในการป้องกันหรือเนี่ยวรั้งมิให้มีการดำเนินคดีอาญากับผู้บริสุทธิ์โดยจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจที่จะฟ้องหรือไม่ฟ้องคดีผู้นั้นต่อไป ประสิทธิภาพของการสอบสวนจึงอยู่ที่ความสามารถในการแสวงหาข้อเท็จจริงที่แน่นอน รวมไปถึงการแยกผู้บริสุทธิ์ออกจากผู้กระทำผิดได้มากน้อยเพียงไร ทั้งนี้ เพราะการสอบสวนเป็นกระบวนการในเบื้องต้นที่จะได้สัมผัสและมีความใกล้ชิดกับเหตุการณ์ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่างๆ มากที่สุด และจะส่งผลไปยังขั้นตอนต่อไป ของ

² เรื่องเดียวกัน , หน้า 59.

³ คณิต ฅ นคร, “วิธีพิจารณาความอาญาไทย : หลักปฏิบัติกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน,” วารสารนิติศาสตร์ 15,3 (กันยายน 2538) : 11. อ้างถึงใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, “การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 19.

⁴ อมร จันทสมบุรณ์, “อำนาจการสืบสวน สอบสวน ฟ้องร้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย,” บทบัญญัติ 30,4 (2516) : 631. อ้างถึงใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, “การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม,”(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2540) , หน้า 19.

กระบวนการยุติธรรม การสอบสวนจึงเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในอันที่จะให้คุณให้โทษและมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยตรง⁵

จากนั้นจะกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาของศาล และสุดท้ายจึงจะกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาภายหลังพิจารณาของศาล และในส่วนที่สองจะศึกษาถึงกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ

3.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ

3.1.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล (Pre-Trial Stage)

เมื่อมีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้นหรือมีพฤติการณ์ว่าความผิดอาญาจะเกิดขึ้นและมีการกล่าวหาว่าบุคคลใดเป็นผู้ที่กระทำความผิด ตามหลักกฎหมายอาญาและกฎหมายระหว่างประเทศได้รับรองไว้ คือ บุคคลทุกคนผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย⁶ ดังนั้น สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาประการแรกที่จะกล่าวถึงคือ สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุม⁷

⁵ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, “อัยการกับกระบวนการยุติธรรม,” ใน กระบวนการยุติธรรมและเรื่องพัฒนาการขององค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและทางแพ่ง รายงานประชุมทางวิชาการและสรุปผลการพิจารณาศึกษา คณะกรรมาธิการการบริหารและการยุติธรรม วุฒิสภา (2538), หน้า 56. อ้างถึงใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, “การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 19.

⁶ International Covenant on Civil and Political Rights 1996 , Article 14.2

⁷ การจับ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเพราะบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดได้ก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย และกระทำการที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนคนอื่น อีกทั้งจับเพื่อนำตัวผู้ถูกกล่าวหาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเป็นการให้โอกาสเขาได้ใช้สิทธิปกป้องตนเอง รวมทั้งแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานจากผู้ที่ถูกกล่าวหา ประกอบกับเป็นการป้องกันมิให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาไปกระทำการใดๆ ที่อาจกระทบต่อ

คุมขัง⁸ โดยมีขอบ กฎหมายระหว่างประเทศกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิทธิประการนี้ไว้ว่า บุคคลใดจะถูกจับ กักขังหรือเนรเทศโดยพลการไม่ได้⁹ เนื่องจากบุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกกลิดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้นโดยเหตุและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย¹⁰ บุคคลผู้ถูกจับหรือถูกจำคุกในทุกรูปแบบจะต้องได้รับการปฏิบัติเยี่ยงมนุษย์ และต้องเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์¹¹ ดังนั้น หากมีการจับกุมบุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุมและการแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิบัติต่อตนโดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม¹² และละเอียดในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้¹³ และต้องถูกนำตัวไปศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน เพื่อที่จะมีการใช้อำนาจทางตุลาการ และได้รับการพิจารณาคดีในเวลาอันสมควรหรือมีการปล่อยตัว มิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องคุมขังบุคคลผู้อยู่ระหว่างพิจารณาคดี¹⁴ รวมทั้งมีหลักประกันว่าบุคคลใดที่ถูกกลิดรอนเสรีภาพโดยการจับกุมหรือควบคุมตัว ย่อมมีสิทธิร้องเรียนต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาโดยมิชักช้าได้ถึงความชอบธรรมด้วยกฎหมายของควบคุม ตัวนั้น และหากมีการควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายก็อาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวได้¹⁵ โดยการจับและการควบคุมตามที่อนุญาตให้ทำได้ รวมถึงการตรวจสอบการจับกุมและการควบคุมโดยศาลหรือเจ้าหน้าที่¹⁶

กระบวนการหรือขั้นตอนในการสืบสวนสอบสวนของเจ้าพนักงาน เช่น ไปทำลายพยานหลักฐาน ช่มชู้พยานบุคคล สร้างพยานหลักฐานเท็จ เป็นต้น

⁸ การคุมขัง เป็นเครื่องมือที่สำคัญอันหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้การดำเนินการตามขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อให้การสอบสวนดำเนินไปได้โดยเรียบร้อย เพื่อประกันการมีตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลย และเพื่อประกันการบังคับโทษ

⁹ Universal Declaration of Human Rights 1948 , Article 9

¹⁰ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 9.1

¹¹ Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention of Imprisonment , Principle 1

¹² International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 9.2

¹³ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 14.3 (a)

¹⁴ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 9.3

¹⁵ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 9.4

¹⁶ The European Convention of Human Rights , Article 5

สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาประการนี้มีตัวอย่างคดีที่มีการให้ความคุ้มครองซึ่งวินิจฉัยโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน เช่น ในคดีระหว่าง Motta v. Uruguay ว่า ในกรณีที่นำบุคคลผู้ถูกจับมายังศาลภายหลังจับเป็นเวลา 1 เดือน โดยไม่ให้ผู้ผู้นั้นติดต่อกับบุคคลภายนอกและทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมาย เป็นการละเมิด Universal Declaration of Human Rights 1948 หรือในคดีระหว่าง Douglas et al. v. Jamaica ว่า ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิที่จะมีทนายความซึ่งมีเวลาเตรียมคดีให้เขาอย่างต่อเนื่อง และเป็นหลักประกันของการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม หรือในคดีระหว่าง Laureano v. Peru ว่า สิทธิในชีวิตของผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับความคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ การจับต้องมีหมายจับหรือคำสั่งของศาล ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

นอกจากนี้กฎเกณฑ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁷ ยังกำหนดไว้ว่าในกรณีที่ประเทศอื่นจับตัวผู้ถูกกล่าวหาที่กระทำความผิดบนดินแดนของตน ให้นำตัวผู้นั้นมาควบคุมไว้หรือดำเนินการตามมาตรการอื่นตามกฎหมายเป็นระยะเวลาเท่าที่จำเป็นหรือส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดน โดยต้องมีการสอบสวนข้อเท็จจริงเบื้องต้น และต้องได้รับการช่วยเหลืออย่างทันที่ทั้งที่ในการติดต่อกับผู้แทนของประเทศที่เขามีสัญชาติอยู่หรือมีถิ่นที่อยู่ปกติในกรณีไร้สัญชาติ โดยแจ้งแก่ประเทศนั้นทันที¹⁸ และจะต้องมีการทบทวนกฎเกณฑ์ คำแนะนำ วิธีการ และวิธีปฏิบัติและการจัดการเรื่องการควบคุมตัว การปฏิบัติต่อผู้ถูกจับ ผู้ถูกควบคุม หรือถูกจำคุกในดินแดน เพื่อป้องกันการกระทำทารุณอย่างสม่ำเสมอ¹⁹ รวมทั้งจะต้องรับประกันว่าเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจสอบสวนอย่างรวดเร็ว และเป็นกลาง ถึงแม้จะมีเหตุให้เชื่อว่าการกระทำทารุณเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม²⁰

เมื่อบุคคลใดจะต้องถูกจับอาจมีกรณีที่จำเป็นต้องมีการใช้อาวุธหรือถ้าจับได้แล้วอาจจะต้องใช้อาวุธหรือเครื่องพันธนาการต่อบุคคลนั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวย่อมกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพ

¹⁷ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 5

¹⁸ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 6

¹⁹ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 11

²⁰ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 12

ของบุคคลนั้น ดังนั้นกฎหมายระหว่างประเทศจึงกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า บุคคลใดจะถูกทรมาน หรือปฏิบัติ หรือลงทัณฑ์ซึ่งทารุณโหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติไม่ได้ การใช้อาวุธหรือเครื่องพันธนาการต่อผู้ถูกจับกุมนั้น ต้องเป็นการกระทำโดยมีมนุษยธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อร่างกายหรือจิตใจของบุคคลนั้น²¹ รวมทั้งการใช้อาวุธหรือเครื่องพันธนาการอันเป็นการลดทอนเสรีภาพนั้น ต้องเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์²² โดยกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับการใช้อาวุธปืนต่อผู้ถูกจับไว้อย่างชัดเจน แยกแยะได้ดังนี้

1. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับอาวุธ

- ควรมีการพัฒนาอาวุธที่ไม่เป็นอันตรายต่อชีวิต
- การใช้อาวุธปืนต้องกระทำเฉพาะกรณีจำเป็นเพื่อป้องกันสิทธิของตนหรือผู้อื่นหรือป้องกันชีวิตหรืออันตรายต่อร่างกายของผู้อื่น โดยวิธีทางน้อยที่สุดที่จะป้องกันดังกล่าว
- ในการใช้อาวุธ เจ้าพนักงานต้องแสดงตัวและเตือนก่อนว่าจะใช้อาวุธ และจะใช้ได้ ในกรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้จริงๆ
- ห้ามการใช้อาวุธปืน เว้นแต่เพื่อป้องกันตัวหรือป้องกันอันตราย
- เจ้าพนักงานต้องมีความเข้าใจในการใช้อาวุธปืน

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเจ้าพนักงาน

- เจ้าพนักงานต้องพยายามใช้วิธีที่ไม่ประทุษร้ายก่อน ยกเว้นกรณีจำเป็นต้องใช้กำลังก็ ต้องใช้ให้เหมาะสมกับความร้ายแรงของความผิด และกระทำไปโดยชอบด้วยกฎหมาย พยายามให้ได้รับอันตรายน้อยที่สุด รักษาไว้ซึ่งชีวิตของมนุษย์ หากเกิดการได้รับอันตรายต้องรักษาพยาบาลโดยด่วน และแจ้งให้ญาติหรือเพื่อนสนิทของผู้นั้นทราบ และหากเกิดความตายต้องรายงานต่อผู้บังคับบัญชาทราบ

3. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับรัฐ

- รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ต้องตราข้อบังคับเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เรื่องนี้
- รัฐบาลต้องบัญญัติโทษทางอาญา หากเจ้าพนักงานใช้กำลังโดยพลการหรือใช้อำนาจเกินขอบเขต ยกเว้นหากมีกรณีสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย

²¹ Universal Declaration of Human Rights 1948 , Article 5

²² International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 10

- ต้องมีการคัดเลือกเจ้าพนักงานที่มีความเหมาะสมทั้งด้านศีลธรรม จิตใจ และร่างกาย
- มีการอบรมอย่างต่อเนื่องทั้งด้านจิตใจ รวมทั้งความรู้ความเข้าใจในเรื่องการรักษา

ความสงบเรียบร้อย พฤติการณ์ต่างๆ เช่น การรวมกลุ่ม ตลอดจนการใช้วิธีจู่ใจ การเจรจาต่อรอง²³

เมื่อบุคคลใดตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาเขายังมีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ กล่าวคือ ต้องได้รับความสะดวกและมีเวลาอย่างเพียงพอในการเตรียมการเพื่อต่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความได้ตามความประสงค์ของตน²⁴

3.1.2 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาของศาล

กฎหมายระหว่างประเทศกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาคดีของศาลไว้ว่าผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี และบุคคลใดจะถูกถือว่ามีความผิดอันมีโทษทางอาญาใดๆ ด้วยเหตุผลที่ตนได้กระทำหรือละเว้นการกระทำใดๆ ซึ่งกฎหมายของประเทศ หรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่มีการกระทำนั้นมิได้ระบุว่าเป็นความผิดทางอาญามีได้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่ใช้อยู่ในขณะที่การกระทำความผิดทางอาญานั้นจะเกิดขึ้นมิได้²⁵ มาตรฐานการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหานี้ก็จะเป็นไปตามหลักกฎหมายอาญาทั่วไปที่ถือว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้พิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิดนั่นเอง

สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาประการต่อมาในชั้นพิจารณาของศาลคือ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย รวดเร็ว เป็นธรรม และสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ โดยมาตรฐานตามกฎหมายระหว่างประเทศกำหนดไว้ว่า โดยบุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาลแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจเนื่องจากการกระทำใดๆ อันละเมิดต่อสิทธิขั้นมูลฐาน ซึ่งตนได้รับจาก

²³ Basic Principles of the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, 1990

²⁴ International Covenant on Civil and Political Rights 1996 , Article 14.3 (b)

²⁵ Universal Declaration of Human Rights 1948 , Article 11

รัฐธรรมนูญหรือจากกฎหมายและมีความเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ในอันที่จะได้รับการพิจารณา
 อย่างเป็นธรรม และเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ ในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่
 ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใดๆ ทางอาญา²⁶ โดยการพิจารณาที่ปราศจากการชักจูงอย่างไม่เป็น
 ธรรม และกระทำต่อหน้าและมีสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือผ่านทางผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย
 ตามที่เลือกหาเอง สิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบ สิทธินี้ถ้าไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายและสิทธิ
 ที่จะมีส่วนช่วยเหลือทางกฎหมาย ซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยไม่มีคิดมูลค่าถ้าบุคคลนั้นไม่อาจรับภาระจัด
 การได้เอง หากจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม รวมทั้งมีสิทธิที่จะถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์
 ต่อตน และขอให้หมายเรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานฝ่ายตรงข้ามของ
 ตน หรือถ้าไม่อาจเข้าใจหรือพูดภาษาที่ใช้ในศาลไม่ได้ ก็มีสิทธิที่จะขอความช่วยเหลือให้มีล่ามโดย
 คิดมูลค่า นอกจากนี้ยังมีสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ให้การปรักปรำตนเองหรือรับสารภาพผิด²⁷ คำให้
 การที่เกิดจากการกระทำทรมานไม่อาจใช้รับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ เว้นแต่นำไปรับฟังเพื่อลง
 โทษในกรณีที่มีการทรมานผู้ถูกกล่าวหา²⁸

สิทธิประการต่อมาคือ สิทธิที่จะไม่ถูกทรมาน หรือปฏิบัติอย่างทารุณโหดร้ายไร้
 มนุษยธรรม โดยมาตรฐานตามกฎหมายระหว่างประเทศกำหนดไว้ว่า บุคคลทุกคนจะไม่ถูก
 ทรมานหรือการปฏิบัติอย่างไร้มนุษยธรรมและไม่ถูกลงโทษอย่างหยาบกระด้าง²⁹

การกระทำทรมาน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวด ไม่ว่าจะทางร่างกาย
 หรือจิตใจ โดยตั้งใจแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อวัตถุประสงค์ เช่น เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลหรือคำรับ
 สารภาพจากบุคคลนั้นหรือบุคคลที่สาม เพื่อลงโทษเขาในการกระทำที่เขาหรือบุคคลที่สามได้
 กระทำหรือสงสัยว่าได้กระทำ หรือเพื่อข่มขู่หรือบังคับเขาหรือบุคคลที่สาม หรือเพื่อเหตุผลอื่นอันไม่
 เป็นธรรม เมื่อความเจ็บปวดนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำ หรือการขู่ข่มขู่หรือไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยการ
 อนุญาตหรือความยินยอมเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือบุคคลอื่นที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการ แต่ไม่ให้รวมถึง

²⁶ Universal Declaration of Human Rights 1948 , Article 8,10

²⁷ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 14.3 (c)-(g)

²⁸ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 15

²⁹ The European Convention Human Rights , Article 3

ความเจ็บปวดที่เกิดจากการลงโทษที่ถูกกฎหมาย³⁰ การปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรม หมายถึง การกระทำที่มีผลเสียหายต่อร่างกาย หรือจิตใจของบุคคลโดยไม่ชอบ ส่วนการลงโทษอย่างหมิ่นเกียรติ คือ การกระทำที่ทำให้บุคคลนั้นตกต่ำกว่าบุคคลอื่น หรือบังคับให้บุคคลนั้นต้องกระทำการที่ขัดต่อเจตจำนง หรือจิตสำนึกของบุคคลนั้น³¹ เช่น มีการจัดสภาพในเรือนจำที่ดีไม่ทำลายบุคลิกภาพ หรือจิตใจของผู้ต้องขัง มีการตรวจสภาพจิตใจของผู้ที่ถูกคุมขังเป็นเวลานาน รวมทั้งการใส่กุญแจมือ หรือให้สวมชุดของเรือนจำนั้น เป็นการไม่สมควรแต่ไม่ถึงกับเป็นการหมิ่นเกียรติ

กฎหมายระหว่างประเทศจึงกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิทธิประการนี้ไว้ว่า ต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย ทางบริหาร ทางตุลาการ หรือมาตรการอื่นที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันการกระทำทรมานไม่ให้เกิดขึ้นในดินแดน รวมทั้งคำสั่งของผู้บังคับบัญชาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจใช้อำนาจเพื่อกระทำทรมาน³² ต้องมีการรับรองว่าการกระทำทรมานทุกประการถือเป็นความผิดอาญาตามกฎหมาย รวมถึงการพยายามกระทำทรมาน การสมคบ และการเข้าร่วมในการกระทำทรมานด้วย โดยต้องกำหนดให้ความผิดดังกล่าวมีบทลงโทษในอัตราที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความผิด³³ และหากบุคคลใดถูกกระทำทรมาน บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะร้องเรียน รวมทั้งมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนที่รวดเร็วและเป็นกลางโดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ และควรมีการดำเนินมาตรการเพื่อป้องกันการปฏิบัติที่ไม่ชอบทำต่อผู้ร้องและต่อพยาน อันเกิดจากการร้องเรียน หรือให้การเป็นพยานในเรื่องร้องเรียน³⁴ และหากปรากฏว่ามีกรณีทรมานจริง แยกจากการกระทำ

³⁰ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 1

³¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, “โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง สิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องขัง ในคดีอาญา,” รายงานการวิจัยเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. หน้า 19. (เอกสารไม่มีพิมพ์เผยแพร่)

³² Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 2 clause 2 and 3

³³ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 4

³⁴ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 13

ทรมานจะได้รับการชดเชย และมีสิทธิที่จะได้รับค่าชดเชยที่เป็นธรรมและเพียงพอ รวมถึงการบำบัดฟื้นฟู ในกรณีที่เหยื่อตาย ก็ให้ทายาทได้รับการชดเชยแทน³⁵

ซึ่งสิทธิประการนี้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองไว้ในคดีระหว่าง *Bautista v. Colombia* ว่า การที่ผู้ถูกกล่าวหาถูกจับและถูกลักพาตัวไป มีการทรมานก่อนถูกฆ่าเป็นการละเมิด International Covenant on Civil and Political Rights 1966 รวมทั้งคณะกรรมการต่อต้านการทรมานก็มีคำวินิจฉัยไว้ในคดีระหว่าง *Mutombo v. Switzerland* ว่าการส่งตัวผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อันตรายในเรื่องการทรมาน เนื่องจากการพิจารณาเหตุผลในเรื่องภูมิหลังทางชาติกำเนิด ความเกี่ยวข้องทางการเมือง และประวัติการถูกขังกลับประเทศ ที่มีสถานการณการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศดังกล่าวเป็นการลงโทษตามอำเภอใจ เป็นการละเมิด Article 3 ของ Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment หรือในคดีระหว่าง *Halimi – Nedzibi v. Austria* ว่าการสอบสวนต้องกระทำโดยทันที่และอย่างเป็นกลางถึงการทรมานที่เกิดขึ้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงข้อเท็จจริงในแต่ละคดีโดยละเอียดต่อไป

สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาประการต่อมา คือ การได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม และมีเกียรติระหว่างถูกคุมขังหรือจำคุก ซึ่งมาตรฐานตามกฎหมายระหว่างประเทศได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับสิทธิประการนี้ไว้ ดังต่อไปนี้

1. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับสถานที่คุมขัง ได้แก่ การแยกผู้ต้องขังระหว่างชายกับหญิง ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างพิจารณากับผู้ต้องขังเด็ดขาด ผู้ต้องโทษคดีแพ่งกับผู้ต้องโทษคดีอาญา หรือผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนกับผู้ต้องขังที่เป็นผู้ใหญ่ หรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องที่พักซึ่งกำหนดว่าไม่เกินห้องละ 2 คน โดยห้องพักต้องสะอาด ถูกสุขลักษณะอนามัย

2. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเครื่องอุปโภคบริโภค ได้แก่ น้ำดื่ม กระดาษชำระ เสื้อผ้าและเครื่องนอน อาหาร ต้องสะอาดและถูกสุขลักษณะอนามัย

³⁵ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 14 clause 1

3. สิทธิในการได้รับบริการด้านต่างๆ เช่น มีการออกกำลังกาย เล่นกีฬา การได้รับบริการทางการแพทย์ ห้องสมุดสำหรับอ่านหนังสือ ตลอดจนจนถึงบริการดูแลทรัพย์สินให้

4. หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการ ห้ามใช้กุญแจมือ ช็อก คา และเสื่อทรมาน หรืออื่นๆ ในการลงโทษ หรือห้ามมิให้ใช้โซ่หรือตรวน เว้นแต่เพื่อป้องกันมิให้หลบหนีระหว่างย้ายผู้ต้องขัง หรือเพื่อเหตุผลทางการแพทย์ หรือมีคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อป้องกันการทำลายทรัพย์สิน

5. สิทธิด้านอื่นๆ เช่น สิทธิในการได้รับแจ้งกฎระเบียบ ข้อบังคับของเรือนจำ รวมทั้งสิทธิในการร้องทุกข์ สิทธิในการติดต่อกับบุคคลภายนอก สิทธิในการนับถือศาสนา สิทธิในการได้รับแจ้ง หากมีการเจ็บป่วย ตาย หรือโอนตัวผู้ต้องขัง ตลอดจนจนถึงการเคลื่อนย้ายผู้ต้องขัง และการตรวจเรือนจำ³⁶

สิทธิประการต่อมา คือ การเปิดเผยต่อสาธารณชน กฎหมายระหว่างประเทศกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิทธิประการนี้ไว้ว่า การดำเนินกระบวนการ หนังสือพิมพ์และสาธารณชน อาจถูกห้ามรับฟังการพิจารณาคดีทั้งหมด หรือบางส่วนได้ก็ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของชาติในสังคมประชาธิปไตย หรือด้วยเหตุผลด้านความเป็นอยู่ส่วนตัวของคู่กรณี หรือในกรณีศาลเห็นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งว่าเป็นพฤติการณ์พิเศษ ซึ่งการเป็นข่าวอาจทำให้กระทบต่อความยุติธรรม³⁷ รวมทั้งคำพิพากษาต้องอ่านโดยเปิดเผย แต่อาจมีการห้ามลงข่าวหนังสือพิมพ์หรือเปิดเผยข่าวต่อสาธารณะเพื่อประโยชน์ของศีลธรรมอันดี หรือรักษาความลับของทางราชการในสังคมประชาธิปไตย หรือเพื่อประโยชน์ของการปกป้องสิทธิของเด็กและเยาวชน หรือเพื่อปกป้องสิทธิส่วนบุคคลของคุณความหรือในกรณีที่ศาลเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องห้ามการเปิดเผยเพื่อประโยชน์ของความเป็นธรรมแห่งการดำเนินคดี³⁸

นอกจากนี้ กฎหมายระหว่างประเทศยังกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวไว้ว่า จะไม่ถูกพิจารณาซ้ำในการกระทำผิดครั้งเดียว ยกเว้นการพิจารณาหรือพิจารณาคดีใหม่ในกรณีที่

³⁶ Standard Minimum Rules For the Treatment of Prisoners

³⁷ International Covenant on Civil and Political Rights 1996 , Article 14.1

³⁸ The European Convention Human Rights , Article 6(1)

ปรากฏพยานหลักฐานใหม่อันสำคัญ หรือมีกรณีที่เกิดจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบ³⁹

3.1.3 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาภายหลังพิจารณาคดี

ภายหลังเมื่อศาลพิจารณาคดีเสร็จสิ้นแล้ว มาตรฐานตามกฎหมายระหว่างประเทศก็มีการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้ว่า บุคคลใดที่ตกเป็นผู้ถูกจับหรือควบคุมตัว โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ย่อมมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน⁴⁰ เนื่องจากการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการค้นหาความจริง และนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษนั้น ขณะเดียวกันก็ต้องระมัดระวังมิให้ผู้บริสุทธิ์ได้รับความเดือดร้อนไปด้วย แต่ถึงแม้ว่าจะมีกลไกหรือกระบวนการในการกลั่นกรองไว้มากเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยากที่จะดำเนินกระบวนการให้ไม่มีความผิดพลาดใดๆ เกิดขึ้นเลย บางครั้งผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดและถูกดำเนินคดีอาญากลับปรากฏว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนนั้น ย่อมเกิดขึ้นเคียงคู่กับการก้าวล่วงไปกระทบกระเทือนสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งถ้าหากบุคคลนั้นถูกคุมขัง ถูกจำกัดอิสระเสรีภาพอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ภายหลังหากปรากฏว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ บุคคลที่ได้รับความเสียหายหรือความเดือดร้อนดังกล่าวควรจะได้รับชดเชยค่าเสียหายอย่างไร

ต่อมาจึงเกิดแนวคิดที่ให้รัฐเป็นผู้ชดเชยค่าทดแทนจากความผิดพลาดของการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษา ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความคิดเรื่องความรับผิดชอบในทางแพ่งของรัฐต่อเอกชนหากการกระทำเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะของรัฐนั้นไปกระทบกระเทือนหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของเอกชนแล้ว รัฐต้องมีมาตรการตามกฎหมายในการชดเชยค่าทดแทนให้กับเอกชนเพื่อเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบของรัฐ รวมทั้งเป็นการตอบแทนเอกชนสำหรับประโยชน์บางอย่างที่รัฐได้รับมา⁴¹

³⁹ The European Convention Human Rights , Article 7

⁴⁰ International Covenant on Civil and Political Rights 1966 , Article 9.5

⁴¹ ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์ , “การชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540) , หน้า 49-50.

3.2 กลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ

ในสังคมระหว่างประเทศมีสภาพแตกต่างจากสังคมภายในประเทศ เนื่องจากสังคมระหว่างประเทศประกอบด้วยรัฐต่างๆ ซึ่งมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง หากมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเรื่องสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาจะไม่มีการไต่สวนการกระทำผิดหรือการเยียวยาสิทธิมนุษยชนของภายในประเทศมาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น แต่จะมีกลไกที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นปัจเจกชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ โดยในการศึกษาจะแบ่งเป็นกลไกที่จัดตั้งในรูปของคณะกรรมการ ได้แก่ คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และคณะกรรมการต่อต้านการทรมาน กลไกที่จัดตั้งในรูปของศาล ได้แก่ ศาลอาญาระหว่างประเทศ จากนั้นจะกล่าวถึงกลไกอื่นๆ ได้แก่ องค์การพัฒนาเอกชน หรือ NGO

3.2.1 กลไกที่จัดตั้งในรูปของคณะกรรมการ

3.2.1.1 คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน (Commission of Human Rights)

เมื่อมีการยอมรับแนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและปรากฏชัดในกฎบัตรสหประชาชาติ แต่ก็เพียงกล่าวถึงไว้กว้างๆ เกี่ยวกับความร่วมมือส่งเสริมให้มีการเคารพสิทธิมนุษยชน แต่มิได้มีกลไกที่จะทำให้บรรลุดัตถุประสงค์ดังกล่าว ต่อมาจึงได้มีการก่อตั้งกลไกที่จะทำให้บรรลุดัตถุประสงค์ดังกล่าว ตามกฎบัตรสหประชาชาติได้กำหนดไว้ว่า “คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมจะต้องจัดตั้งคณะกรรมการต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมสำหรับการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน”⁴² คณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมจึงได้ก่อตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1946

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีการแบ่งงานของตนเป็น 3 ส่วนคือ การร่างปฏิญญา (Declaration) การจัดทำอนุสัญญา (Convention) และปัญหาทางการเมือง ได้แก่ ความพยายาม

⁴² Universal Declaration of Human Rights 1984 , Article 68

ที่จะให้มีผลในทางปฏิบัติตามมาตรฐานสากลในประเทศต่างๆ ซึ่งมีระบบรัฐบาล และกฎหมายต่างกันหรือในประเทศที่ไม่มีระบบกฎหมาย⁴³

เมื่อมีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนขึ้นมา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเห็นว่าควรให้มีการบัญญัติถึงกระบวนการเพื่อให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องกระทำในรูปของสนธิสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างประเทศ เพื่อให้เกิดพันธกรณีที่สมาชิกต้องปฏิบัติตาม คณะกรรมการได้จัดทำร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้น และมีการประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) นอกจากนี้ บทบาทที่สำคัญของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับกรทำให้ความคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชน (สิทธิผู้ถูกกล่าวหา) คือ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาจากอำนาจหน้าที่แล้ว จะเห็นได้ว่าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีอำนาจหน้าที่ไว้เกี่ยวกับร่างปฏิญญา การจัดทำอนุสัญญา และปัญหาทางการเมืองเท่านั้น แต่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนโดยตรงในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน (สิทธิผู้ถูกกล่าวหา) คล้ายๆ กับเป็นกลไกที่มีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายที่จะนำมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเท่านั้น

3.2.1.2 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (United Nations Human Rights Committee)

เมื่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนไม่มีอำนาจโดยตรงในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ภายหลังผู้แทนจากหลายประเทศต้องการให้มีการคุ้มครองสิทธิอย่างมีประสิทธิภาพจึงเสนอให้จัดตั้งกลไกระหว่างประเทศเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนทั้งปวง ในที่สุดคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติได้เสนอร่างกติกาต่อคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมของสหประชาชาติ และมีการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนขึ้น เมื่อปี ค.ศ. 1954

ขั้นตอนการดำเนินการของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนกล่าวโดยสรุปคือ เมื่อมีคำกล่าวโทษของรัฐภาคีที่ประกาศยอมรับอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเห็นว่า รัฐภาคีอื่นไม่

⁴³ กุลพล พลวัน , พัฒนาการสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน , 2538) , หน้า41 - 42.

ปฏิบัติตามพันธกรณี ตลอดจนรับหนังสือร้องทุกข์จากบุคคลทั่วไปที่อยู่ภายในรัฐที่ยอมรับอำนาจของคณะกรรมการ โดยอ้างว่าเป็นผู้ถูกละเมิดสิทธิจากรัฐภาคีนั้น ซึ่งรัฐภาคีนั้นอาจยื่นเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษรไปยังรัฐนั้น และภายใน 3 เดือนนับแต่ได้รับเรื่องราวรัฐนั้นต้องส่งคำชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว รวมทั้งวิธีปฏิบัติและการแก้ไขความเดือดร้อน แต่หากรัฐใดรัฐหนึ่งไม่พอใจก็อาจยื่นเรื่องไปยังคณะกรรมการภายใน 6 เดือน นับจากวันที่รัฐที่ถูกกล่าวหาได้รับเรื่องราวจากรัฐที่กล่าวหา โดยจะต้องเป็นกรณีที่หนทางแก้ไขปัญหาภายในประเทศได้หมดหนทางแล้ว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจะพิจารณาโดยลับและแนะนำหนทางที่เหมาะสมโดยแก้ปัญหาฉันมิตร โดยอาจให้รัฐภาคีที่เกี่ยวข้องเสนอข้อมูลหรืออาจมีผู้แทนมาชี้แจงด้วยการแถลงด้วยวาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร คณะกรรมการต้องพิจารณา ภายใน 12 เดือน หากสามารถแก้ปัญหาได้ คณะกรรมการจะเขียนรายงานสรุปข้อเท็จจริงและผลของการแก้ปัญหา แต่หากไม่สามารถตกลงกันได้ฉันมิตร คณะกรรมการจะเขียนรายงานสรุปข้อเท็จจริงพร้อมคำชี้แจงเป็นลายลักษณ์อักษรและบันทึกคำชี้แจงด้วยวาจาส่งไปยังเลขาธิการสหประชาชาติ

ในขั้นนี้กรณีที่เรื่องที่ยื่นเรียนไม่สามารถตกลงกันได้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนอาจตั้งคณะกรรมการการประนีประนอมข้อพิพาทขึ้น (Conciliation Commission) โดยความยินยอมของรัฐคู่กรณี ซึ่งจะมียุติประกอบ 5 คน มีหน้าที่คือ หาทางให้คู่กรณีตกลงกันโดยสันติภายใต้กติกาฉบับนี้ เมื่อคณะกรรมการดังกล่าวได้พิจารณาเรื่องดังกล่าวแล้วก็จะเขียนรายงานส่งไปยังประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อส่งไปยังรัฐภาคีที่เกี่ยวข้องภายใน 12 เดือนนับแต่ได้รับเรื่องที่ยื่นเรียน แต่ถ้าไม่สามารถพิจารณาเรื่องดังกล่าวภายใน 12 เดือน ให้เขียนรายงานสรุปสถานะของการพิจารณา ถ้าสามารถตกลงกันได้คณะกรรมการจะเขียนรายงานย่อเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและการตกลงกัน แต่ถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ฉันมิตร คณะกรรมการจะเขียนรายงานสรุปข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลการสอบสวนปัญหาต่างๆ พร้อมความเห็นเสนอวิธีการตกลงโดยสันติ และรัฐคู่กรณีมีหน้าที่จะต้องแจ้งแก่ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนภายใน 3 เดือน นับแต่วันรับรายงานว่าจะยอมรับข้อความตามรายงานหรือไม่ ซึ่งจากข้อเท็จจริงไม่เคยมีรัฐใดใช้สิทธิในการกล่าวอ้างว่ารัฐอื่นไม่ปฏิบัติตามกติกาอาจจะเนื่องจากรัฐต่างๆ เคารพอำนาจอธิปไตยต่อกันไม่ต้องการแทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่น และอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จึงยังไม่เคยมีการจัดตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยขึ้นเลย

ส่วนกรณีการรับและพิจารณาหนังสือร้องทุกข์ในกรณีบุคคลทั่วไปปกติภายใต้บัญญัติไว้ ต่อมามีการบัญญัติไว้ในพิธีสารเลือกรับฉบับที่ 1 ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ว่าคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีอำนาจรับพิจารณาและพิจารณาหนังสือร้องทุกข์จากบุคคลทั่วไปที่ถูกละเมิดสิทธิโดย

บุคคลที่จะส่งหนังสือร้องทุกข์ได้ต้องเป็นพลเมืองของรัฐที่ประกาศยอมรับอำนาจของ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และถูกละเมิดสิทธิใดๆ ตามกติกาและได้ใช้วิธีการเยียวยาที่มีอยู่ใน ประเทศนั้นทั้งหมดแล้ว โดยหนังสือร้องทุกข์ดังกล่าวจะส่งยัง Human Rights Center โดย working group จะพิจารณาหนังสือร้องทุกข์ว่าปฏิบัติถูกต้องตามกระบวนการหรือไม่ และนำเสนอ ให้คณะกรรมการพิจารณา ทั้งนี้จะมีการแจ้งแก่รัฐภาคีที่ถูกกล่าวหา รัฐดังกล่าวนั้นต้องทำคำชี้แจง คำแถลง เป็นลายลักษณ์อักษรพร้อมหนทางแก้ไข เสนอคณะกรรมการภายใน 6 เดือน จากนั้น คณะกรรมการและ working group จะประชุมลับ และให้คำตอบพร้อมข้อสังเกตจากรัฐภาคีที่ เกี่ยวข้องแก่ผู้ร้องทุกข์ คณะกรรมการจะไม่พิจารณาหนังสือร้องทุกข์ หากผู้ร้องทุกข์เป็นสมาชิก องค์กรเอกชนหรือองค์กรที่อาจได้รับประโยชน์จากการร้องทุกข์⁴⁴ โดยคณะกรรมการสิทธิ มนุษยชนต้องเสนอรายงานประจำปีเกี่ยวกับกิจกรรมของตนไปยังสมัชชาสหประชาชาติโดยผ่าน ทางคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม การบัญญัติหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นตรวจสอบการ ทำงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนนั่นเอง

มีข้อสังเกตคือ อำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ในกรณีถ้ารัฐภาคีให้ข้อมูล เกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็กฎหมาย มาตรการอื่นๆ ไม่ครบถ้วนหรือไม่ชัดเจนเพียงพอ ตลอดจนไม่มีเหตุผลหรือพยานหลักฐานประกอบพอที่คณะกรรมการจะพิจารณาได้และ คณะกรรมการก็เพียงพิจารณาจากรายงานมิใช่ผู้ที่อยู่ใกล้ชีวิตปัญหา จึงอาจอาศัยข้อมูลจาก องค์กรเอกชนต่างๆ ที่ได้เข้าร่วมอภิปรายรายงานดังกล่าวโดยไม่มีสิทธิเข้าแทรกแซง แต่สามารถ ตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการได้

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น ในคดี ระหว่าง Motta v Uruquay เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการจับกรณีที่น่าบุคคลผู้ถูกจับมายังศาลหลังจับ เป็นเวลาหนึ่งเดือน โดยไม่ได้ให้ผู้ผู้นั้นติดต่อกับบุคคลภายนอกและทนายความหรือที่ปรึกษา กฎหมายนั้น ถือเป็นการละเมิดสิทธิตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน⁴⁵

⁴⁴ ฉันทนา ไกรสถิตย์, “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 106-108.

คดีระหว่าง *Bautista v. Colombia* มีข้อเท็จจริงคือ ผู้ร้องเป็นทนายความชาวโคลัมเบียได้รับการร้องขอจากญาติและครอบครัวของเหยื่อชื่อ Nydia Erika Bautista de Arellana ชาวโคลัมเบีย ซึ่งหายตัวไป และต่อมาถูกพบเป็นศพ โดยกล่าวหาว่าโคลัมเบียละเมิด ข้อ 2 วรรคสาม ข้อ 6 วรรคหนึ่ง ข้อ 7 และข้อ 14 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เนื่องจาก Bautista เป็นสมาชิกของกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง และได้ถูกกักขังโดยกลุ่มทหารเป็นเวลา 3 สัปดาห์ ระหว่างนั้นเขาถูกทรมาน และบังคับให้เซ็นยอมรับว่าขณะถูกขังได้รับการปฏิบัติอย่างดีตอนถูกปล่อยตัว ต่อมาถูกลักพาตัวไปโดยมีผู้พบเห็นว่าคุณตั้งขึ้นรถจี๊ปโดยชาย 8 คนที่แต่งกายเป็นพลเรือนแต่มีอาวุธครบมือ ต่อมาเมื่อผู้พบศพ Bautista มีการระบุในใบมรณบัตรระบุรายละเอียดว่าเพศ อายุ ลักษณะศพ แต่ไม่มีใครพยายามสืบว่าผู้ตายเป็นใคร ซึ่งในการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ก็รายงานว่าไม่สามารถหาตัวผู้กระทำผิดได้ และไม่สามารถหามูลเหตุจูงใจของการฆ่าได้และยุติการสอบสวน ต่อมาครอบครัวผู้ตายทราบเรื่องจึงแจ้งให้ทางการชุดศพขึ้นมาและมีการสอบสวนปรากฏว่าเป็นศพของ Bautista และต่อมามีนายทหารยอมรับว่าผู้ตายถูกลักพาตัวโดยสมาชิกของกองทัพ รัฐบาลโคลัมเบียเพิกเฉยไม่ติดตามผลการดำเนินคดี คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนวินิจฉัยว่าการที่ผู้ถูกกล่าวหาถูกจับและถูกลักพาตัวไป มีการถูกกระทำโดยทรมานก่อนถูกฆ่าเป็นการละเมิดกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและการเมืองต้องมีการพยายามสอบสวนอย่างเพียงพอหากเกิดกรณีการละเมิดดังกล่าว⁴⁶

ในคดีระหว่าง *Douglas et al. v. Jamaica* ซึ่งมี ข้อเท็จจริงคือ ผู้ร้องสามคนถูกกล่าวหาว่าฆ่าคนตาย ซึ่งศาลพิพากษาว่ามีความผิดและลงโทษประหาร มีการอุทธรณ์ แต่ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน ผู้ร้องร้องว่าหลังการจับกุม ตำรวจไม่ได้จัดให้มีการชี้ตัวผู้ต้องหาต่างๆ ที่การชี้ตัวเป็นพยานสำคัญต่อคดีนี้ ตำรวจที่มาเบิกความชี้ตัวผู้ต้องหาในศาลก็ทำขึ้นภายหลังเกิดเหตุนานถึง 7 เดือน เหตุผลสำคัญในการอุทธรณ์ของผู้ร้องคือผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาชี้หน้าคณะลูกขุนในเรื่องการชี้ตัวผู้ต้องหาชั้นสอบสวน และไม่ได้เตือนให้ลูกขุนคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่าระหว่างการไต่สวนหนึ่งในตำรวจที่ให้การเป็นพยานไม่ได้พูดว่าเห็นผู้ร้องทั้งสามแทงผู้ตาย ผู้ร้องอ้างว่าเป็นเหยื่อของ

⁴⁵ *Motta v Uruguay* อ้างถึงใน ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, "โครงการศึกษาวิจัย เรื่องสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา," รายงานการวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, หน้า 11. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁴⁶ คดีระหว่าง *Bautista v. Colombia* คำร้องที่ 563/1993, *Human Rights Law Journal* 17(April 1996) : 19-24.

ความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (Miscarriage of Justice) และผู้ร้องไม่มีโอกาสปรึกษาทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งจากศาล ทนายที่แต่งตั้งให้ ผู้ร้องเป็นทนายของจำเลยอื่นอีกหลายคน ทำให้ไม่มีเวลาเตรียมคดีให้ผู้ร้องอย่างเพียงพอและมีคุณภาพ โดยเฉพาะการซักค้านเรื่องการชี้ตัวผู้ต้องหา ผู้ร้องอีกคนหนึ่งมีโอกาสพบทนายแค่ 2 ครั้งก่อนการพิจารณาคดี โดยในการพบครั้งแรกก็ไม่มีความเป็นส่วนตัว จึงไม่อาจให้ข้อมูลแก่ทนายได้เต็มที่ ส่วนครั้งที่สองก็ใช้เวลาเพียง 20 นาทีและเมื่อถึงชั้นอุทธรณ์ผู้ร้องก็ไม่มีโอกาสพบกับทนายอย่างเป็นทางการและเป็นส่วนตัว และได้พบเพียง 20 นาที คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเห็นว่าสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะมีทนายความซึ่งมีเวลาเตรียมคดีให้เขาอย่างเพียงพอเป็นเรื่องสำคัญและเป็นหลักประกันของการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมตามหลัก Equality of arms (แขนทั้งสองข้างต้องสมดุลย์กัน มีอาวุธก็ต้องมีเหมือนกัน) คดีไม่มีข้อเท็จจริงปรากฏว่าทนายและผู้ร้องได้ร้องต่อผู้พิพากษาว่าทนายไม่มีเวลาเตรียมคดีอย่างเพียงพอเพราะถ้าเป็นเช่นนั้นก็เป็นภาระของทนายและผู้ร้องที่จะร้องขอเลื่อนคดี จึงยังฟังไม่ได้ว่าทนายไม่มีเวลาเพียงพอที่จะเตรียมคดีหรือไม่หรือทนายไม่มีความชำนาญพอที่จะแก้ต่างหรือไม่ จึงยังไม่มี การละเมิดข้อ 14 วรรค 3 (b) และ (d) ของกติกาสากลว่าด้วยสิทธิ พลเมืองและสิทธิทางการเมือง⁴⁷

คดีระหว่าง H.T.B. v. Canada ซึ่งมีข้อเท็จจริงคือ นักโทษคนหนึ่งซึ่งกำลังต้องโทษขอหาฆ่าภรรยาตนเอง อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ว่าทำไปเนื่องจากวิกลจริต ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลอุทธรณ์เห็นว่ามีอยู่แล้วตั้งแต่ตอนพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น แต่มิได้ถูกกล่าวอ้างในศาลชั้นต้น จึงไม่ยอมให้ยกขึ้นในศาลอุทธรณ์ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนตัดสินว่า ผู้ร้องมีสิทธิตั้งแต่ศาลชั้นต้นแต่ไม่ยกขึ้น เพียงยกขึ้นในศาลอุทธรณ์ และศาลอุทธรณ์ได้พิจารณาโทษเหมาะสมแล้ว โดยศาลไม่มีอคติ หรือปฏิเสธความยุติธรรมแต่อย่างใดว่าถ้าผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิที่จะยกเหตุวิกลจริตขึ้นแต่ไม่ยกขึ้นตั้งแต่ชั้นพิจารณาของศาลชั้นต้นไม่สามารถยกขึ้นในศาลอุทธรณ์ได้⁴⁸

คดีระหว่าง Laureano v. Peru ซึ่งมีข้อเท็จจริงคือ ผู้หญิงชาวเปรูชื่อ Ana Rosario Celis Laureano ถูกกลุ่มกองโจรบังคับให้เข้าไปร่วมกับกลุ่มกองโจร แต่ต่อมาหนีออกมาได้และไม่กล้า

⁴⁷ คดีระหว่าง Douglas et al. v. Jamaica , Human Rights Law Journal 15(March 1994) : 25-26.

⁴⁸ คดีระหว่าง H.T.B v. Canada , Human Rights Law Journal 15(September 1994) : 163-164.

แจ้งความต่อเจ้าหน้าที่เพราะกลัวถูกทำร้าย ต่อมาหญิงคนนี้ได้ถูกกักขังโดยฝ่ายทหารของเปรู เพราะสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับกลุ่มกองโจร ขณะที่ถูกกักขัง 8 วันแรก แม่ของ Ana ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมได้ แต่ 8 วันต่อมา Ana ไม่ได้รับอนุญาตให้ติดต่อใครอีกเลย ต่อมา Ana ถูกโอนไปยังที่อื่นโดยครอบครัวไม่ทราบว่าคุณขังอยู่ที่ไหน ครอบครัวจึงขอให้พนักงานอัยการช่วยหาข้อมูล เมื่อหาพบก็ได้มีการไต่สวน Ana ไปยังอีกที่หนึ่ง แต่ต่อมาศาลสั่งปล่อยตัวเพราะเห็นว่ายังเป็นผู้เยาว์ และตั้งปู่ของ Ana เป็นผู้พิทักษ์ ต่อมา Ana ถูกลักพาตัวไปจากบ้านที่อาศัยอยู่กับปู่ของเธอ โดยคนร้ายสองคนซึ่งปู่ของเธอเห็นว่าหนึ่งในนั้นใส่เครื่องแบบทหาร ใช้อาวุธ ใช้รถตู้แบบทหารหรือตำรวจ จึงยื่นเรื่องต่อพนักงานอัยการ แต่ไม่มีความคืบหน้าใดๆ จึงยื่นคำร้องในคดีนี้โดยอ้างว่ามีการกักขังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และการหายตัวไปของ Ana เป็นการละเมิดข้อ 6 วรรค 1, 2 วรรค 1 และวรรค 3, 7, 9, 10 วรรค 1 และข้อ 24 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีคำวินิจฉัยว่า สิทธิของ Ana ไม่ได้ได้รับความคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ตามข้อ 6 และข้อ 2 วรรค 1 การหายตัวไปและไม่ได้ติดต่อครอบครัวหรือโลกภายนอกถือเป็นการปฏิบัติที่ทารุณโหดร้ายและไร้มนุษยธรรม ตามข้อ 7 และข้อ 2 วรรค 1 ผู้ที่มาเอาตัว Ana ไปไม่มีหมายจับหรือคำสั่งศาลใดๆ และเปรูละเลยไม่ใส่ใจต่อคำร้องของปู่ของ Ana แม้ศาลจะมีคำสั่งให้ปล่อยตัว Ana ด้วยเหตุเป็นผู้เยาว์ แต่ปล่อยได้เพียง 8 วัน ก็หายตัวไป จึงเป็นการฝ่าฝืนข้อ 9 วรรค 1 ประกอบข้อ 2 วรรค 1 อีกทั้งรัฐบาลเปรูก็ไม่ได้ดำเนินการและสอบสวนเรื่องนี้และให้ความคุ้มครองอย่างจริงจัง อันเป็นการละเมิดต่อข้อ 24 วรรค 1 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รัฐจึงต้องสอบสวนเรื่องการหายตัวไปของ Ana เพื่อจ่ายค่าชดเชยที่เหมาะสมแก่ครอบครัวของ Ana และดำเนินคดีกับคนร้าย ตามข้อ 2 วรรค 3 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง⁴⁹

อย่างไรก็ตามผู้เห็นว่าอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนดังที่ได้กล่าวมาข้างนี้ไม่มี ความเด็ดขาดชัดเจน เนื่องจากขาดอำนาจที่จะบังคับการเพื่อให้ความคุ้มครอง จึงต้องอาศัยวิธี อื่นๆ เช่น วิธีทางการเมือง โดยอาศัยกฎบัตรสหประชาชาติเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศ ต่างๆ ก็ตาม แต่ผลยังไม่เป็นที่น่าพอใจเพราะขาดความร่วมมือจากรัฐสมาชิกที่เกี่ยวข้องเท่าที่ควร⁵⁰

⁴⁹ คดีระหว่าง Laureano v. Peru , Human Rights Law Journal 18(November 1997) : 178-181.

3.2.1.3 คณะกรรมการต่อต้านการทรมาน (Committee Against Torture)

ตาม Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment หรือ อนุสัญญาต่อต้านการกระทำทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่ทารุณโหดร้ายหรืออันสยดสลายหรืออันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อื่นๆ ซึ่งรับรองเปิดให้ลงนามและให้สัตยาบัน และภาคยานุวัติ โดยข้อมติสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติที่ 39/46 ลงวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1984 และมีผลใช้บังคับวันที่ 26 มิถุนายน 1987 ตามข้อ 27(1) ได้กำหนดให้แต่งตั้งคณะกรรมการต่อต้านการกระทำทรมาน (Committee Against Torture) ขึ้น⁵¹

ถ้าคณะกรรมการต่อต้านการกระทำทรมานได้รับข้อมูลที่เชื่อถือได้ว่าการกระทำทรมานเกิดขึ้นในประเทศภาคี ให้คณะกรรมการเชิญประเทศภาคีมาร่วมในการตรวจสอบข้อมูลดังกล่าว และส่งข้อสังเกตประกอบ และคณะกรรมการอาจมอบหมายให้กรรมการคนหนึ่งหรือมากกว่าทำการสอบสวนลับและรายงานต่อคณะกรรมการโดยเร่งด่วน จากนั้นให้คณะกรรมการขอความร่วมมือจากประเทศที่เกี่ยวข้อง เช่น การไปเยือนประเทศนั้น ๆ และให้คณะกรรมการส่งข้อมูลไปยังประเทศภาคีที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งความเห็นข้อวิจารณ์ หรือข้อเสนอแนะ ตามที่เห็นสมควรต่อสถานการณ์ดังกล่าว โดยขั้นตอนการปฏิบัติดังที่กล่าวมาให้กระทำโดยลับและให้ขอความร่วมมือจากประเทศภาคีในทุกขั้นตอน เมื่อเสร็จแล้วคณะกรรมการอาจสรุปผลไว้ในรายงานประจำปีแต่ต้องมีการปรึกษากับประเทศภาคีที่เกี่ยวข้องก่อน⁵²

คณะกรรมการจะมีอำนาจรับและพิจารณาคำร้องของประเทศภาคีที่กล่าวหาว่าประเทศอื่นไม่ปฏิบัติตามพันธกรณีของอนุสัญญานี้ เมื่อประเทศภาคีประกาศยอมรับอำนาจของคณะกรรมการไม่ว่าเวลาใด โดยมีกระบวนการในการพิจารณาคำร้อง ดังต่อไปนี้

⁵⁰ กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : 2543), หน้า 49.

⁵¹ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Article 17 clause 1

⁵² Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 20

เมื่อประเทศภาคีที่เห็นว่าประเทศภาคีอีกประเทศหนึ่งไม่ปฏิบัติตามอนุสัญญาฯ ประเทศภาคีนั้นอาจเขียนคำร้องเพื่อเรียกให้ประเทศภาคีตระหนักถึงเรื่องดังกล่าว ภายใน 3 เดือน นับแต่ได้รับเรื่อง ประเทศผู้รับต้องอธิบายเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นหนังสือ เช่น มาตรการที่ใช้เยียวยา ถ้าทั้งสองฝ่ายยังไม่พอใจ ประเทศใดประเทศหนึ่งมีสิทธิเสนอเรื่องต่อคณะกรรมการโดยแจ้งให้คณะกรรมการและอีกประเทศหนึ่งทราบ ภายใน 6 เดือน นับแต่ประเทศผู้รับได้รับคำร้องครั้งแรก

คณะกรรมการจะเข้าไปจัดการได้ต่อเมื่อได้มีการหาทางเยียวยาตามกฎหมายภายในทุกอย่างแล้ว (All Domestic Remedies) แต่ไม่เป็นผล (Exhausted) ภายใต้หลักกฎหมายระหว่างประเทศอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่เงื่อนไขนี้ไม่นำมาใช้หากการเยียวยานั้นไม่เป็นธรรม หรือไม่อาจเยียวยาได้อย่างมีประสิทธิภาพ คณะกรรมการอาจใช้วิธี Good Offices กับประเทศภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางแก้ไขที่ยังคงสร้างสัมพันธอันดีบนพื้นฐานของการเคารพพันธกรณีที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาฯ เมื่อเห็นสมควรคณะกรรมการอาจจัดตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยชั่วคราวได้ (Ad Hoc Conciliation Commission) โดยคณะกรรมการอาจเรียกให้ประเทศภาคีที่เกี่ยวข้องสนับสนุนข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้

ประเทศภาคีที่เกี่ยวข้องมีสิทธิที่จะมีทนายแก้ต่าง ไม่ว่าจะให้การด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือ และภายใน 12 เดือน นับแต่วันที่ได้รับหนังสือบอกกล่าว ให้คณะกรรมการส่งรายงานว่าสามารถแก้ไขโดยใช้วิธี Good Offices ได้หรือไม่ โดยต้องย่อข้อเท็จจริงและแนวทางแก้ไข แต่ถ้าไม่ได้ผล ให้รายงานโดยย่อข้อเท็จจริง หนังสือหรือบันทึกคำให้การด้วยวาจาของประเทศภาคีที่เกี่ยวข้องแนบไปกับรายงานด้วย⁵³

นอกจากนี้คณะกรรมการยังมีอำนาจรับและพิจารณาคำร้องที่มาจากปัจเจกบุคคลภายในเขตอำนาจของประเทศภาคีอนุสัญญาฯ ที่เป็นเหยื่อของการกระทำทารุณ เมื่อประเทศนั้นประกาศยอมรับอำนาจของคณะกรรมการ โดยคำร้องนั้นต้องระบุชื่อ สุจริต และเป็นไปตามบทบัญญัติของอนุสัญญาฯ จากนั้นให้คณะกรรมการนำคำร้องที่ได้รับแจ้งให้ประเทศภาคีที่ประกาศยอมรับอำนาจและถูกกล่าวหาว่าละเมิดอนุสัญญาฯ ทราบ ภายใน 6 เดือน นับแต่วันที่ได้รับ และให้ประเทศดังกล่าวเขียนอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นและการเยียวยาที่กระทำไปแล้ว คณะกรรมการต้องพิจารณาคำ

⁵³ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 21 clause 1

ร้องโดยคำนึงถึงข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมด ไม่ว่าจะได้รับจากปัจเจกบุคคลหรือจากประเทศภาคีที่เกี่ยวข้อง และเรื่องนั้นต้องไม่เคยหรือไม่ได้อยู่ระหว่างพิจารณาของกระบวนการสอบสวนหรือการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ และปัจเจกบุคคลนั้นได้หาทางเยียวยาตามกฎหมายภายในทุกอย่างแล้วแต่ไม่เป็นผล เว้นแต่การเยียวยานั้นไม่เป็นธรรมหรือไม่มีประสิทธิภาพ

คณะกรรมการต้องจัดประชุมสรุปผลเมื่อได้ตรวจพิจารณาคำร้องแล้ว และให้คณะกรรมการส่งความเห็นไปยังประเทศภาคีที่เกี่ยวข้องและปัจเจกบุคคล⁵⁴ นอกจากนี้ยังกำหนดไว้ว่าคณะกรรมการต้องส่งรายงานประจำปีถึงกิจกรรมที่กระทำตามอนุสัญญานี้ต่อประเทศภาคีและสมาชิกใหญ่สหประชาชาติ⁵⁵

คณะกรรมการต่อต้านการทรมานมีคำวินิจฉัย เช่น ในคดีระหว่าง Mutombo v. Switzerland โดยมีข้อเท็จจริงคือ ผู้ร้องอ้างว่าถูก Switzerland ละเมิด โดยฝ่าฝืนข้อ 3 ของ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีนี้กล่าวโดยสรุปคือ ผู้ร้องเป็นชาว Zairian เป็นสมาชิกของกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง UDPS เนื่องจากถูกเหยียดเผ่าพันธุ์ชาติกำเนิด ต่อมาจึงถูกจับและถูกขังในค่ายทหาร ในห้องที่มีขนาดเพียง 1 ตารางเมตร และถูกทรมานโดยผู้สอบสวน ใช้ไฟฟ้าช็อต ตีด้วยปืน และถูกทำร้ายบริเวณอวัยวะทั้งหมดสติ ต่อมาผู้ร้องจึงถูกนำขึ้นศาลทหารและถูกตัดสินว่ามีความผิดฐานสมคบกันเป็นกบฏต่อประเทศและถูกจำคุกถึง 15 ปี ต่อมาถูกย้ายไปจำคุกที่คุกทหารเป็นเวลา 7 เดือน แม้ผู้ร้องจะสูญเสียการมองเห็นบางส่วนและถูกกระทบกระเทือนบริเวณศีรษะ แต่ก็ไม่ได้รับการรักษาพยาบาลทางการแพทย์แต่อย่างใด ต่อมาผู้ร้องถูกปล่อยตัวภายใต้เงื่อนไขว่าต้องมารายงานตัวอาทิตย์ละ 2 ครั้ง และรับการรักษาสายตาที่โรงพยาบาลในเวลาต่อมา ต่อมาผู้ร้องได้ออกจากประเทศบ้านเกิดและเดินทางต่อไปยังประเทศต่างๆ จนสุดท้ายได้ลักลอบข้ามชายแดนไปยังประเทศ Switzerland และได้ยื่นคำร้องขอสถานะผู้ลี้ภัยที่ประเทศ Switzerland มีรายงานทางการแพทย์บ่งชี้ว่าผู้ร้องมีบาดแผลตามร่างกายและมีปัญหาสายตาเนื่องจากถูกรังทำร้ายและทรมาน แต่สำนักงานผู้ลี้ภัยที่ประเทศ Switzerland ปฏิเสธสถานะ

⁵⁴ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 22 clause 1-7

⁵⁵ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment , Article 24

ผู้ลี้ภัยของผู้ร้องและแจ้งให้ผู้ร้องย้ายออกจากประเทศ โดยอ้างว่าที่ผู้ร้องถูกจำคุกที่ศาลทหารยังไม่มีเหตุฟังได้ว่าผู้ร้องถูกจำคุกด้วยเหตุผลทางการเมือง และมีข้อสงสัยเรื่องคำสั่งปล่อยชั่วคราว และแม้ผู้ร้องต้องกลับประเทศก็ไม่มีข้อบ่งชี้ว่าผู้ร้องจะถูกลงโทษหรือได้รับการปฏิบัติที่ต้องห้ามตาม ข้อ 3 ของ European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ผู้ร้องมีการอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าว แต่ศาลอุทธรณ์พิพากษายืนผู้ร้องจึงร้องต่อคณะกรรมการต่อต้านการทรมาน ซึ่งคณะกรรมการเห็นว่าคดีมีเหตุผลหนักแน่นว่าผู้ร้องน่าจะตกอยู่ภายใต้อันตรายในเรื่องการทรมาน เนื่องจากการพิจารณาเหตุผลในเรื่องภูมิหลังทางชาติกำเนิด ความเกี่ยวข้องทางการเมือง และประวัติการถูกขังประกอบ นอกจากนี้จากสถานการณ์การละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศดังกล่าวเป็นการลงโทษตามอำเภอใจ การที่ Switzerland ส่งตัวผู้ร้องกลับประเทศจึงเป็นการละเมิด Article 3 ของ Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment⁵⁶ หรือในคดีระหว่าง Halimi-Nedzibi v. Austria ซึ่งมีข้อเท็จจริงว่า ผู้ร้องชื่อ Qani Haliminedzibi ชาวยูโกสลาฟ ปัจจุบันถูกจำคุกอยู่ในประเทศออสเตรีย ผู้ร้องกล่าวหาว่าออสเตรียละเมิด ข้อ 12 และข้อ 15 ของ Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment of Punishment โดยผู้ร้องถูกจับในข้อหาค้ายาเสพติด และถูกศาลชั้นต้นลงโทษฐานเป็นองค์กรอาชญากรรมค้ายาเสพติดระหว่างประเทศจากออสเตรีย ผู้ร้องกล่าวหาว่าภายหลังการจับกุม ผู้ร้องและพยานอีก 6 คน ถูกทุบตีและทรมานโดยตำรวจ J.J. ซึ่งเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ เขาถูกข่มขู่ให้ให้การว่าทำผิด ภรรยาของผู้ร้องซึ่งตั้งครรภ์ได้ประมาณ 3-4 เดือน ต้องแท้งลูก หลังจากถูกสอบสวนโดย J.J. ไม่นานนัก J.J.ยังข่มขู่ที่จะฆ่าผู้ร้อง ผู้ร้องได้นำเรื่องนี้เสนอต่อ ผู้พิพากษาว่าถูกกดดันจนต้องยอมรับว่ายาเป็นของผม J.J. ถึงผมของเขาและเหวี่ยงเขาไปที่กำแพง รวมทั้งเอาศีรษะจุ่มลงในน้ำ เขาเจ็บตาจนต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล ในการพิจารณาของศาลชั้นต้น ทนายของผู้ร้องคัดค้านว่าคำให้การของผู้ร้องที่ถูก J.J. ข่มขู่ไม่สามารถรับฟังเป็นพยานได้ แต่ศาลไม่รับคำคัดค้าน ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน คณะกรรมการวินิจฉัยว่า ผู้ร้องได้นำเสนอเรื่องที่ถูก J.J. กระทำดังกล่าว เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 1988 แม้ศาลจะสอบถามตำรวจเกี่ยวกับเรื่องนี้เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 1980 แต่ก็ไม่ได้มีการสอบสวนเรื่องที่เกิดขึ้น เท่ากับเข้าไปถึง 15 เดือน ซึ่งนานเกินสมควร จึงเป็นการฝ่าฝืน ข้อ 12 ของ Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading

⁵⁶ คดีระหว่าง Mutombo v. Switzerland , Human Rights Law Journal 15(September 1994) : 164 -168.

Treatment or Punishment เนื่องจากการสอบสวนต้องกระทำโดยทันที่และอย่างเป็นกลางถึง การทรมานที่เกิดขึ้น⁵⁷

3.2.2 กลไกที่จัดตั้งขึ้นในรูปของศาล

กลไกที่จัดตั้งขึ้นในรูปของศาลที่จะกล่าวถึงได้แก่ ศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court : ICC) เนื่องจากเมื่อมีปัญหาข้อพิพาทเกิดขึ้นในสังคมระดับโลก หรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างประเทศ ย่อมจะต้องมีองค์กรเข้ามาจัดการแก้ไขปัญหานั้น หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศต่างๆ ได้ก่อตั้งสันนิบาตชาติและศาลโลก (World Court) ขึ้น แต่ไม่สามารถแก้ไขข้อพิพาทได้ จึงเกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้นพร้อมกับการสิ้นสุดของ สันนิบาตชาติกับศาลโลก ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงจึงได้มีการก่อตั้งสหประชาชาติ ขึ้นและต่อมาได้มีการจัดตั้งศาลยุติธรรมระหว่างชาติ (International Court of Justice) ขึ้น แต่ ศาลดังกล่าวก็มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่คู่ความเป็นรัฐ หรือองค์การระหว่างชาติ ชัดหรือ แฉ่งหรือพิพาทกันด้านกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น มิได้มีอำนาจวินิจฉัยข้อพิพาทของบุคคล ธรรมดา⁵⁸ องค์การสหประชาชาติจึงพยายามจะจัดตั้งศาลขึ้นเพื่อดำเนินคดีกับบุคคลธรรมดาที่ กระทำความผิด หรืออาชญากรรมข้ามชาติเหล่านั้น ความพยายามที่ปรากฏเป็นรูปธรรมคือ การจัดตั้งศาลทหารระหว่างประเทศขึ้นที่นูเรมเบิร์ก (The Nuremberg Tribunal) ตามกฎบัตร ศาลทหารระหว่างประเทศ ค.ศ. 1945 (The Charter of the International Tribunal) ซึ่งมีลักษณะ เป็นเพียงศาลเฉพาะกิจ แนวความคิดในการจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศได้ปรากฏเป็นจริง เป็นจั้งขึ้นโดยความพยายามขององค์การสหประชาชาติ เมื่อสมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้มีมติรับเอา (Adopted) อนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและการลงโทษสำหรับความผิดฐานฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Convention on the Protection and Punishment of the Crime of Genocide, 1948) และได้ มอบหมายให้คณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศาล อาญาระหว่างประเทศขึ้น แต่ต้องยุติการพิจารณาร่างธรรมนูญจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ ชั่วคราว เนื่องจากปัญหาด้านการเมือง ต่อมาในปี ค.ศ. 1989 ประเทศตินิแดดและโทบาโก ได้ร้อง ขอให้นำเรื่องการจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศมาทบทวน สมัชชาใหญ่สหประชาชาติจึงได้

⁵⁷ คดีระหว่าง Halimi-Nedzibi v. Austria , Human Rights Law Journal 15(March 1994) : 29-31.

⁵⁸ ถาวร เชาวีชาวัฒน์, "ศาลอาญาระหว่างชาติ," วารสารอัยการ : 75-78.

มอบหมายให้คณะกรรมการสิทธิการกฎหมายระหว่างประเทศพิจารณาเรื่องนี้อีกครั้ง คณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศของสหประชาชาติจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการร่างธรรมนูญจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court หรือ ICC) ขึ้น และได้เชิญประเทศสมาชิกเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อพิจารณาร่างธรรมนูญการจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ ณ สำนักงานสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก ระหว่างวันที่ 3-13 เมษายน 2538 โดยมีประเทศต่างๆ ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมรวมทั้งสิ้น 53 ประเทศ รวมทั้งผู้แทนจากประเทศไทยด้วย

ต่อมาสมัชชาสหประชาชาติได้มีมติที่ 177(11) เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน ค.ศ. 1947 มอบหมายให้คณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศยกร่างประมวลความผิดต่อสันติภาพและความมั่นคงของมนุษยชาติ และตามมติที่ 46/45 ลงวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1991 ได้กำหนดให้ทำการพิจารณาจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศขึ้น ค.ศ. 1994 สหประชาชาติได้จัดประชุมทางการทูตของผู้แทนของรัฐต่างๆ เพื่อจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี ระหว่างวันที่ 15 มิถุนายน ถึงวันที่ 17 กรกฎาคม 1998 เพื่อพิจารณารับรองธรรมนูญว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ (The Statute of the International Criminal Court) ประกอบด้วยรัฐทั้งหมด 161 และผู้แทนจากองค์การระหว่างประเทศที่มีในระดับรัฐบาล 124 องค์การ ได้ลงมติรับรองด้วยทฤษฎีธรรมนูญดังกล่าวในกรรมสารสุดท้ายด้วยคะแนนเสียง 120 รัฐ และเปิดให้รัฐต่างๆ เข้าเป็นภาคีในธรรมนูญศาลที่สำนักงานใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 2000⁵⁹

ศาลอาญาระหว่างประเทศมีอำนาจพิจารณาคดีเกี่ยวกับตัวบุคคล และมีอำนาจไต่สวนดำเนินคดี และพิพากษาคดีบุคคล โดยกำหนดว่าคดีประเภทใดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลอาญาระหว่างประเทศไว้ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคดีที่เป็นอาชญากรรมร้ายแรงต่อประชาคมระหว่างประเทศ ได้แก่ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ อาชญากรรมสงครามและการรุกราน⁶⁰

⁵⁹ จิตรา เพียรล้ำเลิศ, “ข้อพิพาทบางประการเกี่ยวกับศาลอาญาระหว่างประเทศ,” วารสารสิทธิมนุษยชน 21,1 (มิถุนายน 2543) : 72-73.

⁶⁰ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 5

- การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide)

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ คือ การกระทำใดๆ ที่มีเจตนาฆ่าทำลายล้างกลุ่มบุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นเชื้อชาติทั้งหมดหรือเฉพาะ (Certain Groups of People) โดยมีการบัญญัติความผิด 5 ประเภท ได้แก่ การฆ่าสมาชิกของกลุ่ม ก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายหรือจิตใจอย่างสาหัสต่อสมาชิกของกลุ่ม กระทำการใดๆ ต่อกลุ่มชน โดยจงใจให้มีผลกระทบต่อสภาพการดำรงชีวิตที่นำไปสู่การทำลายล้างทางกายภาพทั้งเผ่าพันธุ์หรือเพียงบางส่วน การใช้มาตรการส่วนๆ โดยมีเจตนาชัดขวางมิให้กำเนิดบุตรภายในกลุ่ม ใช้กำลังบังคับให้เคลื่อนย้ายเด็ก ๆ ของกลุ่มไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่ง และจงใจก่อให้เกิดสภาพที่เป็นเงื่อนไขต่อการดำรงชีวิตที่เล็งเห็นได้ว่าจะนำไปสู่การทำลายล้างทางกายภาพของกลุ่มทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ถ้ามีการกระทำความผิดใน 5 ประเภทนี้โดยมีเจตนาที่จะทำลายล้างทั้งเผ่าพันธุ์หรือเพียงบางส่วนต่อประชาชาติ ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ศิพส์ หรือกลุ่มผู้นับถือศาสนา ถือว่าเป็นการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ได้⁶¹ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดให้รวมถึงผู้ที่ออกคำสั่ง หรือให้ผู้อื่นดำเนินการ หรือก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำการที่เป็นการล้างเผ่าพันธุ์ ให้ถือว่ามีความผิดในการล้างเผ่าพันธุ์ด้วย⁶²

- อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (Crimes Against Humanity)

อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ หมายถึง การกระทำดังต่อไปนี้เมื่อได้กระทำอย่างกว้างขวางหรือเป็นระบบต่อประชาชนพลเรือนโดยรู้ถึงเป้าหมายของการโจมตี ได้แก่ การฆาตกรรม การทำลาย การจับไปเป็นทาส การเนรเทศ หรือการบังคับให้โยกย้ายพลเรือน การจำคุก หรือการทำให้ไม่ได้รับเสรีภาพทางร่างกายซึ่งเป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศ การทรมาน การข่มขืน การตกเป็นทาสทางเพศ การบังคับให้เป็นโสเภณี การบังคับให้ตั้งครรภ์ การบังคับให้ทำหมัน หรือการละเมิดทางเพศอื่นๆ ที่มีความร้ายแรงในลักษณะเดียวกัน การข่มเหงต่อกลุ่มทางการเมือง กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มชาติ กลุ่มเผ่าพันธุ์ กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มศาสนา กลุ่มทางเพศ การบังคับให้บุคคลไม่ปรากฏตัว อาชญากรรมเหยียดผิว การกระทำไร้ความเป็นมนุษยธรรมอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันโดยเจตนาให้มีความทุกข์ทรมานแสนสาหัส หรือทำให้บาดเจ็บอย่างร้ายแรงต่อร่างกาย หรือจิตใจ หรือสุขภาพ⁶³

⁶¹ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 6

⁶² Rome Statute of the International Criminal Court , Article 25 (3) (b)

⁶³ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 7

- อาชญากรรมสงคราม (War Crimes)

อาชญากรรมสงคราม ได้แก่ การกระทำที่ถือว่าเป็นการละเมิดอย่างร้ายแรงต่ออนุสัญญาเจนีวา (Grave Breaches of the Geneva Convention) การละเมิดอย่างร้ายแรงอื่นๆ ต่อกฎหมายและจารีตประเพณีที่ใช้ในการขัดกันทางกำลังทหารระหว่างประเทศ (Other Serious Violations of the Laws and Customs Applicable in International Armed Conflicts) การละเมิดอย่างร้ายแรงของข้อ 3 ของอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1949 จำนวน 4 ฉบับ ซึ่งเป็นการขัดกันด้านกำลังทหารที่มีใช้ลักษณะระหว่างประเทศ (Serious Violations of Article 3 Common to the Four Geneva Conventions of 1949 Committed in Non-International Armed Conflicts) และการละเมิดอย่างร้ายแรงอื่นๆ ของกฎหมายและจารีตประเพณีที่ใช้ในการขัดกันด้วยกำลังทหารที่มีใช้ลักษณะระหว่างประเทศ (Other serious Violations of the Laws and Customs Applicable in Non-International Armed conflicts)⁶⁴

- อาชญากรรมการรุกราน (Crime of Aggression)

อาชญากรรมการรุกราน เป็นอาชญากรรมประเภทเดียวที่มีได้มีการให้คำจำกัดความของอาชญากรรมไว้ใน Rome Statute of the International Criminal Court เนื่องจากเกิดปัญหาความขัดแย้งในการให้คำจำกัดความของอาชญากรรมดังกล่าวเป็นอย่างมาก และยังไม่สามารถหาที่ยุติได้ อย่างไรก็ดี รัฐส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกันว่า อาชญากรรมการรุกราน เป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงที่สุดอาชญากรรมหนึ่ง และส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและสันติภาพของชาวโลกโดยส่วนรวมจึงสมควรที่บุคคลผู้ประกอบอาชญากรรมดังกล่าวจะถูกนำตัวมาดำเนินคดีโดยศาลอาญาระหว่างประเทศ ซึ่งจะมีการกำหนดรายละเอียดต่อไปในภายหลัง⁶⁵

จะเห็นได้ว่าการที่มีการบัญญัติกำหนดนิยามของคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลอาญาระหว่างประเทศไว้ชัดเจนเป็นการพยายามที่จะกำหนดไว้อย่างรอบคอบ เพื่อหลีกเลี่ยงความคลุมเครือและคำจำกัดความที่ขาดความชัดเจน ซึ่งมีส่วนในการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศมิให้ถูกกล่าวหาโดยฐานความผิดที่ไม่ชัดเจน

⁶⁴ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 8

⁶⁵ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 5 clause 2

Rome Statute of the International Criminal Court กำหนดไว้ว่าศาลอาญาระหว่างประเทศมีอำนาจพิจารณาคดีที่เป็นการกระทำความผิดภายหลังจากที่ธรรมนูญกรุงโรมมีผลใช้บังคับแล้ว โดยจะมีอำนาจพิจารณาคดีได้เมื่อรัฐที่มีการกล่าวหาว่าได้มีการกระทำความผิดอาชญากรรมขึ้นในดินแดนของตน หรือรัฐที่บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาชญากรรมมีสัญชาติ เป็นภาคีของธรรมนูญศาลหรือได้ประกาศยอมรับอำนาจศาล

เมื่อคดีได้อยู่ในอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศที่จะรับไว้พิจารณา ปัจเจกชนจะตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิด ซึ่ง Rome Statute of the International Criminal Court บัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในการดำเนินกระบวนการพิจารณาศาลอาญาระหว่างประเทศไว้ กล่าวคือ เมื่ออัยการของศาลอาญาระหว่างประเทศได้รับคำร้องเรียนและข้อมูลเกี่ยวกับอาชญากรรม เพื่อตรวจสอบ ทำการสืบสวนและดำเนินคดี ภายใต้การกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดโดยฝ่ายไต่สวนของศาล⁶⁶ เพื่อถ่วงดุลคดีก่อนการพิจารณาว่าต้องเปิดการสอบสวนหรือไม่ รวมทั้งพิจารณาว่ามีมูลฐานสมเหตุสมผลหรือไม่ที่จะให้อัยการดำเนินการนำคดีขึ้นสู่ศาล และพิจารณาการยอมรับหรือการโต้แย้งการยอมรับเขตอำนาจศาลก่อนการดำเนินคดี รวมทั้งอนุญาตให้อัยการดำเนินการสืบสวนบนดินแดนของรัฐ อีกทั้งออกหมาย ตลอดจนให้ความคุ้มครองเหยื่อพยาน และผู้ถูกควบคุมตัว โดยการริเริ่มคดี ได้แก่ อัยการเป็นฝ่ายริเริ่มคดีโดยอาศัยอำนาจของตนเองโดยตนเองหรือการใช้วิจาร์ณาญาณของตนเองโดยอาศัยข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งที่เชื่อถือได้ว่าได้มีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น⁶⁷ หรือเมื่อได้รับคำร้องเรียนจากรัฐภาคี⁶⁸ หรือคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติอาจเสนอสถานการณ์ต่ออัยการ⁶⁹

ในชั้นสอบสวนผู้ถูกกล่าวหาจะไม่ถูกบังคับให้ต้องสารภาพ ไม่ถูกทรมาน สามารถได้รับการจัดหาทนายให้ในกรณีที่ถูกล่ามคำถามด้วยภาษาที่ตนไม่เข้าใจและไม่ถูกจับหรือกักขังตาม

⁶⁶ องค์คณะของศาลอาญาระหว่างประเทศ จะแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ

- ฝ่ายอุทธรณ์ (Appeals Division) และ
- ฝ่ายพิจารณาคดี (Trial Division) ซึ่งจะแบ่งเป็น ฝ่ายองค์คณะพิจารณาคดี (Trial Chamber) และฝ่ายไต่สวน (Pre-Trial Division)

⁶⁷ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 13 and 15

⁶⁸ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 13 and 14

⁶⁹ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 13 (b)

อำเภอใจและในกรณีนี้เชื่อว่าบุคคลผู้นั้นกระทำผิดซึ่งศาลมีเขตอำนาจแล้ว บุคคลนั้นก็ยังมีสิทธิได้รับทราบมูลฐานของข้อกล่าวหาไม่ต้องตอบคำถามที่จะใช้ปรับปรับตนในชั้นศาล ได้รับการแต่งตั้งทนายให้ และหากไม่มีเงินจัดหาทนายเอง ศาลต้องจัดหาทนายให้ และต้องถูกถามคำถามต่อหน้าทนาย⁷⁰ นอกจากนี้เมื่อเข้าสู่การพิจารณาคดีของฝ่ายพิจารณาคดีจำเลยยังมีสิทธิได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยต่อหน้า⁷¹ และได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมไม่ลำเอียงหรือหน่วงเหนี่ยว ได้รับทราบรายละเอียดของข้อกล่าวหาโดยพลัน มีเวลาเตรียมสู้คดี ได้รับการตั้งทนายเช่นเดียวกับผู้ถูกกล่าวหา สามารถถามค้านพยานได้ ได้รับการจัดหาล่าม ไม่ถูกบังคับให้รับสารภาพ ไม่ต้องสาบานก่อนทำคำให้การ ไม่ต้องรับการถูกผลักภาระการพิสูจน์ และอัยการต้องพยายามแสดงให้เห็นว่ามีพยานหลักฐานอย่างใดบ้างเพื่อให้เห็นว่าจำเลยอาจได้รับการลดโทษ⁷² นอกจากนี้ผู้ต้องสงสัยและรัฐที่เกี่ยวข้องมีสิทธิที่จะคัดค้านการสืบสวนของฝ่ายโจทก์ได้⁷³

นอกจากนี้ Rome Statute of the International Criminal Court ยังกำหนดว่า รัฐภาคีมีพันธกรณีที่ต้องเสริมอำนาจการดำเนินงานของศาล รัฐภาคีมีความรับผิดชอบในขั้นต้นที่จะนำตัวผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อการล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ และอาชญากรรมสงครามพิจารณาคดีในศาล และยังถือว่า เป็นหน้าที่ของทุกรัฐภาคีที่จะต้องใช้อำนาจศาลคดีอาญาพิจารณาคดีผู้ที่มีรับผิดชอบต่อการกระทำที่เป็นอาชญากรรมระหว่างประเทศ โดยกำหนดไว้ว่า ต้องให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่กับศาลอาญาระหว่างประเทศในการสืบสวนสอบสวนและดำเนินคดีภายใต้ขอบเขตอำนาจของศาลอาญาระหว่างประเทศ⁷⁴ นอกจากนี้รัฐภาคียังต้องให้ความร่วมมือกับศาลอาญาระหว่างประเทศในการบังคับคดีตามคำพิพากษา โดยการเตรียมสถานที่ไว้สำหรับจองจำให้พร้อมสำหรับบุคคลที่ถูกพิพากษาว่าได้กระทำความผิดตามฟ้อง

นอกจากนี้ยังได้กำหนดเกี่ยวกับการได้มาซึ่งผู้พิพากษาและพนักงานอัยการของศาลอาญาระหว่างประเทศว่าอัยการผู้เป็นโจทก์ฟ้องคดี จะต้องเป็นผู้มีความสามารถและประสบการณ์

⁷⁰ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 55

⁷¹ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 63

⁷² Rome Statute of the International Criminal Court , Article 67

⁷³ จิตรา เพียรล้ำเลิศ, "ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับศาลอาญาระหว่างประเทศ," วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช 12,1 (มิถุนายน 2543) : 75.

⁷⁴ Rome Statute of the International Criminal Court , Article 86

ในการฟ้องคดีหรือการพิจารณาคดีอาญา เป็นผู้มีความประพฤติดี และต้องได้รับเลือกตั้งจากบรรดาราษฎร์สมาชิกโดยวิธีลงคะแนนลับ⁷⁵ นอกจากนี้ผู้พิพากษาจะต้องมีความสามารถในทางวิชาชีพที่โดดเด่นและมีความรู้ความเชี่ยวชาญในกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องเป็นผู้มีความประพฤติดี มีความซื่อสัตย์เป็นกลาง มีความเป็นอิสระในการปฏิบัติภารกิจ และไม่อาจเข้าร่วมในกิจกรรมใดๆ ซึ่งอาจจะเป็นการรบกวนต่อภาระหน้าที่ในฐานะตุลาการหรืออาจกระทบต่อความเชื่อถือในความเป็นอิสระของผู้พิพากษา องค์คณะผู้พิพากษาต้องมีความสมดุล ประกอบไปด้วยผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้แทนของระบบกฎหมายที่สำคัญ ๆ เป็นผู้แทนจากภูมิภาคต่างๆ ของโลกและเป็นผู้แทนของบรรดาผู้พิพากษาชายและหญิงเท่าเทียมกัน ซึ่งได้รับเลือกตั้งจากบรรดาราษฎร์สมาชิกโดยวิธีการลงคะแนนลับ⁷⁶

ในระดับภูมิภาคยังมีการจัดตั้งศาล เช่น ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป และศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกา

ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (European Court on Human Rights) จัดตั้งขึ้นตามอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (European Convention on Human Rights) โดยกำหนดว่าการนำเสนอคดีขึ้นสู่การพิจารณา คณะกรรมาธิการหรือรัฐภาคีแห่งคู่สัญญาเท่านั้นที่มีสิทธินำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลได้ โดยศาลจะมีอำนาจพิจารณาคดีได้ทุกชนิดเกี่ยวกับการตีความอนุสัญญาและเกี่ยวกับคำฟ้องที่รัฐภาคีหรือกรรมาธิการยื่นฟ้อง ศาลจะมีอำนาจพิจารณาคดีได้โดยรัฐภาคีที่เกี่ยวข้องให้การยอมรับอำนาจศาลโดยไม่มีเงื่อนไข หรือมีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนกับรัฐภาคีบางส่วน หรือรัฐภาคีจำนวนหนึ่งยอมรับอำนาจโดยมีกำหนดระยะเวลา โดยแถลงการณ์ยอมรับไปยังเลขาธิการสภายุโรป และเลขาธิการสภายุโรปจะส่งสำเนาคำแถลงไปยังรัฐภาคีอื่นๆ โดยศาลจะพิจารณาคดีเมื่อคณะกรรมาธิการได้แจ้งว่าไม่สามารถทำให้เกิดการตกลงกันได้ฉันทมิตรภายในระยะเวลา 3 เดือน รายงานของคณะกรรมาธิการคือจุดเริ่มต้นของการพิจารณาคดี โดยคณะกรรมาธิการจะทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลระหว่างที่มีการพิจารณาคดีโดยส่งผู้แทนมา 3 คนเพื่อสอดส่องว่าเข้าไปรายงานถูกต้องหรือไม่ แต่เอกชนไม่อาจนำคดีมาฟ้องยังศาลได้ด้วยตนเองและไม่อาจเป็นคู่กรณีในการพิจารณาคดีได้ด้วย แต่อาจเข้าร่วมได้บางกรณี เช่น ในฐานะพยาน เมื่อ

⁷⁵ จิตรรา เพียรล้ำเลิศ, "ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับศาลอาญาระหว่างประเทศ," วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช 12,1 (มิถุนายน 2543) : 75.

⁷⁶ จิตรรา เพียรล้ำเลิศ, "ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับศาลอาญาระหว่างประเทศ," : 75.

มีความจำเป็นต้องให้บุคคลนั้นแสดงความคิดเห็นต่อศาล แต่บุคคล องค์กรของเอกชน หรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิต่างๆ ตามที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาแล้ว บุคคลเหล่านี้สามารถยื่นคำร้องต่อศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้⁷⁷ ซึ่งบางครั้งอาจมีการประนีประนอมกันได้แต่ศาลจะยอมรับเมื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

จากนั้นศาลจะวินิจฉัยว่ามีการละเมิดต่ออนุสัญญาหรือไม่ โดยทำในรูปของคำพิพากษาและถือว่าเป็นที่สุด และมีผลผูกมัดรัฐภาคีที่เป็นคู่ความ โดยคณะกรรมการรัฐมนตรีแห่งสภายุโรปจะเป็นผู้ควบคุมให้มีการปฏิบัติตามคำพิพากษา และถ้าตัดสินว่ามีการละเมิดศาลจะมีคำสั่งให้เยียวยาความเสียหาย รวมทั้งชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย ถ้ามีปัญหาว่าคำพิพากษาของศาลไม่ชัดเจน ศาลมีอำนาจให้ความเห็นในการตีความคำพิพากษาได้ นอกจากนี้ ถ้ามีข้อเท็จจริงใหม่ปรากฏขึ้นอันอาจมีผลต่อการตัดสินคดี ศาลมีอำนาจนำคดีมาพิจารณาใหม่ นอกจากนี้ศาลมีอำนาจให้ความเห็นทางกฎหมาย (Advisory Opinion) แก่คณะกรรมการรัฐมนตรีในกรณีที่มีการร้องขอ แม้ว่าคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนจะไม่มีผลเหนือหรือลบล้างคำพิพากษาของศาลภายใน แต่ผลกระทบของคำพิพากษาดังกล่าวที่สำคัญคือ ทำให้ประเทศสมาชิกได้รับกฎหมายภายในให้สอดคล้องกับอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้คำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชน เป็นที่ยอมรับและนำไปสู่การปฏิบัติไม่เฉพาะเพียงแต่ในสังคมยุโรป คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้นำแนวคำพิพากษาของศาลสิทธิมนุษยชนไปปรับใช้ในการพิจารณาพันธกรณีของรัฐตามบทบัญญัติของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ในกรณีที่มีการร้องเรียนโดยรัฐหรือเอกชนว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยรัฐใดรัฐหนึ่ง⁷⁸

ส่วนศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกัน จัดตั้งขึ้นโดย American Convention on Human Rights 1978 หรือ อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปอเมริกา เพื่อเป็นองค์กรในการตีความ การปรับใช้อุสัญญาว่าสอดคล้องกับหลักการของกฎหมายสิทธิมนุษยชนตามอนุสัญญาหรือไม่ รวมทั้งการบังคับใช้อุสัญญาด้วย โดยศาลจะมีอำนาจพิจารณาคำฟ้องของ

⁷⁷ European Convention on Human Rights, Article 34

⁷⁸ วิชัย ศรีรัตน์ , "การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในยุโรป : สภายุโรป," ใน สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพของชนชาวไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543) , หน้า 93-99.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (จากการที่เอกซนร้องเรียนว่าถูกรัฐละเมิดสิทธิมนุษยชน) และรัฐภาคีกล่าวหาว่ารัฐละเมิดอนุสัญญาหรือพิธีสาร ดังนั้น เงื่อนไขคือรัฐที่เกี่ยวข้องในคู่ความต้องเป็นภาคีอนุสัญญาหรือพิธีสารที่ถูกกล่าวอ้างว่ามีการละเมิด และรัฐที่เป็นภาคีอนุสัญญานั้นจะต้องประกาศรับอำนาจศาลไว้ก่อนด้วย โดยเอกซนไม่มีอำนาจในการยื่นฟ้องคดีต่อศาลได้โดยตรง⁷⁹ แต่ต้องกระทำโดยผ่านคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน จากนั้นกระบวนการพิจารณาจะมีการพิจารณาจากพยานเอกสาร และคำให้การโดยวาจา ซึ่งคำพิพากษาของศาลให้ถือว่าสิ้นสุดไม่มีการอุทธรณ์ใดๆ⁸⁰ แต่ศาลจะมีอำนาจตีความหรืออธิบายคำพิพากษาใดๆ ได้ ถ้ามีปัญหาการไม่เห็นชอบในความหมายหรือขอบเขตแห่งคำพิพากษา ซึ่งในคำพิพากษาต้องกำหนดว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ถ้ามีการละเมิดต้องกำหนดวิธีการทดแทนในความเสียหายดังกล่าว และรัฐภาคีที่เป็นคู่ความต้องปฏิบัติตามคำพิพากษา นอกจากนี้รัฐภาคีขององค์การรัฐอเมริกา และองค์การตามมาตรา 10 ของกฎบัตรขององค์การที่สามารถที่จะขอความเห็นทางกฎหมายในการตีความอนุสัญญาสิทธิมนุษยชนอเมริกา หรือสนธิสัญญาอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในทวีปอเมริกาได้ แต่ต้องเป็นสนธิสัญญาที่ใช้โดยรัฐอเมริกาไม่ว่าจะเป็นสนธิสัญญาสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายก็ตาม⁸¹

3.2.3 กลไกอื่นๆ

สำหรับกลไกอื่นๆ ที่จะกล่าวถึง ได้แก่ องค์กรเอกชน (Non Government Organization หรือ NGO)

ความหมายขององค์กรเอกชน

องค์กรเอกชน หมายถึง องค์กรที่จัดขึ้นโดยเอกชน หรือโดยประชาชน บริหารงานโดยบุคคลที่เป็นอาสาสมัครเพื่อประโยชน์สาธารณะ หรือสาธารณกุศล โดยไม่แสวงหากำไร อาจมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก เช่น องค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ องค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนา ในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ มักใช้คำว่าองค์กรเอกชนอาสาสมัคร (Private Voluntary Organization) หรือ

⁷⁹ American Convention on Human Rights 1978 , Article 61

⁸⁰ American Convention on Human Rights 1978 , Article 67

⁸¹ วิชัย ศรีรัตน์ , "การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในยุโรป : สภายุโรป," ใน สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพของชนชาวไทย , หน้า 186-196.

องค์กรอาสาสมัครที่ไม่แสวงหากำไร (Voluntary Non Profit Organization) ส่วนในประเทศไทย เรียกว่า องค์กรพัฒนาเอกชน

โดยองค์กรเอกชนอาจเป็นองค์กรภายในประเทศหรือองค์กรระหว่างประเทศระดับโลก การรวมตัวกันมีอยู่หลายรูปแบบ อาจจะเป็นกลุ่มสมาคม หรือรูปแบบอื่น เรียกชื่อแตกต่างกันไป ในการก่อตั้งถ้าจดทะเบียนตามกฎหมายต้องมีวัตถุประสงค์ และอยู่ภายใต้กฎหมาย แต่บางกรณี อาจมิได้มีการจดทะเบียน แต่ก็อยู่ภายใต้กฎหมายสูงสุดของประเทศ แต่บางองค์กรอาจเป็น องค์กรที่มีบทบาทคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระดับประเทศ เรียกว่า INGO (International Non Governmental Organization)

องค์กรเอกชนส่วนใหญ่จะมีบทบาทในการเรียกร้อง รณรงค์ ประท้วง การส่งข้อเสนอแนะ ส่งตัวแทนเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก สนับสนุน และสร้างเพื่อเกิด นโยบาย หรือกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นตัวแทนประชาชนในการรับ เรื่องร้องทุกข์ ดำเนินกระบวนการทางศาลแทนผู้เสียหาย ร่วมมือกับองค์กรเอกชนอื่น จัดทำ รายงานสิทธิมนุษยชน ให้การศึกษาจัดทำโครงการเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจัดตั้งกองทุน โดยเฉพาะที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมในการสอบสวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน⁸²

ตัวอย่างเช่น คณะกรรมาธิการนิรโทษกรรมสากล (International Commission of Justice หรือ I.C.J.) เป็นหน่วยงานระหว่างประเทศมีสมาชิกที่ประกอบไปด้วยนักกฎหมายประมาณ 30,000 คน มีวัตถุประสงค์ต้องการชำระไว้ซึ่งหลักแห่งกฎหมายและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ในการดำเนินงานจะมีการจัดประชุมหรือสัมมนา และการจัดทำปฏิญญา โดยจะตั้งชื่อตามเมืองที่จัด ประชุม เช่น ปฏิญญาแห่งนิวยอร์ก 1959 ปฏิญญาอาแลส 1961 ปฏิญญาแห่งกรุงเจนีวา 1965 โดยจะคอยสอดส่องว่ามีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศบ้างหรือไม่ ถ้าพบว่ามีก็จะส่ง เจ้าหน้าที่ไปศึกษาสถานการณ์ รวมทั้งรายละเอียดมาลงพิมพ์ในวารสาร ทำให้ประเทศนั้นเกิดความละอาย รวมทั้งอาจมีการจัดส่งเจ้าหน้าที่ติดต่อกับประเทศที่สงสัยว่าจะกระทำละเมิดสิทธิ

⁸² ฉันทนา ไกรสถิตย์ , “การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543) , หน้า 114-118.

มนุษยชนเพื่อศึกษาสถานการณ์ รวมทั้งการพิจารณาคดีของประเทศต่างๆ หรือองค์กรนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนระดับระหว่างประเทศเป็นที่ปรึกษาระหว่างองค์กรเอกชนกับองค์การสหประชาชาติ มีอำนาจหน้าที่รายงานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน องค์กรนี้ก่อตั้งขึ้นโดยตราสารก่อตั้งคุ้มครองสิทธิภายใต้ปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน ให้ความคุ้มครองการละเมิดสิทธิบุคคล เช่น การไม่จับกุมโดยพลการ และเป็นไปอย่างมีมนุษยธรรม

3.3 สรุป

จากการที่ศึกษาในบทนี้จะเห็นได้ว่า กฎหมายระหว่างประเทศได้บัญญัติกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้ตั้งแต่ชั้นเจ้าพนักงานก่อนการพิจารณาคดีของศาล ในชั้นการพิจารณาคดีของศาล และภายหลังการพิจารณาคดีของศาล ส่วนกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามบทบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศในรูปของคณะกรรมการ ได้แก่ คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และภายหลังมีการจัดตั้งคณะกรรมการต่อต้านการทรมานขึ้นมา และส่วนของกลไกในรูปของศาล ได้แก่ ศาลอาญาระหว่างประเทศ และในระดับภูมิภาคมีการจัดตั้งศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป และศาลสิทธิมนุษยชนระหว่างรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังมีองค์กรเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น ในกรณีที่ข้อมูลที่รัฐภาคีเสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติไม่เพียงพอ คณะกรรมการอาจอาศัยข้อมูลจากองค์กรเอกชนที่เข้าร่วมอภิปรายได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าแม้สังคมระหว่างประเทศจะแตกต่างจากสังคมภายในประเทศไม่มีกลไกที่จะมาจัดการกับปัญหาเช่นกลไกตามกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศ แต่ก็มีกลไกตามกฎหมายระหว่างประเทศไม่ว่าจะในรูปของคณะกรรมการ ในรูปของศาล หรือกลไกอื่นๆ เข้ามาจัดการกับปัญหาดังกล่าว

ในบทต่อไปจึงจะได้ศึกษาถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยว่ามีการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้อย่างไรบ้าง

การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย

ในบทนี้จะกล่าวถึงการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทย โดยจะแบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย ซึ่งจะศึกษาตามขั้นตอนกระบวนการพิจารณา ได้แก่ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล (Pre-Trial Stage) สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาของศาล (Trial-Stage) สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาภายหลังพิจารณาคดีเสร็จ โดยจะศึกษาจากบทบัญญัติในกฎหมายไทย เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 , ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา , ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 , ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญา , พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2497 และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นในส่วนที่สองจะกล่าวถึงกลไกและการบังคับที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เนื่องจากเมื่อกระบวนการนิติบัญญัติออกกฎหมายมาแล้วก็จะถูกนำไปบังคับใช้กับประชาชน หากมีผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะถูกส่งเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ซึ่งจะประกอบไปด้วยพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และทนายความ โดยแต่ละองค์กรจะทำงานประสานสอดคล้องกันเป็นกระบวนการ นอกจากนี้ยังมีองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGO และกลไกอื่นๆ อันได้แก่ กลไกทางสังคม

4.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติรับรองไว้ว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับคุ้มครอง¹ ประชาชนชาวไทยไม่ว่าแหล่งกำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน² รวมทั้งในหมวด 3 ซึ่งเป็นหมวดที่ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยก็บัญญัติรับรองไว้ว่า การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตาม

¹ มาตรา 4

² มาตรา 5

บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้³ บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลได้⁴ โดยการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้⁵

ดังนั้น เมื่อบุคคลใดตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดก็จะเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

4.1.1 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล (Pre-Trial Stage)

สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันให้การรับรองและคุ้มครองไว้ ดังนั้น การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องมีกฎหมายให้อำนาจและเท่าที่จำเป็น รวมทั้งจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพไม่ได้⁶

ชีวิตร่างกาย คือ สรีระทั้งหมดของบุคคล ตลอดทั้งเส้นผม เล็บ เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงสิ่งที่อยู่นอกสรีระของคนด้วย การกระทำที่เข้ามากกระทบกับสิ่งเหล่านี้ถือว่ากระทบต่อชีวิตร่างกาย⁸

³ มาตรา 26

⁴ มาตรา 28

⁵ มาตรา 29

⁶ มาตรา 31

⁷ มาตรา 29

⁸ จิรนิติ หะวานนท์, สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญาตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร :

ดังนั้นสิทธิประการแรกของผู้ถูกกล่าวหาที่จะกล่าวถึง คือ การคัดค้านข้อกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากการคัดค้านเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

การคัดค้าน หมายความว่า การที่เจ้าพนักงานล่วงล้ำสิทธิส่วนตัวของบุคคลโดยอาศัยอำนาจกฎหมายเพื่อหาสิ่งของหรือบุคคล โดยกฎหมายจะคุ้มครองสิทธิส่วนตัวมากกว่าสิทธิในทรัพย์สิน จึงต้องอาศัยอำนาจของกฎหมายและต้องกระทำโดยเจ้าพนักงาน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติรับรองไว้ว่า ในคดีอาญา การคัดค้านในที่รื้อฐาน⁹ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะมีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุให้คัดค้านได้โดยไม่ต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาล ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ¹⁰

กฎหมายกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการคัดค้านไว้ กล่าวคือ เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายปกครองหรือตำรวจจะทำการคัดค้านได้เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าบุคคลนั้นมีสิ่งของในความครอบครองเพื่อจะใช้ในการกระทำความผิด หรือได้มาโดยการกระทำความผิดหรือซึ่งมีไว้เป็นความผิด¹¹ โดยเจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าพนักงานอื่นตามกฎหมายที่จะขอคำสั่งหรือหมายของศาลไปทำการคัดค้านในที่รื้อฐาน ให้ยื่นคำร้องขอออกหมายค้นต่อศาล¹² ซึ่งสามารถยื่นคำร้องขอออกหมายค้นต่อศาล

⁹ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(13) หมายถึงที่ต่างๆ ซึ่งมีใช้ที่สาธารณสถาน ที่รื้อฐานจึงหมายถึง สถานที่ใดๆ ซึ่งประชาชนไม่มีความชอบธรรมที่จะเข้าไปได้

ที่สาธารณสถาน เช่น สถานที่บนขบวนรถไฟโดยสาร(คำพิพากษาฎีกาที่ 2024/2497) ห้องโถงในสถานที่การค้าประเพณีเวลารับแขกมาเที่ยว (คำพิพากษาฎีกาที่ 883/2520 ประชุมใหญ่)

¹⁰ มาตรา 238

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83

¹² เดิมการออกหมายค้นเป็นอำนาจของศาลและพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ในกรณีที่คดียังไม่มาสู่การพิจารณาของศาล หากมีความจำเป็นจะต้องออกหมายค้น พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่จะเป็นผู้ออกหมายค้นเอง แต่ในปัจจุบัน การออกหมายค้นเป็นอำนาจของศาลเท่านั้น พนักงานฝ่ายปกครองและตำรวจชั้นผู้ใหญ่จึงไม่มีอำนาจค้นด้วยตนเองโดยไม่มีหมายค้นตามมาตรา 92 วรรคท้าย คงมีแต่อำนาจค้นได้โดยไม่มีหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 92 (1) ถึง (5)

ได้ตลอด 24 ชั่วโมง โดยคำร้องอย่างน้อยจะต้องระบุเหตุที่จะต้องออกหมายค้น¹³ ชื่อหรือรูปพรรณ ลักษณะสิ่งของ วันเวลา และสถานที่ที่จะทำการค้นโดยละเอียด ตลอดจนระบุความผิดเพื่อศาลจะได้พิจารณาว่ามีเหตุอันสมควรตามกฎหมายที่จะออกหมายค้นหรือไม่ และสถานที่ที่จะค้นอยู่ในเขตอำนาจศาลหรือไม่ หากเป็นการขอค้นในเวลากลางคืน ต้องอ้างเหตุฉุกเฉินอย่างยิ่ง หรือมีกฎหมายอื่นให้อำนาจค้นได้เป็นพิเศษ หรือเป็นการค้นเพื่อจับผู้ร้ายหรือผู้สำคัญ และหากเป็นการขอออกหมายค้นเพื่อพบและจับบุคคล ต้องแนบหมายจับบุคคลนั้นมาด้วย สำหรับการออกหมายค้นกระทรวงยุติธรรมได้กำหนดแบบพิมพ์หมายค้นเพื่อใช้ในการออกหมายค้น และให้เจ้าพนักงานตำรวจและเจ้าพนักงานอื่นตามกฎหมายจัดทำหมายค้นและสำเนามายื่นต่อศาลพร้อมคำร้องขอออกหมายค้น เพื่อให้การพิจารณาส่งคำร้องของศาลเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว¹⁴ และเมื่อมีคำร้องขอออกหมายค้นศาลจะทำการตรวจว่ามีเหตุผลสมควรที่จะออกหมายค้นหรือไม่ หากจำเป็นอาจไต่สวนจนเป็นที่พอใจก็ได้

สิทธิประการต่อมาของผู้ถูกกล่าวหา คือ การจับกุม¹⁵ ต้องกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย การจับกุม หมายความถึง การควบคุมความเคลื่อนไหวของบุคคลโดยเจ้าพนักงานเพื่อให้เขาให้การตอบข้อกล่าวหาทางอาญา โดยจะต้องมีการยึดตัวบุคคลไว้ ไม่ใช่เพียงการจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหวเท่านั้น¹⁶ การจับทำให้สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลที่จะถูกจับกุม ถูกกระทบกระเทือนจึงต้องกระทำเท่าที่กฎหมายให้อำนาจได้เท่านั้น

¹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5479/2536 ตอนกลางวันเปิดบ้านและเก็บตัวอยู่ภายในบ้าน ตอนกลางคืนจึงออกจากบ้าน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเพื่อนบ้านและไม่ปรากฏว่าประกอบอาชีพอะไร สงสัยว่าภายในบ้านจะมีสิ่งของผิดกฎหมายซุกซ่อนอยู่ ถือได้ว่าเป็นกรณีมีเหตุอันสมควรสงสัยว่ามีสิ่งของผิดกฎหมายซุกซ่อนอยู่ภายในบ้านที่เกิดเหตุ อันเป็นเหตุให้ออกหมายค้นได้

¹⁴ หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ยธ 0503/ว180 ลงวันที่ 13 ตุลาคม 2540 และแบบพิมพ์ (48 ทวิ)

¹⁵ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายว่า จับกุม หมายความถึง จับยึดเอาตัวไว้

ตามระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 13 กำหนดว่า การจับกุม คือ การที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจหรือราษฎรใช้อำนาจตามกฎหมายจับบุคคลผู้กระทำความผิด หรือสงสัยว่ากระทำความผิดในทางอาญา หรือจับตามหมายจับ เพื่อนำตัวผู้ถูกจับไปจัดการตามหมายจับ

¹⁶ จิรนิติ หะวานนท์ , สิทธิทางวิธีพิจารณาความอาญาตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 45.

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติรับรองไว้ว่า ในคดีอาญา การจับบุคคลใดจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล¹⁷ ซึ่งได้แก่ หมายจับ¹⁸ นั้นเอง ในปัจจุบันหมายจับต้องออกโดยองค์การศาลเท่านั้น¹⁹ การขอออกหมายจับให้เจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าพนักงานอื่นตามกฎหมายยื่นคำร้องขอออกหมายจับต่อศาล โดยคำร้องจะต้องระบุเหตุที่จะต้องออกหมายจับ ดังต่อไปนี้

(ก) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดร้ายแรงที่มีอัตราโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ²⁰ โดยมีการกำหนดรายละเอียดลงไปว่า ความผิดนั้นมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป²¹ แต่ทั้งนี้กฎหมายได้กำหนดไว้ว่าในความผิดที่มีอัตราโทษดังกล่าว เจ้าพนักงานต้องรวบรวมพยานหลักฐานให้เพียงพอที่จะเชื่อได้ว่าผู้ต้องหากระทำความผิดก่อน แล้วเสนอขอรับความเห็นชอบจากบุคคลตามที่กฎหมายกำหนดก่อน เว้นแต่เป็นความผิดลหุโทษ ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการจราจรทางบก และคดีที่มีโทษปรับสถานเดียวไม่เกิน 2,000 บาท²² ทั้งนี้เนื่องจากความผิดดังกล่าวเป็นความผิดเล็กน้อย และความผิดที่ต้องทำการจับกุมในทันที

¹⁷ มาตรา 237

¹⁸ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 107 กำหนดว่า หมายจับ คือ หนังสือที่ออกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สั่งให้เจ้าหน้าที่ทำการจับผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือนักโทษ

¹⁹ เดิมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 58 บัญญัติว่า พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่อาจออกหมายจับได้ แต่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237 บัญญัติว่า ในคดีอาญาการจับกุมต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาล แสดงว่าเจ้าพนักงานต้องขอให้ศาลเป็นผู้ออกหมายจับ จึงจะจับได้ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจผู้ใหญ่จึงไม่มีอำนาจออกหมายจับอีกต่อไป แต่ทั้งนี้มีบทเฉพาะกาลตามมาตรา 335 (6) ยังมีให้นำบทบัญญัติมาตรา 237 มาใช้บังคับจนกว่าจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งต้องไม่เกิน 5 ปี นับแต่วันประกาศใช้ คือ วันที่ 11 ตุลาคม 2540 จึงครบ 5 ปี ในวันที่ 11 ตุลาคม 2545

²⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237 (1)

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 (1)

²² ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยระเบียบการดำเนินคดีอาญา

(ข) มีหลักฐานตามสมควรว่าผู้ยื่นได้กระทำความผิดอาญา และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ยื่นน่าจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นด้วย²³ รวมทั้งไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดยไม่มีข้อแก้ตัวอันควรก็²⁴

(ค) จำเลยไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง²⁵ กรณีนี้ก็เช่นเดียวกันกับกรณีจะออกหมายจับผู้ที่กระทำความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไปที่จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานให้เพียงพอและขอรับความเห็นชอบก่อน ทั้งนี้ น่าจะเป็นการตรวจสอบขั้นหนึ่งก่อน เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจโดยไม่มีขอบเขตและตามอำเภอใจ

(ง) เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งถูกปล่อยชั่วคราวอยู่มีสามารถทำสัญญาประกันให้จำนวนเงินสูงกว่าเดิมหรือหลักประกันมาเพิ่มหรือให้ดีกว่าเดิมได้²⁶

(จ) เมื่อศาลประทับฟ้องแล้ว แต่ยังไม่ได้นำตัวจำเลยมาให้ศาลออกหมายเรียกหรือหมายจับมาแล้วแต่ควรอย่างไร²⁷ หรือพยานรับหมายเรียกโดยชอบแล้วจงใจไม่ไปศาลหรือได้รับคำสั่งศาลให้รอคอยอยู่แล้วจงใจหลบเสีย²⁸ แต่พยานขัดขึ้นคำบังคับ (หมายเรียกหรือคำสั่งด้วยวาจาโดยชอบ)²⁹ จะขอให้ศาลออกหมายจับไม่ได้เพราะมิใช่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องออกหมายเรียกซ้ำในฐานผู้ต้องหา ก่อนจึงขอให้ศาลออกหมายจับได้

(ฉ) เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยหนีหรือจะหลบหนีบุคคลซึ่งทำสัญญาประกัน อาจขอให้จับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้³⁰

²³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237 (2)

²⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 (3)

²⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 (1)

²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 (4)

²⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 169

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 111 (2)

²⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 168

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 117

(ข) จำเลยในคดีอาญาหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับสำเนาฎีกา อาจขอให้ศาลออกหมายจับได้³¹ ชื่อหรือรูปพรรณของบุคคลที่จะจับ และระบุความผิด ถ้าจะออกหมายจับบุคคลที่ยังไม่รู้จักชื่อ ต้องบอกรูปพรรณของผู้นั้นให้ละเอียด และหากบุคคลที่จะขอออกหมายจับอยู่ในที่รโหฐานและไม่ใช่เจ้าบ้าน ต้องขอให้ศาลออกหมายค้นด้วย

เมื่อมีคำร้องขอออกหมายจับ ศาลต้องตรวจดูว่ามีหลักฐานและเหตุผลตามสมควรที่จะออกหมายจับตามรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ต้องมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่มีอัตราโทษตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นด้วย³² หากจำเป็นศาลอาจไต่สวนจนเป็นที่พอใจก็ได้

การแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายที่ให้อำนาจศาลเป็นผู้ออกหมายจับดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นการให้องค์กรศาลตรวจสอบการออกหมายจับของพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าจะต้องมีเหตุสมควรที่จะจับ เนื่องจากการจับจะเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกจับมากหากภายหลังปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวมิใช่ผู้กระทำผิด

โดยหลักหมายจับใช้ได้ทั้งราชอาณาจักรและใช้ได้จนกว่าจะจับได้³³ แต่มีข้อยกเว้นว่าไม่ว่าจะมีหมายจับหรือไม่ก็ตามห้ามมิให้จับในที่รโหฐาน³⁴ เว้นแต่จะมีหมายค้น และห้ามมิให้จับในสถานที่ที่เป็นพระราชวังหรือในที่ซึ่งพระมหากษัตริย์ พระมเหสี หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประทับอยู่ นอกจากนี้จะได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย³⁵

แต่หากพนักงานเจ้าหน้าที่ไม่สามารถจับกุมบุคคลใดได้ทันทีอาจก่อให้เกิดผลเสียได้ กฎหมายจึงบัญญัติกรณีที่พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจจับกุมได้โดยไม่ต้องมีหมาย กล่าวคือ ผู้นั้น

³¹ คำสั่งคำร้องศาลฎีกาที่ 34/2540

³² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237 วรรคสอง

³³ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 111

³⁴ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายความว่าถึงที่เฉพาะตัว

³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 81

ได้กระทำความผิดซึ่งหน้า³⁶ ผู้นั้นพยายามกระทำความผิดหรือมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าผู้นั้นกระทำความผิด โดยมีเครื่องมือหรืออาวุธที่อาจใช้ในการกระทำความผิด หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดมาและจะหลบหนี³⁷ รวมทั้งมีผู้ชี้แจงว่าได้ร้องทุกข์ไว้ตามระเบียบแล้วมาร้องขอให้จับ³⁸

สำหรับบุคคลผู้ที่มีอำนาจจับนั้น โดยทั่วไปคือ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ส่วนราษฎรจะจับผู้อื่นไม่ได้ เว้นแต่เป็นความผิดซึ่งหน้า หรือเจ้าพนักงานผู้จัดการตามหมายจับได้ขอความช่วยเหลือเพื่อจัดการตามหมายจับและเป็นความผิดตามระบุไว้ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา³⁹ รวมทั้งราษฎรที่ทำสัญญาประกันหรือเป็นหลักประกัน ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอำนาจจับตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีในเมื่อมีสามารถขอความช่วยเหลือจากเจ้าพนักงานได้ทันที เมื่อจับได้แล้วก็นำส่งไปยังพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ใกล้ที่สุด และให้เจ้าพนักงานผู้รับผิดชอบจัดการส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปยังเจ้าพนักงานหรือศาลแล้วแต่กรณี โดยคิดค่าพาหนะจากบุคคลนั้น⁴⁰

หลักเกณฑ์ในการจับ เมื่อทำการจับผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้ากับจะต้องได้รับโอกาสแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจทราบ⁴¹ ซึ่งเป็นสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาประการหนึ่ง จากนั้นจึงสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจพร้อมผู้จับ แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป แล้วนำตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยทันที แต่ถ้าผู้จะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางหรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือความป้องกันเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับ⁴² กล่าวคือ ต้องทำพอสมควรแก่เหตุตนเอง แต่ถ้ามีความจำเป็นและ

³⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (1)

³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 (2) และ (3)

³⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 (4)

³⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 79

⁴⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 117

⁴¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237

⁴² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83

จะใช้วิธีตั้งที่กล่าวมาแล้วไม่ได้ โดยผู้นั้นเป็นผู้ร้ายสำคัญหรือต้องการว่ากระทำความผิดร้ายแรงหรือเคยหลบหนีมาแล้วหรือหนทางที่จะพาไปเป็นที่เปลี่ยวหรือเป็นเวลาค่ำคืน หรือเหตุอื่นๆ ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องใช้อำนาจจับและคุมตัว เพื่อป้องกันมิให้หลบหนีก็ใช้อำนาจจับควบคุมได้เท่าที่จำเป็นแก่การที่จะป้องกันมิให้ผู้ถูกจับหลบหนี⁴³ เมื่อถึงที่ทำการแล้วถ้ามีหมายจับก็ให้อ่านให้ผู้ถูกจับฟัง พร้อมแจ้งเหตุที่จับด้วย⁴⁴ ในการจับกุมนั้นควรระมัดระวังใช้อำนาจโดยสุภาพ จำเป็น และถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้ตำรวจต้องพึงคิดอยู่เสมอว่ากระทำไปเพื่อความสงบสุขของประชาชน และเพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษสนองตามบทกฎหมาย เป็นการป้องกันมิให้คนอื่นเอาเยี่ยงอย่าง ดังนั้น ต้องอย่าจับผิดตัว โดยสืบสวนให้ได้ความจริงแน่ชัดว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำผิด มีหลักฐานมากน้อยเพียงใด รวบรวมข้อเท็จจริงรายละเอียดต่างๆ ในการกระทำผิดของผู้นั้นให้พร้อมมูล จึงดำเนินการจับกุม และออกหมายเรียก⁴⁵ แต่ถ้ามีกรณีจำเป็นก็ให้จัดการพยาบาลผู้ถูกจับหรือนำตัวผู้ถูกจับส่งยังโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุดเพื่อให้ผู้ถูกจับที่เจ็บป่วยได้รับการพยาบาลเสียก่อน⁴⁶ นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดอื่นอีก เช่น ให้เจ้าพนักงานผู้ทำการจับรับรายงานไปยังเจ้าพนักงานผู้ออกหมายโดยเร็ว และถ้าเจ้าพนักงานผู้ออกหมายต้องการตัวก็ให้รับส่งไปโดยด่วน เว้นแต่จะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น⁴⁷ ต้องบันทึกรายละเอียดในการจัดการตามหมายจับนั้นไว้⁴⁸ และถ้าราษฎรเป็นผู้จับให้เจ้าพนักงานบันทึกชื่อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับ และข้อความพฤติการณ์แห่งการจับไว้ และให้ ผู้จับลงลายมือชื่อ⁴⁹

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้นั้นก็เพื่อเป็นการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่และเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตนเอง

นอกจากนี้การจับกุมบุคคลบางประเภทยังได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้โดยเฉพาะ เช่น พระภิกษุสามเณร เจ้าพนักงานคงทำการจับกุมได้เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปแต่ต้องระลึกไว้ว่า

⁴³ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 มาตรา 24

⁴⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84

⁴⁵ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 14

⁴⁶ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 27

⁴⁷ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 28

⁴⁸ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 29

⁴⁹ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 30

พระภิกษุสามเณรนั้นเป็นที่เคารพกราบไหว้ของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นต้องกระทำด้วยความเคารพสุภาพและอ่อนโยน⁵⁰ หรือการจับกุมข้าราชการชั้นสัญญาบัตรและชั้นตรีขึ้นไป ก่อนที่จะทำการจับกุม หรือออกหมายจับให้ขอรับความเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชาก่อน รวมทั้งเมื่อมีการจับกุมแล้วให้รายงานกรมตำรวจทราบ และให้พนักงานสอบสวนเจ้าของคดีแจ้งผู้บังคับบัญชาของผู้ถูกจับได้ทราบ⁵¹ หรือการจับกุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ถ้าในระหว่างสมัยประชุมห้ามมิให้จับกุมหรือคุมขังหรือหมายเรียกตัว เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากสภา หรือได้จับขณะกระทำผิด โดยต้องรายงานไปยังประธานสภาโดยด่วน แต่ถ้าประธานสภาสลับลงก็ให้ปฏิบัติตาม ส่วนนอกสมัยการประชุม นั้น เจ้าพนักงานมีอำนาจที่จะทำการจับกุมได้ และให้แจ้งให้ประธานสภาทราบโดยอภัย⁵² ทั้งนี้ในการจับกุมให้มีหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงมหาดไทยพร้อมด้วยเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องทำการจับกุม และรายงานว่าหลักฐานในคดีนั้นมีมูลควรเชื่อถือได้เพียงไร⁵³ นอกจากนี้ยังมีการจับกุมบุคคลพิเศษโดยเฉพาะอื่นๆ อีก ได้แก่ การจับกุมทูตานุทูตและกงสุลต่างประเทศ การจับกุมบุคคลในองค์การสหประชาชาติ การจับกุมผู้กระทำผิดในเรือต่างประเทศ การจับกุมพนักงานรถไฟ การจับกุมไปรษณีย์บุรุษและคนขับรถบางประเภท การจับกุมคนขอทาน คนเป็นโรคเรื้อนและคนทุพพลภาพ การจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าหลบหนีคดีอาญา การจับกุมบุคคลที่เป็นยามเฝ้าทรัพย์หรือสถานที่ การตรวจจับผู้กระทำผิดกฎหมายซึ่งอยู่ในหน้าที่ของกรมสรรพสามิต และการจับกุมและสังเคราะห์หญิงนครโสเภณี

สิทธิประการของผู้ถูกกล่าวหาประการต่อมา คือ การควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาต้องกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันให้การคุ้มครองไว้ว่าเมื่อบุคคลใดถูกจับต้องนำตัวผู้นั้นไปศาล ภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับนำตัวไปถึงที่ทำการของเจ้าพนักงานสอบสวน เพื่อให้ศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้นั้นตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัย หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ⁵⁴ และห้ามมิให้ใช้วิธีควบคุมผู้ถูกจับ

สถาบันทนายบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵⁰ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 39

⁵¹ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 42

⁵² ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 43

⁵³ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 44

⁵⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 237

เกินกว่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้เขาหลบหนี⁵⁵ ห้ามมิให้ควบคุมเกินกว่าจำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี กล่าวคือ ถ้าเป็นความผิดลหุโทษ หรือความผิดที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษ ควบคุมตัวได้เท่าที่จะถามค่าให้การ และรู้ตัวว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหน แต่ถ้าอัตราโทษสูงกว่าความผิดลหุโทษ ควบคุมตัวได้ไม่เกิน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับมาถึงที่ทำการของพนักงานฝ่ายปกครอง หรือ ตำรวจ แต่ไม่นับเวลาเดินทางรวมเข้าไปด้วย เว้นแต่มีเหตุจำเป็นจะควบคุมเกินกว่า 48 ชั่วโมงก็ได้ แต่ไม่เกิน 3 วัน แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องควบคุมเกิน 3 วัน ให้ส่งผู้ต้องหามาศาล เพื่อให้พนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลขอหมายขัง โดยความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 500 บาท ศาลสั่งขังได้ครั้งเดียวไม่เกิน 7 วัน แต่ถ้าความผิดที่มีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกเกินกว่า 6 เดือน แต่ไม่ถึง 10 ปี หรือปรับเกิน 500 บาท ศาลสั่งขังได้หลายครั้ง แต่ครั้งหนึ่งไม่เกิน 12 วัน แต่รวมกันไม่เกิน 48 วัน แต่ถ้าความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปี รวมกันต้องไม่เกิน 84 วัน โดยในกรณีที่ศาลสั่งขังครบ 48 วันแล้ว หากพนักงานอัยการ หรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขังต่อโดยอ้างเหตุจำเป็นต้องแสดงถึงเหตุจำเป็น และนำพยานหลักฐานมาให้ศาลไต่สวน โดยผู้ต้องหาสามารถแต่งทนายเพื่อแถลงข้อคัดค้าน และซักถามพยานได้ พนักงานสอบสวนจะยื่นคำร้องขอโอนการขังไปยังศาลในท้องที่ที่จะต้องไปทำการสอบสวนนั้นก็ได้

สิทธิประการที่สำคัญของผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกควบคุมตัวคือ ในกรณีที่มีการคุมขังตัวบุคคลในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใด ผู้ถูกคุมขังเอง พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้คุมขังเอง มีสิทธิร้องต่อศาลท้องที่ที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้คุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เห็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที⁵⁶ หาก

⁵⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 86 และระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 127

⁵⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 240 ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 ก็ได้บัญญัติไว้ว่า โดยถ้ามีการกล่าวอ้างว่าบุคคลใดถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย หรือจำคุกผิดไปจากคำพิพากษาของศาล บุคคลนั้น สามี ภริยา หรือญาติของผู้นั้น หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือพลดี สามารถยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อยได้ แต่บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 240 ให้

ปรากฏชัดว่า ผู้ถูกจับกุมไม่มีการกระทำผิด ให้รีบปล่อยตัวไปและบันทึกเหตุผลที่ผู้นั้นถูกปล่อยไว้ในรายงานประจำวัน⁵⁷ สิทธิประการดังกล่าวนี้มีความสำคัญมากในกรณีที่หากมีการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เขาก็สามารถที่จะมีสิทธิร้องขอให้ปล่อยตัวเนื่องจากการถูกควบคุมตัวเป็นการทำให้สิทธิและเสรีภาพของเขาถูกระทบอย่างร้ายแรง

นอกจากนี้กฎหมายยังกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องสถานที่ควบคุมโดยกำหนดว่าถ้าเป็นที่สถานีตำรวจก็ให้ควบคุมที่ห้องควบคุม แต่ถ้าผู้ต้องถูกควบคุมมีมากหรือมีเหตุจำเป็นอื่น เช่น ผู้ต้องหาเป็นผู้หญิง ให้นำตำรวจที่เป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบจัดสถานที่ควบคุมขึ้นเป็นพิเศษเป็นการเฉพาะคราว⁵⁸ ทั้งได้กำหนดรายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับสุขลักษณะอนามัย เช่น กำหนดให้ห้องควบคุมที่ไม่มีส้วมมีถังมีฝาปิดมิดชิด ไว้สำหรับถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ โดยมีแฉ่งบังด้วย⁵⁹ ซึ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมทั้งสิ้นแม้ในขณะที่ถูกควบคุมตัวอยู่

สิทธิประการต่อมาคือ การใช้อาวุธหรือเครื่องพันธนาการต่อผู้ถูกจับหรือถูกจับกุม คุณขัง เนื่องจากบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย⁶⁰ การใช้อาวุธหรือเครื่องพันธนาการนั้นย่อมกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของเขาแม้ว่าเขาจะเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันได้รับรองไว้ว่า การใช้อำนาจโดยองค์การของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้⁶¹ และการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่

ความคุ้มครองแก่สิทธิและประโยชน์ของผู้ต้องถูกคุมขังไว้มากกว่า มาตรา 90 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่นนี้หากมีการยื่นคำร้องขอให้ปล่อยโดยอ้างว่าถูกคุมขังโดยมิชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าจะอ้างเหตุตามมาตรา 90 หรือ มาตรา 240 หรือไม่ได้อ้างเลยก็ตาม ศาลก็ชอบที่ยกบทบัญญัติมาตรา 240 ขึ้นพิจารณาและปรับแก้กรณีได้

⁵⁷ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 134

⁵⁸ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 139

⁵⁹ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 140

⁶⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 31 วรรคแรก

⁶¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 26

จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมีได้⁶² ดังนั้น การใช้อาวุธหรือเครื่องพันธนาการใดๆ ซึ่งเป็นการกระทำโดย องค์การของรัฐย่อมจะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคลดังกล่าวด้วย โดยมีหลักคือ เมื่อบุคคลบุคคลซึ่งจะถูกจับขัดขวางหรือจะขัดขวางการจับ หรือหลบหนีหรือพยายามจะหลบหนี ผู้ทำการจับมีอำนาจใช้วิธีหรือความป้องกันทั้งหลายเท่าที่เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งเรื่องในการจับกุมผู้นั้น⁶³ และห้ามให้ใช้วิธีควบคุมผู้ถูกจับเกินกว่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้เขาหนีเท่านั้น⁶⁴

กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้อาวุธของเจ้าพนักงานในเรือนจำไว้ กล่าวคือ เจ้าพนักงานอาจใช้อาวุธ นอกจากอาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

1. เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังกำลังหลบหนี หรือพยายามจะหลบหนี และไม่มีทางจะป้องกันอย่างอื่นนอกจากใช้อาวุธ
2. เมื่อผู้ต้องขังหลายคนก่อการวุ่นวาย หรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตู รั้ว หรือกำแพงเรือนจำ
3. เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังจะใช้กำลังกายทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น⁶⁵

นอกจากนี้ยังได้กำหนดไว้ว่าเจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

1. ผู้ต้องขังไม่ยอมวางอาวุธ เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้วาง
2. ผู้ต้องขังที่กำลังหลบหนีไม่ยอมหยุด ในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด และไม่มีทางอื่นที่จะจับกุมได้

⁶² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 29 วรรคหนึ่ง

⁶³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสอง

⁶⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 86

⁶⁵ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 16

3. ผู้ต้องขังตั้งแต่สามคนขึ้นไป ก่อการวุ่นวาย หรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลาย ประตู รั้ว หรือกำแพงเรือนจำ หรือใช้กำลังกายทำร้ายเจ้าพนักงาน หรือผู้อื่น และไม่หยุดในเมื่อ เจ้าพนักงานสั่งให้หยุด

ถ้ามีเจ้าพนักงานเรือนจำผู้มีอำนาจเหนือตนอยู่ในที่นั้นด้วย จะใช้อาวุธปืนได้ก็ต่อเมื่อได้รับคำสั่งจากเจ้าพนักงานผู้นั้นแล้วเท่านั้น⁶⁶ เจ้าพนักงานเรือนจำผู้ใช้อำนาจที่ได้ให้ไว้โดยสุจริต และตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ ไม่ต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและทางอาญาในผลแห่งการกระทำของกฎหมาย⁶⁷ นอกจากนี้ตามหลักป้องกันของบุคคลทั่วไปยังได้กำหนดไว้ว่า ผู้ใดต้องกระทำการใดเพื่อป้องกันสิทธิของตนเองหรือผู้อื่นให้พ้นจากภัยอันตราย ซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และเป็นภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิด⁶⁸ หลักการป้องกันนี้ใช้ได้กับประชาชนทั่วไปและเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ศาลากร ฯลฯ

เมื่อผู้ถูกกล่าวหาถูกนำมาคุมขังจะเรียกว่าผู้ต้องขัง ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ว่าเครื่องพันธนาการที่จะใช้แก่ผู้ต้องขังมี 4 ประเภทคือ

1. ตรวน ที่ถูกต้องตามระเบียบมี 3 ขนาด คือ เส้นผ่าศูนย์กลางเหล็กวงแหวน 10, 12 และ 17 มิลลิเมตร ไช้ระหว่างวงแหวนของตรวนขนาด 10 และ 17 มิลลิเมตร ให้มีความยาวไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร และไม่เกิน 75 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกไช้ซึ่งวัดเส้นผ่าศูนย์กลางเหล็กสำหรับขนาด 10 เซนติเมตร ไม่เกิน 10 มิลลิเมตร และสำหรับขนาด 17 มิลลิเมตร ไม่เกิน 17 มิลลิเมตร ส่วนไช้ระหว่างวงแหวนของตรวนขนาด 12 มิลลิเมตร ให้มีความยาวไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร และไม่เกิน 70 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกไช้ซึ่งวัดผ่าศูนย์กลางเหล็กไม่เกิน 4.75 มิลลิเมตร

2. กุญแจเท้า กรมราชทัณฑ์เริ่มนำมาใช้เมื่อปี พ.ศ. 2541 ใสและถอดได้สะดวกกว่าตรวนมาก มีน้ำหนักเบา เป็นไปตามแบบที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้ เว้นแต่ขนาดของไช้ระหว่างกุญแจ

⁶⁶ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 17

⁶⁷ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 21

⁶⁸ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68

เท้าทั้งสองข้างต้องมีความยาวไม่น้อยกว่า 38 เซนติเมตร และไม่เกิน 50 เซนติเมตร กับให้มีขนาดของลูกโซ่ซึ่งวัดผ่าศูนย์กลางเหล็กไม่เกิน 4.75 มิลลิเมตร

3. กุญแจมือ ต้องเป็นแบบและขนาดที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้

4. โซ่ล่ามมีความยาว 50-70 เซนติเมตร

กฎหมายกำหนดให้โซ่ตรวนขนาด 10 มิลลิเมตร หรือกุญแจเท้าในการพันธนาการผู้ต้องขัง ส่วนผู้ต้องขังคดีอุกฉกรรจ์หรือมีโทษเกิน 3 ปี อาจใช้โซ่ตรวนขนาด 17 มิลลิเมตรได้ รวมทั้งเมื่อมีเหตุที่น่าเชื่อว่าผู้ต้องขังจะทำอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายผู้อื่น และเห็นว่าไม่มีทางอื่นที่จะป้องกันได้ ดีกว่า ให้ใช้กุญแจมือหรือโซ่ล่ามเพิ่มขึ้นนอกจากตรวนหรือกุญแจเท้าก็ได้ ในกรณีที่ต้องนำตัวคนต้องขังหรือคนฝากไปนอกเรือนจำ ถ้าจะใช้เครื่องพันธนาการ ให้ใช้กุญแจมือ เว้นแต่คนต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ตรวนหรือกุญแจเท้าได้⁶⁹

นอกจากนี้กฎหมายยังกำหนดเรื่องข้อบ่งชี้และข้อห้ามในการตีตรวนกับผู้ต้องขังไว้เพื่อเป็นเกณฑ์สำหรับการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ กล่าวคือ

1. ป้องกันการหลบหนี โดยเฉพาะตอนที่พาผู้ต้องขังไปศาล ซึ่งจำเป็นต้องใส่ตรวนชั่วคราว เพราะกำลังเจ้าหน้าที่ควบคุมมีน้อยกว่าผู้ต้องขังหลายเท่าตัว การนำเอาเทคนิคทางด้าน Video-Conference มาใช้จะช่วยลดจำนวนผู้ต้องขังที่จะถูกตีตรวนลงได้บ้าง นอกจากนี้เรือนจำหลายแห่งที่มีความมั่นคงต่ำ แต่จำเป็นต้องคุมขังผู้ต้องขังโทษสูงหรือคดีอุกฉกรรจ์ก็มีความจำเป็นต้องใส่ตรวนผู้ต้องขังไว้ชั่วคราว จนกว่าจะสามารถย้ายตัวไปยังเรือนจำที่มีความมั่นคงสูงกว่าได้

2. ป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นในเรือนจำ บางครั้งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ต้องขังด้วยกันในเรือนจำอาจทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทหรืออาจถึงขั้นฆ่ากันตาย ดังนั้น การใส่เครื่องพันธนาการและแยกผู้ต้องขังที่เป็นคู่กรณีออกจากกันจึงเป็นมาตรการที่จำเป็น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในเรือนจำ นอกจากนี้ผู้ต้องขังที่วิกลจริต ก้าวร้าว และมีแนวโน้มที่จะทำอันตรายคน

⁶⁹ กฎกระทรวง ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2541) ออกตามความในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479

ที่อยู่รอบข้าง ก็จำเป็นต้องควบคุมด้วยเครื่องพันธนาการไว้จนกว่าจะได้รับการบำบัดรักษาจนอาการทุเลา

กฎหมายยังกำหนดข้อห้ามในการใช้เครื่องพันธนาการไว้ด้วย โดยทางเรือนจำจะยกเว้นการใส่ตรวนไปศาลกับผู้ต้องขังบางคน เช่น ผู้ต้องขังหญิง ผู้ต้องขังที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง และผู้สูงอายุ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นการคำนึงถึงมนุษยธรรมนั่นเอง

นอกจากเครื่องพันธนาการดังกล่าวมาแล้วยังมีเครื่องพันธนาการที่ทำจากวัสดุอื่นก็อาจนำมาใช้แทนกันได้ ในบางกรณี ได้แก่ เลื่อยเถาะ ซึ่งมีน้ำหนักเบา ทำจากวัสดุประเภทผ้าและหนัง มีใช้กันอยู่ในโรงพยาบาลจิตเวชและเรือนจำหลายแห่งในยุโรปและอเมริกา เลื่อยเถาะจะทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยวิกลจริตหรือผู้ต้องขังที่กำลังคลุ้มคลั่งทำอันตรายผู้อื่นหรือทำอันตรายตัวเอง ปัจจุบันใช้กันน้อยลง เนื่องจากมีวิธีการอื่นที่ดีกว่า แต่ยังคงใช้ได้ดีสำหรับผู้ต้องขังจิตเวชที่จำเป็นต้องให้สารละลายและยาทางเส้นเลือด หรือการพันธนาการด้วยสารเคมี (Chemical Restraint) หมายถึง การควบคุมผู้ต้องขังที่กำลังคลุ้มคลั่งอาละวาดให้หยุดนิ่งโดยการให้สารเคมี ซึ่งได้แก่ ยาประเภทที่เป็นวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท การควบคุมผู้ต้องขังด้วยสารเคมีนี้ ทำได้เฉพาะเรือนจำที่มีแพทย์ประจำอยู่เท่านั้น เนื่องจากการฉีดยาดังกล่าวจำเป็นต้องกระทำโดยแพทย์ ส่วนการจ่ายยาให้กับผู้ต้องขังจิตเวชตามคำสั่งแพทย์นั้นสามารถทำได้ในเรือนจำทุกแห่งที่มีพยาบาลปฏิบัติงานอยู่ หรือการพันธนาการด้วยกระแสไฟฟ้า เครื่องช็อคสมองด้วยไฟฟ้า มีใช้มานานแล้ว ตั้งแต่ ค.ศ. 1938 กับผู้ป่วยทางจิตเวช ต่อมาความนิยมก็ลดลง เนื่องจากมีการค้นพบยาใหม่ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่กลับมาได้รับความนิยมใหม่ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970⁷⁰ ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่า มีประโยชน์ในการควบคุมผู้ต้องขังหรือผู้ป่วยทางจิตเวชที่กำลังคลุ้มคลั่งอาละวาดให้สงบได้เป็นเวลานาน จิตแพทย์จะเป็นผู้วินิจฉัยว่าผู้ต้องขังประเภทไหนสมควรจะได้รับการบำบัดอาการโดยวิธีนี้ ซึ่งมักจะเป็นผู้ต้องขังที่มีอาการก้าวร้าวรุนแรงหรือมีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตาย และรักษาโดยวิธีอื่นๆ แล้วไม่ได้ผล

ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้เครื่องพันธนาการนั้นมีการกำหนดไว้ว่า ในการใช้เครื่องพันธนาการนั้นเจ้าพนักงานตำรวจจำเป็นต้องใช้พำเพื่อทุกกรณีไม่ เพราะเครื่องพันธนาการใช้สำหรับป้องกันแก่ผู้ที่หลบหนีการควบคุม โดยมีหลักในการพิจารณาคือ

⁷⁰ http://www.hosdoc.com/inmates/Shackle/Shackle-content-right_6.htm

(1) พิจารณาจากการกระทำผิดว่าเป็นความผิดอุกฉกรรจ์มีโทษ หรือความผิดเล็กน้อย ถ้าความผิดนั้นเป็นความผิดที่จะต้องมิโทษจำคุกมีกำหนดนานปีแล้ว การที่จะพยายามหลบหนีก็มีมากกว่าเหตุเล็กน้อยๆ ถ้าไม่ใช่บุคคลที่มีหลักฐานอันสมควรหรือไม่แน่ใจว่าจะหลบหนีแล้วก็ควรใช้กุญแจมือได้

(2) พิจารณาจากบุคคล มีบุคคลบางจำพวกที่ควรให้เกียรติ เช่น ข้าราชการที่รับราชการมีหลักฐานมั่นคง พระภิกษุสามเณร นักพรตต่างๆ ทหารสวมเครื่องแบบ ชาวต่างประเทศชั้นผู้ดี ผู้หญิง คนชรา เด็ก คนพิการ และคนป่วยเจ็บซึ่งไม่สามารถจะหลบหนีได้ด้วยกำลังตนเอง พ่อค้า คฤหบดี ซึ่งมีชื่อเสียงและมีหลักฐานการทำมาหากินโดยสุจริต โดยบุคคลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ถ้าไม่ได้กระทำความผิดร้ายแรง หรือไม่แสดงกริยาจะขัดขืนหรือหลบหนีอย่างไร ก็ไม่ควรใส่กุญแจมือ โดยเฉพาะเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปี ถ้าไม่ได้กระทำความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกเกินกว่า 10 ปี และเฉพาะหญิง คนชรา เด็ก คนพิการ และคนเจ็บป่วยซึ่งไม่สามารถจะหลบหนีได้ด้วยกำลังตนเอง ห้ามใช้เครื่องพันธนาการเด็ดขาด

(3) พิจารณาจากสถานที่ กล่าวคือ หากเป็นทางเปลี่ยวไม่มีละแวกบ้านผู้คนหรือมีบ้างก็เล็กน้อย เช่น ทางในป่า ในทุ่ง มีโอกาสที่ผู้ต้องหาจะหลบหนี หรือทำอันตรายแก่ผู้ควบคุมได้ง่าย ก็ควรใส่กุญแจมือ

(4) พิจารณาจากเวลา กล่าวคือ หากเป็นเวลาค่ำคืนหรือจำเป็นต้องพักค้างคืน ณ ที่ใดที่หนึ่งในระหว่างทางซึ่งไม่มีที่ควบคุม เพื่อป้องกันการหลบหนีและการต่อสู้ ก็ควรใส่กุญแจมือ

(5) พิจารณาการริยาความประพฤติ โดยเจ้าพนักงานต้องสังเกตว่า ความประพฤติเป็นอย่างไร ถ้าเป็นบุคคลที่พาลมาแต่เดิม เคยต้องอาญาในการทุจริตมา หรือเคยหลบหนีการควบคุมของเจ้าพนักงานมา มีอาการกิริยาแสดงออกทำให้สงสัยว่าจะมีหรือจะคิดกระทำร้ายต่อเจ้าพนักงานผู้ควบคุม ก็ควรใส่กุญแจมือ⁷¹ นอกจากนี้การใส่กุญแจมือนั้น ผู้ใส่ต้องตรวจดูให้กุญแจมือพอดี ไม่ให้หลวมหรือคับเกินไป เพราะอาจหลุดหรือเป็นการทรมานผู้ต้องหา และหากมีความจำเป็นจะมีใช้

⁷¹ ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 146

ร้อยสำหรับถือควบคุมไปก็ได้ โดยให้ผู้ต้องหาเดินทางหน้าผู้ควบคุมถือชายโซ่เดินตามหลังหรือเดินไปข้างๆ⁷²

หากเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจวิสามัญฆาตกรรมผู้ถูกกล่าวหากฎหมายยังได้ให้ความคุ้มครอง โดยกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับการชั้นสูตรพลิกศพไว้ โดยกำหนดไว้ว่าในกรณีที่มีความตายเกิดขึ้น โดยการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ให้พนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครองเป็นผู้ชั้นสูตรพลิกศพร่วมกับพนักงานสอบสวนและแพทย์ จากนั้นให้พนักงานสอบสวนและแพทย์ทำบันทึกรายละเอียดแห่งการชั้นสูตรพลิกศพทันที และให้แพทย์ทำรายงานแนบทำยบันที่รายละเอียดแห่งการชั้นสูตรพลิกศพภายในเจ็ดวัน ถ้ามีความจำเป็นก็ให้ขยายได้ไม่เกินสองครั้ง ครั้งละสามสิบวัน และให้พนักงานสอบสวนทำสำนวนชั้นสูตรพลิกศพแล้วส่งไปยังพนักงานอัยการภายในสามสิบวันนับแต่วันได้ทราบเรื่อง ถ้ามีความจำเป็นขยายได้ไม่เกินสองครั้ง ครั้งละไม่เกินสามสิบวัน โดยพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งแก่ผู้ที่มีหน้าที่ไปทำการชั้นสูตรพลิกศพทราบ และก่อนการชั้นสูตรพนักงานสอบสวนต้องแจ้งแก่สามี ภริยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้อนุบาล หรือญาติของผู้ตายอย่างน้อยหนึ่งคนทราบเท่าที่จะทำได้ และเมื่อพนักงานอัยการได้นำสำนวนชั้นสูตรพลิกศพแล้ว ให้ทำคำร้องต่อศาลชั้นต้นแห่งท้องที่ที่ศพนั้นตั้งอยู่ เพื่อให้ศาลทำการไต่สวนชั้นสูตรพลิกศพ⁷³

สิทธิประการต่อมาของผู้ถูกกล่าวหาคือ สิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะกล่าวในลักษณะกว้าง ๆ เนื่องจากสิทธิในประการนี้มีอยู่ด้วยกันหลายประการ กล่าวคือ การได้รับการประกันตัวหรือสิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อผ่อนคลายความเข้มงวดของมาตรการบังคับต่างๆ ของกระบวนการยุติธรรม และช่วยรักษาซึ่งแนวคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีให้เสียไป เพราะทำให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับเสรีภาพอันจะมีผลต่อการต่อสู้คดี กฎหมายจึงกำหนดให้คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย และต้องแจ้งเหตุผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบโดยเร็ว สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันย่อมได้รับความคุ้มครองตามที่กฎหมาย

⁷² ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี พ.ศ. 2539 ข้อ 147

⁷³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 150

บัญญัติ⁷⁴ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดรายละเอียดไว้ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น สามี ภริยา บิดา มารดา บุตร ญาติพี่น้อง ผู้บังคับบัญชา นายจ้าง เพื่อน เป็นต้น รวมทั้งนิติบุคคลที่จดทะเบียนว่ามีวัตถุประสงค์ในการขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา หรือในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นกรรมการหรือตัวแทนหรือพนักงานของนิติบุคคล ซึ่งการกระทำที่ถูกล่าวหาว่าเป็นความผิดนั้น เป็นการปฏิบัติหน้าที่ภายในขอวัตถุประสงค์ สามารถยื่นคำร้องขอปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวได้ โดยอาจมีประกันหรือหลักประกัน หรือมีประกันและหลักประกันภายใต้หลักเกณฑ์ที่กำหนด ไม่ว่าผู้ต้องหาต้องควบคุมหรือขังตามหมายศาล⁷⁵ หลักประกันได้แก่ เงินสด โฉนดที่ดิน นส.3 หรือ นส.3 ก. อาคารชุด เป็นต้น และยังกำหนดไว้อีกว่าในกรณีที่ศาลสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวผู้ร้องขอมีสลัทธิยื่นคำร้องอุทธรณ์ คำสั่งของศาลอุทธรณ์ที่ไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวยื่นตามศาลชั้นต้นให้เป็นที่สุด แต่ไม่ตัดสิทธิที่จะยื่นคำร้องให้ปล่อยชั่วคราวใหม่⁷⁶

นอกจากนี้สิทธิที่จะทำให้ผู้ถูกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่อีกประการหนึ่งคือการมีทนายความเพื่อช่วยเหลือให้คำปรึกษาในการต่อสู้คดี ซึ่งกฎหมายรับรองไว้ว่าบุคคลผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว และมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร⁷⁷ รวมทั้งชั้นสอบสวนผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนได้⁷⁸ ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว⁷⁹ โดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหา มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิในการพบและปรึกษาทนายความ 2 ต่อ 2⁸⁰ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องหาสิทธิได้รับการเยี่ยมหรือพบและปรึกษาทนายความนั้นกฎหมายมีเจตนารมณ์ที่ บัง

⁷⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 239 วรรคสองและวรรคสาม

⁷⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 106

⁷⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 119 ทวิ

⁷⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 239 วรรคสุดท้าย

⁷⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 241 วรรคสอง

⁷⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 242 วรรคแรก

⁸⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7 ทวิ

กันการกระทำทรมานโดยเจ้าพนักงานตำรวจ เพื่อให้ผู้ต้องหามีโอกาสที่บอกเล่าเหตุการณ์ที่ถูกกระทำทรมานให้ญาติพี่น้องหรือทนายความฟังนั่นเอง

สิทธิในการขอพบและปรึกษาทนายความซึ่งเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ถูกคุมขังนั้นจะร้องขอเป็นลายลักษณ์อักษรหรือด้วยวาจาก็ได้ต่อนายร้อยตำรวจเวรประจำการสถานีตำรวจหรือหน่วยราชการที่ตนถูกคุมขังอยู่ โดยต้องระบุชื่อทนายความที่ต้องการจะพบและปรึกษาด้วย ซึ่งโดยปกติเมื่อทนายความที่ผู้ถูกคุมขังร้องขอพบและปรึกษามาขอเข้าพบผู้ถูกคุมขังในเวลาราชการให้นายร้อยตำรวจเวรประจำการมีอำนาจอนุญาตให้พบได้ แต่ถ้าขอพบในวันเวลาอื่นนอกเวลาราชการ ถ้านายร้อยตำรวจเวรประจำการพิจารณาว่ามีเหตุผลและความจำเป็นและมีเวลา ก็อาจขออนุญาตให้พบและปรึกษากันได้เป็นการเฉพาะราย แต่ถ้าเห็นควรไม่อนุญาต ให้บันทึกเสนอสารวัตรหรือสารวัตรใหญ่ หรือผู้บังคับหรือหัวหน้าสถานีตำรวจ หรือผู้รักษาการในตำแหน่งนั้นๆ พิจารณาสั่งการต่อไป โดยได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่พบไว้ว่า ถ้าในสถานีตำรวจหรือหน่วยราชการใดมีห้องควบคุมที่จัดขึ้นเป็นพิเศษเป็นส่วนสัดส่วน ก็ให้จัดให้พบในห้องควบคุมนั้น แต่ถ้าสถานีตำรวจหรือหน่วยราชการใดที่ยังไม่มีห้องควบคุมที่จัดขึ้นเป็นพิเศษดังกล่าว ให้พบที่ห้องควบคุมอย่างการเยี่ยมธรรมดา แต่พยายามเปิดโอกาสให้พบและปรึกษากันจะต้องอยู่สายตาของผู้ควบคุมตลอดเวลา ซึ่งในการขอพบนั้นถ้ามีเหตุอันควรสงสัยให้ ผู้ที่อ้างว่าเป็นทนายความแสดงใบอนุญาตว่าความก่อน นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้นายตำรวจเวรประจำการที่ได้รับคำร้องขอต้องจดบันทึกลงในสมุดแสดงว่าผู้ถูกคุมขังร้องขอพบทนายความผู้ใด โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวันเวลา และให้ผู้ถูกคุมขังลงชื่อไว้เป็นหลักฐาน และถ้าได้อนุญาตให้พบและปรึกษาทนายความต้องบันทึกรายละเอียดว่า ทนายความผู้ใดเข้าพบเวลาใด กลับเวลาใด และให้ผู้ถูกคุมขังและทนายความลงชื่อไว้เป็นหลักฐานด้วย และถ้าสั่งไม่อนุญาตให้พบต้องจดบันทึกเหตุผลที่สั่งไม่อนุญาตไว้ในสมุดโดยละเอียดแล้วให้ผู้ถูกคุมขังลงชื่อรับทราบไว้

สิทธิประการต่อมาที่ทำให้สามารถต่อสู้คดีได้เต็มที่คือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม⁸¹ และย่อมมีสิทธิไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ถ้อยคำของบุคคลซึ่งเกิดจากการจูงใจมีคำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ถูกทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำโดยมิชอบด้วยประการใดๆ ไม่อาจ

⁸¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 241 วรรคแรก

รับฟังเป็นพยานหลักฐานได้⁸² นอกจากนี้ยังมีสิทธิตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตนในชั้นสอบสวน หรือเอกสารประกอบคำให้การของตนเมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว โดยในคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีแล้ว ผู้ต้องหาหรือผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอทราบสรุปพยานหลักฐาน พร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการในการสั่งคดี⁸³

นอกจากนี้ในการต่อสู้คดีผู้ถูกกล่าวหาต้องเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอน หรือกระบวนการพิจารณาต่างๆ รวมทั้งมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ เพื่อให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ กฎหมายจึงกำหนดว่าในการสอบสวนให้ใช้ภาษาไทย แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องแปลภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศหรือภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ให้ใช้ล่ามแปล ทั้งนี้ ล่ามต้องทำการแปลโดยถูกต้อง ต้องสาบานหรือปฏิญาณว่าจะทำหน้าที่โดยสุจริตไม่เพิ่มเติม หรือตัดทอนสิ่งที่แปล และมีการลงลายมือชื่อในคำแปลด้วย และในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทย และไม่มีล่ามให้พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการจัดหาล่ามให้โดยมิชักช้า⁸⁴ และยังคงคุ้มครองในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถพูดหรือได้ยิน หรือสื่อความหมายได้ และไม่มีล่ามภาษามือ ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ จัดหาล่ามภาษามือ หรือจัดให้ถามตอบ หรือสื่อความหมายโดยวิธีอื่นที่เห็นสมควร⁸⁵ และในการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้อง ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยวิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ให้พนักงานสอบสวนสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้นแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์มาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าผลเป็นประการใด และถ้าเห็นว่า พนักงานสอบสวนเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้อง ไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริต หรือสามารถต่อสู้คดีได้⁸⁶

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 243

⁸³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 241 วรรคสามและวรรคสี่

⁸⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13

⁸⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 ทวิ

⁸⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14

นอกจากนี้ผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกคุมขังในเรือนจำหรือผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม เช่น ในเรื่องการศึกษาและการอบรม⁸⁷ การอนามัยและสุขภาพ⁸⁸ โดยกำหนดให้มีแพทย์เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับอนามัยของผู้ต้องขังและสุขภาพของเรือนจำโดยทั่วๆ ไป ทุก 3 วัน ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่ต้องรักษาความสะอาด ทั้งในส่วนนอกร่างกาย เครื่องนุ่งห่ม หลับนอน และเครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งห้องขังและส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ ต้องจ่ายเครื่องนุ่งห่ม หลับนอนแก่คนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ฎีกา ต้องจัดให้มีสถานพยาบาล ต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารอย่างน้อย 2 มื้อ คือ เช้าและเย็น⁸⁹ มีสิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อจากบุคคลภายนอก โดยเฉพาะจากทนายความ⁹⁰

ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิไม่ได้รับการเปิดเผยข้อมูลในลักษณะเป็นการประจานว่าเป็นผู้กระทำผิดก่อนที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิด โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบันบัญญัติรับรองไว้ว่า ห้ามบุคคลใดกล่าวหรือโฆษณาบุคคลอื่นในประการที่ก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนหรือความเสียหายต่อชื่อเสียงหรือเกียรติยศของบุคคลผู้ตกเป็นข่าว เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน⁹¹ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้เป็นสิทธิที่สำคัญในการคุ้มครองผู้ต้องหาไม่ให้ถูกสังคมตัดสินจากการกล่าวหรือโฆษณาว่าเป็นผู้กระทำผิดจริงก่อนที่ศาลซึ่งเป็นองค์กรวินิจฉัยชี้ขาดจะมีคำพิพากษาลงโทษ⁹²

ในปัจจุบันนี้ยังมีการกำหนดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเพิ่มเติมขึ้นอีก ได้แก่ การขออนุญาตลา กิจของผู้ต้องขังและการขอย้ายผู้ต้องขังกลับภูมิลำเนา โดยญาติหรือผู้ต้องขังสามารถยื่นคำร้องขอ อนุญาตลา กิจของผู้ต้องขังได้ในกรณีที่มีกิจธุระจะต้องไปทำ หรือมีสิทธิยื่นคำร้องขอย้ายผู้ต้องขัง

⁸⁷ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 หมวด 6

⁸⁸ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 หมวด 7

⁸⁹ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ส่วนที่ 6

⁹⁰ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 33

⁹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 34

⁹² กลุ่มกฎหมายกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, "การบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล (Administration of Justice at Pre-Trial Stage in Thailand)," ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : 2544), หน้า 3.

กลับภูมิลำเนาได้ นับว่าเป็นสิทธิของผู้ต้องขังที่เกิดขึ้นใหม่ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ว่าด้วยการปฏิบัติราชการเพื่อประชาชนเกี่ยวกับการขอลากิจ และการขอย้ายกลับภูมิลำเนาให้ผู้ต้องขัง พ.ศ. 2545 ซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการปฏิบัติราชการเพื่อประชาชนของหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2532⁹³ ซึ่งเป็นสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่เพิ่มเติมขึ้นอันจะส่งผลดีต่อสภาพจิตใจของผู้ต้องขัง แต่เนื่องจากเป็นสิทธิที่เพิ่งบัญญัติเพิ่มขึ้นใหม่ จึงต้องพิจารณาต่อไปว่าจะมีปัญหาต่าง ๆ ตามมาหรือไม่ โดยเฉพาะในเรื่องการขออนุญาตลากิจของผู้ต้องขัง

จากที่กล่าวมาคือ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่กฎหมายไทยบัญญัติคุ้มครองไว้ แต่จากสภาพการณ์ในปัจจุบันจะพบว่า มักมีข่าวว่าเจ้าพนักงานตำรวจใช้ความรุนแรงในการจับกุม เช่น เวลาที่เจ้าหน้าที่ตำรวจล้อมจับกุมบุคคลผู้กระทำความผิด เมื่อจับได้แล้วมักจะมีการใช้กำลังทำร้ายผู้ที่ถูกจับหรือถ้ามีการจับตัวประกันเช่นกรณีผู้ที่จะถูกจับเมายาบ้าเมื่อมีการชิงตัวประกันได้แล้วจะมีการทำร้ายโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือในขั้นตอนการคุมขังของก็มักมีข่าวว่า ผู้ต้องหาซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจถูกซ้อมจนเสียชีวิต รวมทั้งจะมีการบังคับให้รับสารภาพโดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น ให้ออดเลือด ใส่กุญแจมือ ปิดตา แขน้ำแข็ง และเอาไฟฟ้าช็อต มีผู้ที่ถูกจำคุกในเรือนจำจำนวนมากที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งอาจเกิดจากพนักงานอัยการมีระยะเวลาในการพิจารณาสำนวนเพื่อสั่งฟ้องน้อย เนื่องจากเจ้าพนักงานตำรวจมักส่งสำนวนมายังพนักงานอัยการตอนคดีใกล้ขาดอายุความแล้ว นอกจากนี้แม้จะมีบทบัญญัติของกฎหมายให้อำนาจพนักงานอัยการสามารถสั่งสอบสวนพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ แต่ในทางปฏิบัติพนักงานอัยการจะไม่ใช้อำนาจประการนี้ และมีการใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องคดีที่หลากหลาย ทำให้มีคนจำนวนมากที่เป็นผู้บริสุทธิ์ต้องถูกขังและยังไม่มีเงินที่จะประกันตัว ไม่มีเงินจ้างทนาย นอกจากนี้ยังมีปัญหาการยึดของกลางที่เป็นยาบ้าให้ผู้ต้องหา การตั้งข้อหาเกินกว่าความเป็นจริงหากเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่พอใจ การสอบสวนผู้ต้องหาในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม การนำผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมไปแถลงข่าว การไม่แจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าตนเองมีสิทธิทนายเข้าฟังการสอบสวนรวมทั้งในเรื่องของการใช้อำนาจวิสามัญฆาตกรรมคนร้าย

โดยจะได้กล่าวถึงสภาพการณ์ต่างๆ อย่างละเอียดต่อไปเมื่อก้าวถึงกลไกและการบังคับที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

⁹³ [http : // www.correct.go.th/hosdoc.com/ppp/Doc-2002/L2-052.htm](http://www.correct.go.th/hosdoc.com/ppp/Doc-2002/L2-052.htm)

4.1.2 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาคดีของศาล

ตามหลักกฎหมายอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยไม่มีความผิด หมายความว่าผู้ที่กล่าวหาว่าบุคคลใดกระทำความผิดต้องมีหน้าที่พิสูจน์ให้เห็นแน่ชัดจนสิ้นสงสัยว่าบุคคลนั้นกระทำความผิด ถ้ามีความสงสัยว่าเขากระทำความผิดจริงหรือไม่ต้องยกประโยชน์ให้แก่บุคคลดังกล่าว ดังนั้นในชั้นพิจารณาของศาลนี้ผู้ถูกกล่าวหาจึงมีสิทธิเช่นเดียวกับในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลทุกประการ สิทธิที่เพิ่มเติมจากชั้นก่อนการพิจารณาของศาลคือ การที่กระบวนพิจารณาและสืบพยานในศาลจะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น⁹⁴ ต่างจากชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาลคือชั้นสอบสวนที่ผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วยขณะสอบสวน⁹⁵ ทั้งนี้เพื่อให้จำเลยทราบถึงกระบวนพิจารณาต่างๆ ที่ได้กระทำในชั้นพิจารณาคดีของศาลและสามารถป้องกันสิทธิต่างๆของตนรวมทั้งต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่นั่นเอง

สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาอีกประการหนึ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาลคือ สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือด้านทนายความ กล่าวคือ ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งให้ แต่ถ้าเป็นคดีที่มีอัตราโทษจำคุกหรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความก็ให้ศาลตั้งทนายความให้⁹⁶

นอกจากนี้สิทธิประการที่สำคัญในชั้นพิจารณาคดีของศาล คือ สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม โดยจำเลยมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม โดยกฎหมายกำหนดไว้ว่าศาลจะดำเนินการพิจารณาตลอดไปจนเสร็จโดยไม่เลื่อนก็ได้ แต่ถ้าพยานไม่มา หรือมีเหตุอื่นอันควรต้องเลื่อนการพิจารณา ก็ให้ศาลเลื่อนคดีไปตามที่เห็นสมควร⁹⁷ สิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม คือ การนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ ผู้พิพากษาหรือตุลาการที่ไม่ได้นั่งพิจารณาคดีใดจะทำคำพิพากษา หรือคำวินิจฉัยคดีนั้นมิได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัย หรือมีเหตุจำเป็น

⁹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172

⁹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130

⁹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173

⁹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 179

อื่นอันมีอาจก้าวล่วงได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ⁹⁸ ซึ่งปัจจุบันการที่กฎหมายได้กำหนดให้ศาลต้องนั่งพิจารณาคดีของคดีนั้นเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเพื่อให้การใช้ดุลพินิจหรือการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลมีการตรวจสอบกันเอง

จากที่กล่าวมาคือสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นพิจารณาคดีของศาลที่กฎหมายได้บัญญัติคุ้มครองไว้ จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคำพิพากษาศาลฎีกาซึ่งเป็นคำพิพากษาอันถึงที่สุดแล้วมีการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น สิทธิในการมีล่ามของผู้ต้องหาและจำเลย หรือในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคนวิกลจริตศาลสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวได้ เพื่อให้จำเลยได้มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ หรือสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในการขอปล่อยตัวผู้ถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย หรือสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เพื่อให้จำเลยได้มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ขนาดว่าจำเลยยินยอมก็ไม่ได้ รวมทั้งสิทธิในการมีทนายความด้วย นอกจากนี้ในปัจจุบันมีการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับหมายจับ ศาลทั่วประเทศก็มีการเตรียมการสำหรับการออกหมายจับ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้

รวมทั้งนโยบายของศาลในปัจจุบันจะถือว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวเป็นหลัก เว้นแต่มีเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมหรือขังผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นไว้ ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ศาลมักไม่อนุญาตให้มีการปล่อยชั่วคราวก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา รวมทั้งเรื่องการนั่งพิจารณาคดีของศาลที่ต้องต่อเนื่องและครบองค์คณะ โดยผู้พิพากษาสามารถนั่งพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งติดต่อกันไปรวดเดียวจนเสร็จสิ้นการพิจารณา เนื่องจากกระบวนการที่ล่าช้าโดยเฉพาะคดีอาญาเป็นเรื่องที่กระทบต่อเสรีภาพของจำเลยเป็นอย่างยิ่ง อย่างเช่น คดีของเชอริ แอน ดันแคน ที่ใช้เวลาในการพิจารณาพิพากษาคดีตั้งแต่นั้นฟ้องจนกระทั่งศาลฎีกามีคำพิพากษา เป็นเวลานานถึง 7 ปี สุดท้ายศาลฎีกาพิพากษาว่าจำเลยมิได้กระทำผิด แต่ปรากฏว่าระหว่างการพิจารณาจำเลยคนหนึ่งป่วย และเสียชีวิตในเรือนจำ ส่วนจำเลยคนอื่นๆ ต้องทนทุกข์ทรมาน หรือบางป่วยเรื้อรังจากโรคที่เกิดในเรือนจำ บางคนเกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก จึงมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันว่าเป็นความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมที่พิจารณาคดีล่าช้า

แต่การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลบางครั้งก็ปฏิเสธการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น ระหว่างการพิจารณาคดีหากผู้ถูกกล่าวหา (จำเลย) แจ้งต่อศาลว่าถูกเจ้าหน้าที่

⁹⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 236

ตำรวจใช้กำลังข้อระหว่างสอบสวน มีการให้ดูบาดแผล แม้ว่าจะเป็นความจริง ศาลไม่มีอำนาจวินิจฉัยประเด็นนั้น แต่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องไปว่ากล่าวเป็นอีกคดีหนึ่งเนื่องจากเป็นกระบวนการพิจารณาคนละขั้นตอนกันนอกจากนี้บางกรณีดุลพินิจของผู้พิพากษาก็แตกต่างกัน เช่น ดุลพินิจในการสั่งปล่อยชั่วคราว กลายเป็นการเอื้อต่อผู้ที่มีฐานะร่ำรวย มีชื่อเสียง ถือว่าเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือว่าจะไม่หลบหนี จึงมักจะได้รับการปล่อยชั่วคราว แต่ผู้ที่ไม่มียศพลยศหรือหลักประกัน กลับไม่มีสิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว หรือการให้ความคุ้มครองของสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาแต่ละคดีจะไม่เท่าเทียมกัน

ทั้งนี้จะได้กล่าวถึงสภาพการณ์ต่างๆ นี้โดยละเอียดต่อไปเมื่อกล่าวถึงเรื่องกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเช่นเดียวกัน

4.1.3 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาภายหลังการพิจารณาคดี

แม้การพิจารณาคดีมีการดำเนินไปจนเสร็จสิ้นแล้ว กฎหมายยังให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาอีกบางประการ คือ การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของเรื่องสภาพเด็ดขาดทางกฎหมาย อันมีวัตถุประสงค์เพื่อลบล้างคำพิพากษาถึงที่สุดที่ผิดพลาดอันเป็นผลมาจากความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรม กฎหมายกำหนดไว้ว่า ถ้าบุคคลต้องรับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุด บุคคลนั้น ผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการ อาจร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้ และหากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำผิด บุคคลนั้นหรือทายาทยอมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควรตลอดจนบรรดาสีทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ⁹⁹ ซึ่งได้แก่ พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 ได้กำหนดไว้ว่า คดีอาญาที่จะขอรื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่จะต้องเป็นคดีอาญาที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ผู้ต้องหาต้องรับโทษทางอาญา และจะต้องปรากฏว่ามีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

1. พยานบุคคลซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังแสดงว่าคำเบิกความของพยานนั้นเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง

⁹⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 247

2. พยานหลักฐานอื่นนอกจากพยานบุคคลตามข้อ 1 ซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังแสดงว่าเป็นพยานหลักฐานปลอม หรือเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง

3. มีพยานหลักฐานใหม่ชัดเจนและสำคัญแก่คดี ซึ่งถ้าได้นำมาสืบในคดีอันถึงที่สุดนั้น จะแสดงว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้น ไม่ได้กระทำความผิด

เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องโทษนั้นมีได้กระทำความผิดจริงและศาลได้พิพากษายกคำพิพากษาเดิมและพิพากษาใหม่ว่าผู้ต้องโทษนั้นมีได้กระทำความผิด กฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องโทษมีสิทธิได้รับค่าทดแทน แต่อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมีผลใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบันนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีการชดใช้ค่าทดแทนตามพระราชบัญญัตินี้เลย ทั้งนี้ เพราะศาลมักปฏิเสธคำร้องเหล่านั้นว่าไม่มีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่กล่าวมาจึงไม่เข้าเงื่อนไขที่จะร้องขอรื้อฟื้นคดีได้ตามกฎหมาย ส่วนคำร้องที่เข้าหลักเกณฑ์ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีศาลใดมีคำพิพากษาใหม่ว่าผู้ต้องโทษมีได้กระทำความผิดหรือมีการชดใช้ค่าทดแทนให้แต่อย่างใด¹⁰⁰

สิทธิอีกประการของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นภายหลังการพิจารณาของศาลนี้ คือ สิทธิการได้รับค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายหากถูกคุมขังไว้ระหว่างพิจารณาและปรากฏภายหลังว่ามีได้เป็นผู้กระทำความผิด เนื่องจากที่ถูกจับเข้ามาอยู่ในเรือนจำต่อมามีหลักฐานชัดเจนว่าไม่ได้กระทำความผิดจนมีการถอนฟ้อง หรือศาลพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดให้ปล่อยตัวไปนั้น ผู้ที่ต้องขังควรใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายโดยรัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบดังนี้

1. จ่ายเงินชดเชยที่ต่อขังเข้ามาอยู่ในคุกนับเป็นรายวัน
2. จ่ายค่ารักษาพยาบาลทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ถ้าความเจ็บป่วยเป็นผลโดยตรงจากการดำเนินคดี

¹⁰⁰ ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, "การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตรมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 89 – 90.

3. ถ้าติดคุกแล้วเสียชีวิต โดยความตายเป็นผลจากการถูกดำเนินคดี รัฐบาลต้องจ่ายในอัตราที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

4. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี

กฎหมายกำหนดไว้ว่า บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายตามสมควรตลอดจนบรรดาสีทธิที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ¹⁰¹ ได้แก่ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ผู้เสียหายคดีอาญาที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายฉบับนี้ หมายถึงผู้ที่ได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือร่างกายหรือจิตใจ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น ซึ่งจะได้รับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย ค่าตอบแทนในกรณีที่ถูกผู้เสียหายถึงแก่ความตาย ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ระหว่างที่ไม่สามารถประกอบกิจการงานได้ปกติ และค่าตอบแทนในความเสียหายอย่างอื่น ส่วนจำเลยในคดีอาญาหมายถึง จำเลยในคดีอาญาที่ถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ ถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี และปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด และมีการถอนฟ้องในระหว่างดำเนินคดี หรือปรากฏตามคำพิพากษาถึงที่สุดว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยจะได้รับค่าทดแทนการคุมขัง ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกายและจิตใจ ค่าทดแทนในกรณีที่จำเลยถึงแก่ความตาย ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ระหว่างถูกดำเนินคดี และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในระยะเวลา 1 ปี นับตั้งแต่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำความผิด หรือนับตั้งแต่วันที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ถอนฟ้อง เพราะปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด

จากสภาพการณ์ในปัจจุบันมีการเปิดเผยว่ากรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมได้รับการร้องเรียนจากผู้บริสุทธิ์ที่ต้องติดคุกฟรีเป็นจำนวนมาก นับแต่มีกฎหมายฉบับนี้ออกมาเพื่อเยียวยาความเสียหายจากการที่ถูกกล่าวหาที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา โดยที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด หรือการที่ตกเป็น "แพะรับบาป" เพราะถูกจับและถูก

¹⁰¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 246

ฟ้องผิดตัว ซึ่งเท่าที่ผ่านมากลางความสูญเสียและความเจ็บปวดเหล่านี้ไม่ได้รับการเยียวยาจากหน่วยงานใด โดยจะกล่าวอย่างละเอียดต่อไป

4.2 กลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย

เมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาแล้ว สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บทบัญญัติของกฎหมายนั้นสามารถให้ความคุ้มครองได้จริง มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ได้แก่ กลไกและการบังคับเพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติไว้ว่า บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน หรือ ลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือของราชการส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม อำนวยความสะดวก และให้บริการแก่ประชาชน¹⁰² โดยในการศึกษาจะแบ่งเป็น

4.2.1 องค์การที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

4.2.1.1 เจ้าพนักงานตำรวจ

เจ้าพนักงานตำรวจเป็นกลไกอันดับแรกที่จะกล่าวถึง เนื่องจากเป็นกลไกแรกที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติว่า พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หมายความว่า เจ้าพนักงาน ซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจ และหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และมีอำนาจสืบสวน สอบสวน¹⁰³ และกระบวนการยุติธรรมก็จะเริ่มจากการสืบสวน สอบสวน ซึ่งการสอบสวนจะกระทำโดย “พนักงานสอบสวน” ซึ่งหมายความว่า เจ้าพนักงาน ซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน¹⁰⁴ ดังนั้น พนักงานสอบสวนที่จะมีอำนาจสอบสวนได้จะต้องเป็นพนักงานสอบสวนที่มีอำนาจและหน้าที่ตามกฎหมายโดยมีหน้าที่ในการสืบสวนและสอบสวน รวบรวมข้อมูลพยานหลักฐาน จับกุมผู้ที่ถูกกล่าวหาโดยมีอำนาจต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ เจ้าหน้าที่ตำรวจมีบทบาทโดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการจับกุม คุมขัง ตรวจค้น ซึ่งเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา (ผู้ต้องหา)

¹⁰² มาตรา 70

¹⁰³ มาตรา 2 (16)

¹⁰⁴ มาตรา 2 (6)

โดยตรง ซึ่งกฎหมายก็ได้บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่หลักเกณฑ์ต่างๆ เหล่านี้จะมีประสิทธิภาพและสามารถให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา (ผู้ต้องหา) ได้มีประสิทธิภาพเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับเจ้าพนักงานตำรวจด้วย

ในปัจจุบันมักมีข่าวว่าในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจมักมีการใช้ดุลพินิจที่เกินขอบเขตความเหมาะสม มีการใช้กำลังรุนแรงในการจับกุม เช่น เวลาที่เจ้าหน้าที่ตำรวจล้อมจับกุมบุคคลผู้กระทำความผิด เมื่อจับได้แล้วมักจะมีการใช้กำลังทำร้ายผู้ที่ถูกจับ หรือถ้ามีการจับตัวประกัน กรณีผู้ที่ถูกจับเมายาบ้าเมื่อมีการชิงตัวประกันได้แล้วจะมีการทำร้ายโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ¹⁰⁵ เช่น ในคดีนายสมบัติ ชุนเทียนประดิษฐ์ คนร้าย จักรศึกษาสาร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บนสถานีรถไฟพม่าหมอลัดโดยใช้มีดยาว 12 นิ้ว ล็อกคอนักศึกษาและขอรถตำรวจบอกว่าจะเดินทางไปพบที่สุโขทัย ตำรวจจึงให้คนร้ายขึ้นรถปิกอัพตำรวจแล้วอาศัยจังหวะเข้าชาร์ตช่วยโดยใช้เวลากว่า 1 ชั่วโมง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่มีรถตำรวจติดตามวิ่งไปบนถนนเส้นทางวิภาวดีจนกระทั่งถึงหน้าท่าอากาศยานกรุงเทพ ตำรวจเห็นนักศึกษาพบบังคับให้เข้าชาร์ตช่วยตัวประกัน ทั้งนี้ระหว่างเส้นทางตำรวจได้พยายามหาทางช่วย แต่เมื่อหยุดรถคนร้ายคลังและขู่จะฆ่าตัวประกัน เมื่อจับคนร้ายได้ก็มีภาพที่เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้กำลังรมคนร้าย หรือในขั้นตอนการคุมขังของเจ้าหน้าที่ตำรวจก็มักมีข่าวว่าผู้ต้องหาซึ่งอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจถูกซ้อมจนเสียชีวิต¹⁰⁶ มีการเปิดเผยจากผู้ที่เคยเป็นอดีตนักโทษประหารว่าถูกบังคับให้รับสารภาพทั้งที่ไม่ได้กระทำความผิด มีการทรมานโดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น ให้ออดเลือด ใส่งูญแจมือ ปิดตา แขน้ำแข็ง และเอาไฟฟ้าช็อต จนกว่าจะรับสารภาพว่าเป็นผู้กระทำความผิดในคดีต่างๆ เช่น คดีฆ่าคนตาย จึงให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวน และเปิดเผยว่าขณะที่ถูกจำคุกในเรือนจำบางขวางมีผู้ที่ถูกจับและติดคุกจำนวนมากที่เป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ไม่ได้มีเงินที่จะประกันตัว ไม่มีเงินจ้างทนาย และหากในที่สุดศาลมีคำพิพากษาให้ยกฟ้อง ก็จะไม่มีการฟ้องร้องกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เนื่องจากไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกต่อไปและไม่ปรากฏว่ามีคดีที่ฟ้องเจ้าหน้าที่ตำรวจแล้วชนะคดี ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจเกิดจากเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องการผลงานจึงต้องหาแพะมารับผิด¹⁰⁷ มีการเปิดเผยว่ากรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรมได้รับการร้องเรียนจากผู้บริสุทธิ์หรือ "แพะ" ที่ต้องติดคุกฟรี โดยไม่ได้กระทำความผิดแล้วถูกศาลฎีกา

¹⁰⁵ http://www.news.mweb.co.th/metro_39459.html

¹⁰⁶ รายงานการถอดรหัส ตอน สองผู้ต้องหา, สถานีโทรทัศน์ไอทีวี, 15 กรกฎาคม 2545 .

¹⁰⁷ ศาลเตี้ย, สถานีโทรทัศน์ ไอทีวี, 25 ธันวาคม 2545

พิพากษาถึง 123 ราย¹⁰⁸ นอกจากนี้ยังมีปัญหาการยึดของกลางที่เป็นยาบ้าให้ผู้ต้องหา การตั้งข้อหาเกินกว่าความเป็นจริงหากเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่พอใจ การสอบสวนผู้ต้องหาในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม การนำผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมไปแถลงข่าว การไม่แจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าตนเองมีสิทธินำทนายเข้าฟังการสอบสวน¹⁰⁹ ถึงแม้จะมีช่องทางของกฎหมายให้ผู้ที่ถูกกระทำละเมิดเหล่านั้นดำเนินการกับเจ้าหน้าที่ได้ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่กล้าที่จะดำเนินการใดๆ กรณีที่เกิดขึ้นต่างๆ มักจะเงียบหายไป และถึงจะมีการกระทำละเมิดอีกมากแต่ไม่เป็นข่าวขึ้นมา รวมทั้งในเรื่องของการใช้อำนาจวิสามัญฆาตกรรมคนร้ายก็เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาเจ้าหน้าที่ตำรวจมีอำนาจใช้ดุลพินิจอย่างมีขอบเขตหรือไม่¹¹⁰ เนื่องจากสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา (ผู้ต้องหา) กับสิทธิของเจ้าพนักงานต้องเท่าเทียมกัน¹¹¹ มีปัญหาการจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจผิดตัวและถูกคุมขังอยู่เป็นเวลานาน เช่นในคดีของ นางทองคำ ครอง อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 7 ตำบลกะบกเตี้ย กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ถูกตำรวจกองปราบจับกุมดำเนินคดีในข้อหาร่วมกันปล้นทรัพย์ นางสุธิดา ทรงจิตร เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2541 ถูกควบคุมตัวระหว่างดำเนินคดีนานกว่า 1 ปี พนักงานอัยการสั่งฟ้องเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2544 โดยจำเลยได้ร้องขอปล่อยตัวชั่วคราว แต่พนักงานสอบสวนคัดค้าน เพราะเป็นคดีอุกฉกรรจ์และไม่มีหลักทรัพย์ประกันตัว ศาลจึงไม่อนุญาตให้ประกันตัว กระทั่งความจริงปรากฏว่าคนร้ายตัวจริงคือ นางทองคำ คำสาย หรือครอง อยู่บ้านเลขที่ 44 หมู่ 8 ตำบลเด่นใหญ่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ศาลจังหวัดปทุมธานีจึงได้อนุญาตให้นางทองคำ ได้ประกันตัวชั่วคราว¹¹² แต่ถ้าเป็นคดีที่ผู้จับกุมเป็นคนดัง เช่น ในคดีที่นายสมชาย

¹⁰⁸ ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ, "อัยการทำสำนวน," ไทยรัฐ, (3 มกราคม 2546) : 19.

¹⁰⁹ "รายงานการสัมมนา เรื่อง สิทธิมนุษยชนควรได้รับการปกป้องและส่งเสริมให้เป็นจริงได้อย่างไรในสังคมไทย," ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹¹⁰ ตำรวจเชียงใหม่วิสามัญฆาตกรรมแก๊งค์เฮโรอีนน้ำหนักกว่า 7,000 กรัม ขณะกำลังส่งมอบ พร้อมสอบขยายผลตามรวบได้อีก 2 ราย รอง ผบช.ภ.5 เผยในเดือนนี้วิสามัญผู้เกี่ยวข้องยาเสพติดแล้ว 4 ราย กลุ่มผู้ค้าส่วนใหญ่ยังคงเป็นบุคคลบนพื้นที่สูงร่วมมือล้าเลียงกับคนพื้นราบ, http://www.news.mweb.co.th/netnews/netnews_58423.html

¹¹¹ สัมภาษณ์ ศราวุฒิ ประทุมราช , ผู้จัดการโครงการ คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน, 25 ธันวาคม 2545.

¹¹² ไทยรัฐ (17 ธันวาคม 2545) : 19.

คุณปลื้ม หรือกำนันเป๊าะ ถูกออกหมายจับในคดีใช้จ้างวานฆ่า นายประยูร สิทธิโชติ ตามคำขจัด ทอดของนายพลีษฐ์ แต่งตุ้มรุ่งโรจน์ และนายธนาวุฒิ เกิดเกียรติสกุล พนักงานสอบสวนได้ขอฝาก ชังต่อศาลโดยทำคำร้องไม่มีการขอคัดค้านการประกันตัวแต่อย่างใด เพียงแต่มีการระบุว่าพยาน มีความเกรงกลัวอันตรายและขอความคุ้มครองกับพนักงานสอบสวน และในที่สุดศาลก็อนุญาตให้ ประกันตัวในวงเงินสิบล้านบาท และห้ามเดินทางออกนอกประเทศจนกว่าศาลจะอนุญาต¹¹³

มีผู้เห็นว่าปัญหาต่างๆ ดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้นเนื่องจากเจ้าพนักงานตำรวจจะตั้งข้อสงสัยไว้ ก่อนว่าคุณคนดังกล่าวเป็นผู้ร้าย ซึ่งก็เพื่อประโยชน์สาธารณะ แต่ตามหลักกฎหมายอาญาต้อง สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ จึงควรมีการบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับการ ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญในเรื่องสิทธิมนุษยชน รวมทั้งในการเลื่อนตำแหน่งก็ควรต้อง ผ่านการอบรมทุกครั้ง นอกจากนี้ควรมีการเร่งพัฒนากระบวนการสอบสวนหาหลักฐานจากพยาน แวดล้อมมากกว่าจะแสวงหาจากตัวผู้ถูกกล่าวหา เช่น สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กองพิสูจน์ หลักฐาน และควรส่งเสริมให้มีทุกจังหวัด ไม่ต้องส่งกลับมาพิสูจน์ที่ส่วนกลาง¹¹⁴

ในปัจจุบันมีการจัดตั้งสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม 2545 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 เนื่องจากประเทศไทยยังขาด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ ไม่เคยมีหลักสูตรทางนิติวิทยาศาสตร์ใน มหาวิทยาลัยครบทุกสาขา ไม่มีหน่วยงานที่รวบรวมร่างของบุคคลนิรนามเพื่อตรวจพิสูจน์อย่างมี คุณภาพ ศพบางศพถูกยิง บางศพถูกเผาทิ้งไป โดยไม่เคยตรวจพิสูจน์อย่างสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบัน สถาบันนิติวิทยาศาสตร์จะยังไม่เปิดดำเนินการรับร้องขอให้ตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์อย่าง เป็นทางการ แต่ก็มีโทรศัพท์ร้องขอเข้ามาเกือบทุกวัน เฉลี่ยสัปดาห์ละ 2-3 ราย

คำว่า "นิติวิทยาศาสตร์" (FORENSIC SCIENCE) ตามพจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระ เกียรติ พ.ศ. 2530 ให้ความหมายว่า วิชาที่ว่าด้วยการนำหลักวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ เพื่อแก้ ปัญหาทางกฎหมายและการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีความ ส่วน "นิติเวชศาสตร์" (FORENSIC MEDICINE) หมายความว่า วิชาที่ว่าด้วยการใช้หลักทางการแพทย์ช่วยแก้ไขปัญหาทางกฎหมาย

¹¹³ ไทยรัฐ (18 เมษายน 2546) : 11.

¹¹⁴ สัมภาษณ์ ศราวุฒิ ประทุมราช , ผู้จัดการโครงการ คณะกรรมการประสานงานองค์กร สิทธิมนุษยชน, 25 ธันวาคม 2545.

และการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีความ

แพทย์หญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ กล่าวว่านิติวิทยาศาสตร์มีความสำคัญในขั้นตอนแรก ซึ่งเป็นการนำพยานหลักฐานเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม หากคุณภาพของหลักฐานมีปัญหา ประสิทธิภาพของกฎหมายคงยากที่จะเกิดขึ้นได้ นิติเวชศาสตร์เป็นสาขาที่ต้องใช้ความรู้ทางการแพทย์ในการรวบรวมหลักฐานเช่น การชันสูตรศพ การตรวจสารพิษ การพิสูจน์ดีเอ็นเอ ส่วนนิติวิทยาศาสตร์คือการพิสูจน์หลักฐานที่ไม่ต้องใช้ความรู้ทางการแพทย์เช่น การพิสูจน์เสียง พิสูจน์ปืนและเขม่าปืน เป็นต้น

ปัจจุบันร่างพระราชบัญญัติมาตรฐานนิติวิทยาศาสตร์ กำลังเข้าสู่ขั้นตอนการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งกฎหมายฉบับนี้กำหนดให้มีการพัฒนางานด้านนี้ให้ได้มาตรฐาน โดยรัฐสนับสนุนค่าตอบแทนในฐานะที่ผู้ปฏิบัติงานด้านนี้ควรเป็นผู้เชี่ยวชาญ และกำหนดให้มีคณะกรรมการมาตรฐานนิติวิทยาศาสตร์ขึ้นมาวางมาตรฐานกลาง รวมทั้งขึ้นทะเบียนและตรวจสอบหน่วยงานและบุคลากรที่ทำงานด้านนี้ทุกหน่วยงาน นอกจากนี้สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ยังเป็นเจ้าภาพสนับสนุน ส่งเสริมหน่วยงานที่ปฏิบัติงานด้านนี้ให้สามารถทำงานได้มีประสิทธิภาพ รวมถึงประสานงานกับเครือข่ายในหน่วยงานอื่นเพื่อให้มีการบริการทั่วถึง และกำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารงานนิติวิทยาศาสตร์¹¹⁵

ในส่วนของเจ้าพนักงานตำรวจก็มีเสียงสะท้อนว่าเจ้าพนักงานตำรวจมีการให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันก็มีบทบัญญัติที่ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้เพิ่มขึ้นจากเดิม แต่ในแง่ของเจ้าพนักงานตำรวจมิได้มีการบัญญัติให้อำนาจเพิ่มเติมด้วย จนทำให้บางครั้งเจ้าพนักงานตำรวจไม่กล้าปฏิบัติก็จะเป็นการละเมิดต่อสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามที่กฎหมายบัญญัติ เมื่อมีการเพิ่มสิทธิประการต่างๆ ของผู้ถูกกล่าวหามาก็ควรมีการเพิ่มเติมบทบัญญัติให้อำนาจเจ้าพนักงานตำรวจด้วย เช่น เรื่องอำนาจในการเรียกมาสอบสวนโดยสามารถควบคุมตัวไว้ได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น 12 ชั่วโมง เพื่อสอบสวนหาข้อเท็จจริงโดยที่ยังไม่อยู่ในฐานะผู้ต้องหา ไม่ต้องมีการแจ้งข้อกล่าวหา หรือในเรื่องของการวิสามัญฆาตกรรมที่เจ้าพนักงานตำรวจมักถูกมองว่าใช้อำนาจเกินขอบเขต ในเรื่องดังกล่าวมีจุดเกาะเกี่ยวกันระหว่างสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาแต่เจ้าพนักงานตำรวจก็มี

¹¹⁵ http://www.news.mweb.co.th/editorbk/editorbk_79820.html

สิทธิในการป้องกันตนเองด้วย¹¹⁶ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากรัฐบาลภายใต้การนำของ พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี มีนโยบายที่จะเร่งแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะเมทแอมเฟตามีน หรือยาบ้า มีการประกาศสงครามกับปัญหายาเสพติดขั้นเด็ดขาด โดยมอบหมายให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้กำกับตำรวจภูธรในแต่ละจังหวัด ทำการกวาดล้างจับกุม กำหนดให้มีผู้ที่ค้าหรือเสพสามารถมารายงานตัวได้ เป็นต้น นับแต่เริ่มใช้มาตรการดังกล่าวตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 ถึงวันที่ 15 เมษายน 2546 ปรากฏว่ามีคดีวิสามัญฆาตกรรม 40 คดี คนร้ายเสียชีวิตจากการต่อสู้กับเจ้าพนักงานตำรวจ 51 ราย เจ้าพนักงานตำรวจเสียชีวิต 7 ราย และบาดเจ็บ 40 ราย จึงมีประเด็นที่น่าพิจารณาว่าการวิสามัญฆาตกรรมนั้นเป็นการปฏิบัติหน้าที่เกินขอบเขตหรือไม่ รวมทั้งการฆ่าตัดตอนนั้นเป็นการกระทำของผู้ที่ค้ายาเสพติดด้วยกันหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องการผลงานตามที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว ฯพณฯ พตท. ทักษิณ ชินวัตร ได้ออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี 60/2546 ลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546 แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบ การปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ในการปราบปรามยาเสพติด ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการตรวจสอบด้านคดี เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงในคดีฆาตกรรม รวมทั้งคดีที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ขัดขวางการจับกุมของเจ้าหน้าที่ทุกคดี เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ในการปราบปรามยาเสพติดของฝ่ายเจ้าหน้าที่¹¹⁷

ปัญหาเรื่องอำนาจในการวิสามัญฆาตกรรมของเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้น มีความเห็น 2 ฝ่าย ฝ่ายแรกเห็นว่า ในความเป็นจริงตำรวจสามารถวิสามัญฆาตกรรมคนร้ายได้ตามกฎหมายอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการเพิ่มเติมหรือแก้ไขกฎหมายแต่อย่างใด การเรียกร้องในเรื่องนี้สะท้อนความรู้สึกที่เป็นอคติของคนชั้นกลางที่มีต่อชนชั้นล่าง และสะท้อนถึงความไม่มีวุฒิภาวะของสังคมโดยทั่วไป สิ่งที่น่ากลัทธิมนุษยชนเรียกร้อง คือ เมื่อคนร้ายโดนจับแล้ว เขาย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาความผิดตามกระบวนการยุติธรรม¹¹⁸

¹¹⁶ สัมภาษณ์ พันตำรวจตรีพิณิจ ช่วยกุล, พนักงานสอบสวน สถานีตำรวจเตาปูน, 25 ธันวาคม 2545.

¹¹⁷ <http://www.nsb.police.go.th/nsb/war3.html>

¹¹⁸ สมศักดิ์ เจียมธีรรุกล, มาตรการขั้นเด็ดขาดกับคนเมายาบ้าจับตัวประกัน, <http://www.sarakadee.com/feature/2002/04/vote.html>

ฝ่ายที่สองเห็นว่า ก่อนเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้อำนาจวิสามัญฆาตกรรมต้องผ่านกระบวนการตามกฎหมายก่อน แต่ก็ควรใช้มาตรการเด็ดขาดเพื่อรักษาชีวิตพลเมืองดี ๆ เอาไว้ ถ้าตัวประกันเป็นญาติพี่น้องของคนที่ยืนยันบอกกล่าวสิทธิมนุษยชนเท่าเทียมกัน คนเหล่านั้นอาจจะมองเรื่องสิทธิมนุษยชนได้น้อยลง จะเอาอารมณ์ปรกติ ไปตัดสินอารมณ์ของคนที่ยืนยันเหตุการณโดยตลอดไม่ได้ ความรุนแรงของการรุมประชาทัณฑ์ไม่เกี่ยวกับอคติทางชนชั้นแต่อย่างใด¹¹⁹

ในปัจจุบันมีการใช้กฎหมายเรื่องการชันสูตรพลิกศพใหม่เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้ตาย¹²⁰ แล้ว โดยกำหนดว่าในกรณีที่มีความตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่หรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ให้พนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครองเป็นผู้ชันสูตรพลิกศพร่วมกับพนักงานสอบสวนและแพทย์โดยเร็ว พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งให้สามี ภริยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้แทนโดยชอบธรรม ผู้อนุบาล หรือญาติของผู้ตายอย่างน้อยหนึ่งคนทราบเท่าที่จะทำได้¹²¹

นอกจากนี้ในส่วน of เจ้าพนักงานตำรวจก็มีวิธีการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น เมื่อจับกุมตัวได้ถ้าเป็นความผิดเล็กน้อย ไม่มีเงินประกันตัว ก็จะใช้วิธีสอบสวนตามหลักศาสนา แล้วปล่อยตัวไปและเมื่อถึงกำหนดก็ให้มารายงานตัว¹²² ซึ่งเป็นวิธีการที่น่าสนใจสำหรับการแก้ไขปัญหาเรื่องหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวสำหรับผู้ที่มีฐานะยากจนไม่มีหลักประกันก็จะไม่ได้รับการประกันตัวก่อให้เกิดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ

¹¹⁹ จตุพล ชมพูนุช , มาตรการขั้นเด็ดขาดกับคนเมายาบ้าจับตัวประกัน, <http://www.sarakadee.com/feature/2002/04/vote.html>

¹²⁰ ชาวปากีสถานค้ายาบ้า ก่อคดีปล้นทรัพย์และกรรโชกทรัพย์ ซึ่งถูกขึ้นบัญชีดำห้ามเข้าราชอาณาจักรไทย ถูกตำรวจวิสามัญฆาตกรรมหลังต่อสู้ตำรวจขณะเข้าจับกุม นับเป็นครั้งแรกในกรุงเทพมหานคร หลังประกาศใช้กฎหมายชันสูตรพลิกศพ ที่กำหนดให้อัยการ ผู้เชี่ยวชาญนิติเวช และพนักงานสอบสวนร่วมกันชันสูตรพลิกศพผู้เสียชีวิต , http://www.news.mweb.co.th/netnews/netnews_2962.html

¹²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 150

¹²² สัมภาษณ์ ชาวฤทธิ จันทรพัฒน์, รองอัยการจังหวัดนครปฐม (แผนกคดีเยาวชนและครอบครัวช่วยราชการสำนักงานอัยการประจำศาลแขวงนครปฐม) , 8 มกราคม 2546.

ตามมามากมาย และแก้ไขปัญหาเรื่องนายประกัน หรือที่เรียกกันว่า ตีนโรงตีนศาล¹²³ นั้นเอง แต่อย่างไรก็ตามผู้เห็นว่านายประกันมีบทบาทในการช่วยให้ผู้ต้องขังได้รับการปล่อยชั่วคราว เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายในปัจจุบันบัญญัติให้ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว แต่ถ้าเขาไม่มีเงิน หรือหลักทรัพย์มาขอประกันตัวก็ต้องอาศัยนายประกัน¹²⁴

4.2.1.2 พนักงานอัยการ

กฎหมายกำหนดว่า ผู้ที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลคือ พนักงานอัยการและผู้เสียหาย¹²⁵ ดังนั้น พนักงานอัยการจึงเป็นกลไกอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมในชั้นฟ้องร้องก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล โดยจะทำหน้าที่ไต่ตรองคดีว่าสมควรจะนำคดีขึ้นสู่ศาลหรือไม่ พนักงานอัยการจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานสอบสวนและศาล เปรียบเสมือนผู้คุมจุดยุทธศาสตร์ (Hold a Strategic Position) ในทางคดี เพราะคดีจะผ่านจากสำนักงานอัยการ¹²⁶

“พนักงานอัยการ” หมายความว่า เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้จะเป็นข้าราชการในกรมอัยการหรือเจ้าพนักงานอื่นผู้มีอำนาจเช่นนั้นก็ได้¹²⁷

ในการปฏิบัติหน้าที่พนักงานอัยการต้องใช้ดุลพินิจใคร่ครวญซึ่งน้ำหนักและพิจารณาถึงหลักฐานว่ารับฟังเชื่อถือได้เพียงใด จึงต้องพิจารณาข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในสำนวนการสอบสวนด้วยความละเอียดรอบคอบให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณี และเมื่อได้ฟ้องคดีต่อศาลแล้ว พนักงานอัยการก็ยังมีหน้าที่ที่จะช่วยให้ศาลทราบความจริงอีกด้วย แม้ในประเทศไทย

¹²³ คือ บุคคลที่ทำอาชีพให้เช่าหลักประกันแก่ผู้ต้องขังในคดีอาญาที่ต้องการร้องขอปล่อยชั่วคราว แต่ไม่มีหลักประกัน หรือหลักทรัพย์ใดมายื่นขอปล่อยชั่วคราว ซึ่งโดยทั่วไปจะต้องเสียค่าเช่าหลักประกันประมาณร้อยละ 10-30 ของวงเงินที่ศาลกำหนด

¹²⁴ สัมภาษณ์ ผอ.กฤษฎีกา วิสุทธิธรรม, ทนายความ, 12 ธันวาคม 2544.

¹²⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28

¹²⁶ ประพันธ์ นัยโกวิท, “การอำนวยความสะดวกยุติธรรมในคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ,” บทบัณฑิตย 52 (ธันวาคม 2539) : 47.

¹²⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(5)

พนักงานอัยการจะไม่มีหน้าที่ในการเริ่มคดี แต่พนักงานอัยการจะต้องตรวจสอบความจริงอย่างมีความเป็นภาวะวิสัยก่อนส่งคดีเสนอและรับผิดชอบในการสอบสวน 4 ประการคือ รับผิดชอบในความชอบด้วยกฎหมายของการสอบสวน รับผิดชอบในความชอบด้วยระเบียบของการสอบสวน รับผิดชอบในความละเอียดรอบคอบของการสอบสวนและรับผิดชอบในความเชื่อถือได้ของการสอบสวน พนักงานอัยการจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรอบคอบด้วยความเป็นภาวะวิสัย หรือเป็นกลางที่สุดก่อนที่จะสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องผู้ต้องหา เพราะพนักงานอัยการจะต้องถูกตรวจสอบการทำงานโดยผู้เสียหาย ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีเองได้ในกรณีที่พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้อง หากเป็นเช่นนั้นย่อมกระทบถึงความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนมีต่ออัยการได้ นอกจากนี้พนักงานอัยการยังอาจจะต้องถูกตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่โดยศาล โดยการที่ศาลใช้มาตรการไต่สวนมูลฟ้องคดีของพนักงานอัยการ และยังสามารถตรวจสอบโดยประชาชน โดยถูกวิพากษ์วิจารณ์การทำงานตามหลักการตรวจสอบโดยประชาชน (Public Control) ได้อีกด้วย

ซึ่งจากบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดให้พนักงานอัยการมีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหามากขึ้น เช่น ในคดีที่มีเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปีพนักงานอัยการต้องเข้าร่วมการสอบสวนกับพนักงานสอบสวน นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอ¹²⁸ เช่นในคดีหมายเลขดำที่ 1044/2544 และ 1347/2544 ที่พนักงานอัยการประจำจังหวัดชัยบุรี และนางปราณี นางราตรี นายคมสันต์ และนางศรีสุด ร่วมเป็นโจทก์ยื่นฟ้องนายเฉลิม พรหมเลิศ อดีตสมาชิกวุฒิสภาและอดีตรองประธานวุฒิสภา เป็นจำเลยในข้อหาพรากผู้เยาว์หรือเพื่อการอนาจาร กระทำชำเราเด็กหญิงอายุไม่เกิน 16 ปี ซึ่งศาลมีคำพิพากษาจำคุกจำเลย กระทั่งลง 4 ปีรวม 16 ปี¹²⁹ หรือในคดีที่มีการวิสามัญฆาตกรรม กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการต้องชั้นสูตรพลิกศพพร้อมกับพนักงานฝ่ายปกครอง พนักงานสอบสวนและแพทย์¹³⁰

นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีการจัดตั้งกรมสอบสวนขึ้น กรมสอบสวนคดีพิเศษเป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย เพื่อป้องกัน ปราบปราม สืบสวน สอบสวนการกระทำผิดอาญา ตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยดำเนินการเกี่ยวกับคดีพิเศษ ที่มีลักษณะคดี

¹²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 ทวิ มาตรา 133 ตริ มาตรา 134 ทวิ และมาตรา 134 ตริ

¹²⁹ ข่าวสด (1 ตุลาคม 2545) : 8.

¹³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 150

เกี่ยวกับความผิดทางด้านภาษีอากร การเงิน การธนาคาร ทรัพย์สินทางปัญญา ลิขสิทธิ์ การค้า และสิ่งแวดล้อม อาชญากรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ การเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐและและ ความผิดทางอาญาอื่นๆ ที่มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงามของ ประชาชน ความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือระบบเศรษฐกิจหรือการคลัง ของประเทศ หรือที่มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติหรือเป็นการกระทำขององค์กร อาชญากรรม¹³¹

แต่จากสภาพการณ์ในปัจจุบันการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอัยการยังพบว่ายังมีปัญหาใน บางเรื่อง เช่น ในขั้นตอนการส่งสำนวนของเจ้าพนักงานตำรวจมายังพนักงานอัยการนั้นมักจะส่ง มาตอนใกล้ขาดอายุความทำให้พนักงานอัยการมีเวลาในการพิจารณาสำนวนน้อย นอกจากนี้แม้ จะมีบทบัญญัติของกฎหมายให้อำนาจพนักงานอัยการสามารถสืบสวนพยานหลักฐาน เพิ่มเติมได้ แต่ในทางปฏิบัติพนักงานอัยการจะไม่ใช้อำนาจประการนี้จะพิจารณาจากสำนวนที่ เจ้าพนักงานตำรวจเสนอมา ซึ่งพนักงานอัยการควรจะมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูก กล่าวหา หากเขาไม่น่าจะเป็นผู้กระทำผิดจริง หากพยานหลักฐานอ่อนหรือคดีไม่มีมูล พนักงาน อัยการก็ไม่ควรสั่งฟ้อง เพราะการฟ้องคดีต่อศาลจะส่งผลต่อชีวิตผู้ถูกกล่าวหา (จำเลย) มาก แม้ว่า ภายหลังศาลจะพิพากษายกฟ้อง แต่สิทธิของเขาก็ถูกกระทบแล้ว นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับ ดุลพินิจในการสั่งฟ้องคดีของอัยการที่ไม่มีเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน เช่น คดีคดีฆาตกรรม แพทย์หญิงผัดพรที่นายโชติ วัฒนเชษฐ บิดาของแพทย์หญิงผัดพรยื่นฟ้อง นายแพทย์วิสุทธิ บุญเกษมสันติ แพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ในความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขัง ช่มชู้ใจให้ จำยอม ซ้ำโดยไตร่ตรองไว้ก่อนและซ่อนเร้นทำลายศพเพื่อปิดบังการตาย โดยกระทำต่อ แพทย์หญิงผัดพร ภรรยาของจำเลยเอง การยื่นฟ้องของนายโชติ บิดา แพทย์หญิงผัดพร ในคดีนี้มี ขึ้นหลังจากพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องนายแพทย์วิสุทธิ ทุกข้อหาที่พนักงานสอบสวนสรุปสำนวน เสนอความเห็นควรสั่งฟ้อง ซึ่งหลังจากโจทก์ยื่นฟ้องต่อศาลเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2544 ฝ่ายโจทก์ นำพยานบุคคลเข้าเบิกความรวม 16 ปาก จนเสร็จสิ้นปากสุดท้ายเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2545 กระทั่งศาลนัดฟังคำสั่งชั้นได้ส่วนมูลฟ้อง และมีคำสั่งรับฟ้อง¹³²

¹³¹ [http : // www.sid.moj.go.th/mainSid/SidStruct/SidStruct.asp](http://www.sid.moj.go.th/mainSid/SidStruct/SidStruct.asp)

¹³² [http : //www.news.mweb.co.th/netnews/netnews_37763.html](http://www.news.mweb.co.th/netnews/netnews_37763.html)

แต่ในอีกแง่หนึ่งก็มีผู้เห็นว่ากรณีที่พนักงานอัยการมักจะไม่สั่งสอบสวนเพิ่มเติม นั้นเนื่องจากว่ากลัวจะมีผู้เข้าใจผิดว่าจะเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และเห็นว่าพนักงานอัยการมีส่วนในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น การอธิบายข้อกฎหมาย จะมีการพูดคุยซักถามว่ามีเหตุต้องผู้คดีหรือไม่ แจ้งถึงสิทธิตามกฎหมายว่าสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ สามารถทนายมาต่อสู้คดีได้ นำเสนอพยานหลักฐานดีๆ ต่อศาลได้ ถ้าไม่ได้กระทำผิดจริง มีการแนะนำผู้ต้องหา เป็นต้น ทำให้คดีเสร็จไปโดยเร็วโดยไม่ต้องมีการสืบพยาน นอกจากนี้บทบัญญัติของกฎหมายที่แก้ไขใหม่เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาให้ดียิ่งขึ้นนั้นก่อให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ ทำให้งานของพนักงานอัยการมีเพิ่มขึ้นจนในบางครั้งส่งผลกระทบต่อคุณภาพของงาน เช่น มีเวลาอ่านสำนวนได้น้อยซึ่งส่งผลต่อการสืบพยาน และอาจเป็นการส่งผลดีต่อผู้ถูกกล่าวหา แต่ส่งผลเสียต่อผู้เสียหาย และประเทศชาติในที่สุด¹³³

4.2.1.3 ศาลยุติธรรม

ศาลมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเนื่องจากเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี

“ศาล” หมายความว่า ศาลยุติธรรมหรือผู้พิพากษาซึ่งมีอำนาจทำการเกี่ยวกับคดีอาญา¹³⁴ มี 3 ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา เว้นแต่จะมีบทบัญญัติเป็นอย่างอื่น

ศาลซึ่งมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย รวมทั้งในบางกรณีจะตีความบทบัญญัติของกฎหมายเพื่อให้เกิดความยุติธรรมมากที่สุดซึ่งจะปรากฏในรูปของคำสั่งหรือคำพิพากษา ซึ่งมีการให้ความคุ้มครองไว้หลายเรื่อง เช่น สิทธิในการมีล่ามของผู้ต้องหาและจำเลย เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1736/2527 ศาลชั้นต้นมิได้บันทึกไว้ในคำให้การพยานว่าล่ามได้สาบานตนแล้ว ทั้งล่ามมิได้ลงลายมือชื่อในคำแปลอันเป็นการขัดต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 13 เมื่อพยานดังกล่าวเป็นพยานสำคัญที่สุดในคดีเพียงปากเดียว ศาลชั้นต้นจึงต้องสืบพยานเสียใหม่ให้ถูกต้อง

¹³³ สัมภาษณ์ เชาวฤทธิ์ จันทรส์นาม, รองอัยการจังหวัดนครปฐม (แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ช่วยราชการสำนักงานอัยการประจำศาลแขวงนครปฐม) , 8 มกราคม 2546.

¹³⁴ มาตรา 2 (1)

คำพิพากษาฎีกาที่ 5476/2537 การที่ล่ามแปลคำให้การชั้นสอบสวนของจำเลยโดยมิได้
 สอบานหรือปฏิญาณตนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 วรรคสอง นั้น
 มีผลทำให้คำให้การชั้นสอบสวนของจำเลยไม่อาจใช้ยืนยันจำเลยในชั้นพิจารณาได้เท่า นั้น ไม่ทำให้
 การสอบสวนคดีนี้เป็น การไม่ชอบ โฉงก็จึงมีอำนาจฟ้อง

ในกรณีที่ผู้ต้องหรือจำเลยเป็นคนวิกลจริตศาลสั่งจำนายคดีชั่วคราวได้เพื่อให้จำเลยได้มี
 โอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 2549/2542 ข้อเท็จจริงหรือเหตุที่ทำให้ศาล
 เชื่อหรือสงสัยว่าจำเลยเป็นคนวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลอาจสังเกตเห็นจาก
 อากัปกิริยาของจำเลยเองหรือมีผู้เสนอข้อเท็จจริงให้ศาลทราบก็ได้ ในวันที่พนักงานอัยการโจทก์
 ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลชั้นต้น ๓. น้องจำเลยยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นพร้อมใบตรวจโรคของแพทย์ว่า
 จำเลยเป็นโรคจิตเภท มีอาการระแวง พุดจาจวกรวน หลังเกิดเหตุเพียง 3 วัน โรงพยาบาลก็ได้รับตัว
 จำเลยไว้รักษาอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้จำเลยมีอาการหงุดหงิดง่าย พุดและยิ้มคนเดียว โรงพยาบาล
 จำต้องดูแลรักษาต่อไปอย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้มีอาการกำเริบยิ่งขึ้น ตามใบตรวจโรคเอกสารท้าย
 ฎีกา ดังนี้ เมื่อกรณีมีเหตุควรเชื่อในเบื้องต้นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาล
 จึงชอบที่จะสั่งให้แพทย์ตรวจจำเลยโดยละเอียด แล้วเรียกแพทย์ผู้ตรวจมาให้ถ้อยคำต่อศาลหรือ
 มาให้การว่าตรวจได้ผลประการใด คือวิกลจริตถึงขนาดไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่เสียก่อน แล้ว
 จึงพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป การที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลย
 โดยไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เสียก่อน จึงไม่
 ชอบด้วยกระบวนการพิจารณา

สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในการขอปล่อยตัวผู้ถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย เช่น
 คำพิพากษาฎีกาที่ 466/2541 สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายบุคคลนั้น รัฐธรรมนูญแห่ง
 ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้อย่างชัดแจ้ง โดยเฉพาะในมาตรา
 31 วรรคหนึ่งที่ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย และวรรคสามว่า การจับ
 คุมขัง ตรวจค้นตัวบุคคล หรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำ
 มิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และมาตรา 26 ที่บัญญัติว่าการใช้
 อำนาจโดยองค์การของรัฐทุกองค์การต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้
 ดังนั้น การปฏิบัติตามมาตรา 240 ตลอดจนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 90
 อันเป็นบทบัญญัติให้ศาลตรวจสอบว่ามีการคุมขังโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือไม่เพื่อคุ้มครองสิทธิ
 และเสรีภาพของบุคคลดังกล่าว จึงต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกคุมขังเป็นสำคัญ เมื่อมี

เหตุอันควรเชื่อว่าอาจมีการคุมขังโดยมิชอบด้วยกฎหมายแล้ว ก็ถือว่ามีมูลที่ศาลจะดำเนินการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 240

สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1020/2511 คำเบิกความของพยานในคดีอื่น จะนำมาใช้ยืนยันคู่ความอีกคดีหนึ่งไม่ได้ เพราะมิได้เบิกความต่อหน้าจำเลย และจำเลยไม่มีโอกาสซักค้าน

ทั้งนี้ เพื่อให้จำเลยได้มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ขนาดว่าจำเลยยินยอมก็ไม่ได้ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1573/2521 คดีอาญาโจทก์ขอให้ศาลวินิจฉัยตามพยานโจทก์ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง มิได้กระทำต่อหน้าจำเลย ไม่ตั้งใจสืบพยานอื่นอีก เป็นการขัดต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญา มาตรา 172 ลงโทษจำเลยไม่ได้

รวมทั้งสิทธิในการมีทนายความ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 366/2534 คดีซึ่งมีอัตราโทษประหารชีวิต ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ที่แก้ไขใหม่วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายให้เป็นคนละกรณีกับวรรคสองของบทมาตราดังกล่าวที่ศาลต้องสอบถามว่าจำเลยต้องการทนายหรือไม่ ดังนั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 วรรคหนึ่ง เมื่อจำเลยไม่มีทนาย ศาลก็ต้องตั้งทนายให้โดยไม่ต้องคำนึงว่าจำเลยต้องการทนายหรือไม่ เมื่อไม่มีการตั้งทนายให้จำเลย การพิจารณาจึงเป็นการไม่ชอบ

ในปัจจุบันมีการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับหมายจับ ศาลทั่วประเทศก็มีการเตรียมการสำหรับการอนุมัติออกหมายจับ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ โดยจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 11 ตุลาคม 2545 ว่าศาลจะเป็นผู้ออกหมายจับผู้ต้องหาในคดีอาญาที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป ส่วนคดีที่มีโทษต่ำกว่า พนักงานสอบสวนต้องใช้วิธีออกหมายเรียก ไม่สามารถออกหมายจับได้ ศาลอาญาจะรับภาระหนักที่สุด เพราะมีอำนาจออกหมายจับผู้ต้องหาทุกคดีที่เกิดขึ้นในราชอาณาจักร โดยศาลจะออกหมายจับได้เฉพาะคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลนั้น หรือตัวผู้ต้องหาอยู่ในเขตอำนาจของศาลเท่านั้น และหมายจับของศาลสามารถใช้จับผู้ต้องหาที่มีชื่อตามหมายจับได้ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะผู้ต้องหาจะหนีไปหลบซ่อนอยู่ที่ไหน ส่วนหมายจับที่เคยออกไว้เดิมจะไม่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่

11 ตุลาคม 2545 เป็นต้นไป ดังนั้นตำรวจจะต้องเลือกว่าจะใช้หมายจับได้อีกบ้าง แล้วนำหมายจับนั้นมาเสนอต่อศาล เพื่อให้ผู้พิพากษาพิจารณารับรองหมายจับที่เคยออกไว้เป็นเรื่อง ๆ ไป¹³⁵

นอกจากนี้ในปัจจุบันศาลมีนโยบายถือว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวเป็นหลัก เว้นแต่มีเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมหรือขังผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นไว้ ควรอำนวยความสะดวกในการร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด เมื่อได้รับคำร้องแล้วควรรีบพิจารณาและมีคำสั่งโดยเร็วด้วยความรอบคอบและระมัดระวังให้คำสั่งเป็นไปในแนวเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงคำสั่งใหม่ควรกระทำเมื่อมีเหตุผลใหม่ที่พิเศษจริงๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดข้อครหาได้ ถ้าสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวควรแสดงเหตุผลตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายโดยชัดแจ้ง และหากผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้นเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ว่าจะไม่หลบหนีและจะมาศาลตามข้อกำหนด เช่น มีตำแหน่งหน้าที่ อาชีพการงาน ฐานะ หรือชื่อเสียงเป็นที่เชื่อถือ ก็ควรนำข้อเท็จจริงดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย ควรเรียกหลักประกันแต่พอควรแก่กรณี ตลอดจนศาลควรชี้แจงให้ผู้ที่มาติดต่อกับศาลได้ทราบและเข้าใจวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวของศาล และควรสอดส่องดูแลพฤติการณ์ของผู้ที่มีอาชีพในทางติดต่อขอประกันด้วย หากปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวคนใดมีพฤติการณ์ในทางมิชอบหรือเอาर्डเอาเปรียบราษฎร ศาลควรกล่าวตักเตือนหรือดำเนินการอื่นตามควรแก่กรณี และถ้าเห็นเป็นการสมควรก็ให้แจ้งพฤติการณ์ของบุคคลนั้นให้กระทรวงยุติธรรมทราบ¹³⁶ ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ศาลมักไม่อนุญาตให้มีการปล่อยชั่วคราวก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา รวมทั้งเรื่องการนั่งพิจารณาคดีของศาลที่ต้องต่อเนื่องและครบองค์คณะโดยผู้พิพากษาสามารถนั่งพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งติดต่อกันไปรวดเดียวจนเสร็จสิ้นการพิจารณา¹³⁷ เนื่องจากกระบวนการพิจารณาที่ล่าช้าโดยเฉพาะคดีอาญาเป็นเรื่องที่กระทบต่อเสรีภาพของจำเลยเป็นอย่างมาก ยิ่งอย่างเช่นคดีของเซอร์ แอน ดันแคน ที่ใช้เวลาในการพิจารณาพิพากษาคดีตั้งแต่นั้นฟ้องจนกระทั่งศาลฎีกามีคำพิพากษา เป็นเวลานานถึง 7 ปี สุดท้ายศาลฎีกาพิพากษาว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด แต่ปรากฏว่าระหว่างการพิจารณาจำเลยคนหนึ่งป่วย และเสียชีวิตในเรือนจำ ส่วนจำเลยคนอื่น ๆ ต้องทนทุกข์ทรมาน หรือบางคนป่วยเรื้อรังจากโรคที่เกิดในเรือนจำ หรือบางคน

¹³⁵ จรัญ ภักดีธนากุล, ศาลดีเดย์ออกหมายจับ 24 ชั่วโมง, <http://www.correct.go.th/cftthai/n137.htm>

th/cftthai/n137.htm

¹³⁶ คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราว พ.ศ. 2531

¹³⁷ บุญรอด ตันประเสริฐ, "การพิจารณาคดีต่อเนื่อง," *รพีสาร* 6-7 (มิถุนายน) 2542 : 39.

เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก¹³⁸ จึงมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันว่าเป็นความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมที่พิจารณาคดีล่าช้า แต่อย่างไรก็ตามต้องคำนึงด้วยว่า ขึ้นชื่อว่าการพิจารณาคดีแล้ว ย่อมต้องใช้เวลาทั้งสิ้น ยังเป็นการพิจารณาคดีเพื่อชี้ชะตาผู้คนโดยผู้พิพากษาแล้ว เวลาย่อมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด แม้จะมีคำพูดที่ว่าความยุติธรรมที่ล่าช้าคือความอยุติธรรมก็ตาม แต่หากเป็นความยุติธรรมที่เร่งรีบขาดความรอบคอบแล้ว กลับจะส่งผลให้เกิดความเสียหายที่ร้ายแรงยิ่งกว่า¹³⁹

แต่การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลบางครั้งก็ปฏิเสธการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น ระหว่างการพิจารณาคดีหากผู้ถูกกล่าวหา (จำเลย) แจ้งต่อศาลว่าถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้กำลังข่มระหว่างสอบสวน มีการให้ดูบาดแผล แม้ว่าจะจะเป็นความจริง ศาลไม่มีอำนาจวินิจฉัยประเด็นนั้น แต่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องไปว่ากล่าวเป็นอีกคดีหนึ่งเนื่องจากเป็นกระบวนการพิจารณาคดีคนละขั้นตอนกัน เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 3502/2542 การที่ศาลชั้นต้นสั่งอนุญาตให้ฝากขังผู้ต้องหาที่ 1 ตามคำขอฝากขังของเจ้าพนักงานสอบสวนทั้งสองครั้ง โดยที่ผู้ต้องหาที่ 1 มิได้คัดค้านประการใดนั้น เป็นคำสั่งที่ชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา มาตรา 87 วรรคสี่ แม้ต่อมาภายหลังจะปรากฏตามผู้ต้องหาที่ 1 กล่าวอ้างว่า ผู้ต้องหาที่ 1 ถูกทำร้ายทรมานให้รับสารภาพมาก่อนหน้านั้น ก็ไม่มีผลทำให้คำสั่งอนุญาตให้ฝากขังที่ชอบด้วยกฎหมายต้องกลับกลายเป็นไม่ชอบด้วยกฎหมายไปไม่ ผู้ต้องหาที่ 1 ชอบที่จะดำเนินคดีกับผู้ที่ทำร้ายตนตามสิทธิที่มีอยู่ ส่วนคำรับสารภาพของผู้ต้องหาที่ 1 จะรับฟังได้หรือไม่เพียงใดนั้น เป็นเรื่องที่ต้องวินิจฉัยในชั้นพิจารณาของศาล ไม่มีเหตุเพิกถอนคำสั่งอนุญาตให้ฝากขังทั้งสองครั้ง ตามคำร้องของผู้ต้องหาที่ 1 กล่าวอ้างว่าการกระทำของพนักงานสอบสวนขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 233, 237 วรรคหนึ่ง, 241 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง, 243 วรรคหนึ่ง และมาตรา 245 วรรคหนึ่ง มิใช่เป็นการโต้แย้งวาทบัญญัติได้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ต้องยกคำร้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ 270/2543 พนักงานสอบสวนขอให้ออกหมายค้นอ้างว่าบ้านของผู้คัดค้านมีเครื่องมือแพทย์ที่มีเครื่องหมายการค้าของบริษัท ด.พลอมซุกซ่อนอยู่โดยผิดกฎหมาย ซึ่งขั้นตอนการขอออกหมายค้นดังกล่าวเป็นการกระทำเพื่อให้การค้นเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่ง

¹³⁸ ชาญูเชาวน์ ไชยานุกิจ, "สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรม," บทบัญญัติ 55,4 (2542) : 173-174.

¹³⁹ บุญรอด ต้นประเสริฐ, "การพิจารณาคดีต่อเนื่อง," : 39.

ราชอาณาจักรไทย มาตรา 238 ซึ่งเป็นบทบัญญัติกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันมิได้เจ้าพนักงานทำการค้นโดยปราศจากเหตุอันสมควรตามกฎหมาย อันจะกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล เมื่อศาลออกหมายค้นและเจ้าพนักงานไปค้นเสร็จสิ้นแล้ว แต่ไม่พบของผิดกฎหมาย กระบวนการในการขอออกหมายค้น การออกหมายค้นรวมทั้งอำนาจในการปฏิบัติการหมายค้นได้เสร็จสิ้นยุติไปแล้ว การที่ผู้คัดค้านยื่นคำร้องขอให้ศาลได้ส่วนเพื่อทราบสาเหตุและหลักฐานอันเป็นที่มาในการขอออกหมายค้นซึ่งศาลได้นัดได้ส่วนคำร้องไว้นั้น จึงไม่เกิดประโยชน์แก่การป้องกันการตรวจค้นโดยปราศจากเหตุอันสมควรตามกฎหมายเพราะการตรวจค้นได้ยุติไปแล้ว ถ้าผู้คัดค้านตั้งใจสงสัยว่าเจ้าพนักงานตำรวจขอตรวจค้นโดยไม่มีหลักฐานและเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้คัดค้านตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ผู้คัดค้านที่สามารถเรียกเรื่องความยุติธรรมจากศาลได้โดยฟ้องร้องว่ากล่าวเป็นอีกคดีหนึ่ง ซึ่งเป็นการดำเนินการเยียวยาความเสียหายได้ ศาลจึงมีอำนาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำสั่งเดิมเป็นให้งดได้ส่วนได้ ไม่ถือว่าเป็นการปฏิเสธความยุติธรรม

นอกจากนี้บางกรณีดุลพินิจของผู้พิพากษาก็แตกต่างกัน เช่น ดุลพินิจในการปล่อยชั่วคราว กลายเป็นการเชื่อต่อผู้ที่มีฐานะร่ำรวย มีชื่อเสียง ถือว่าเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือว่าจะไม่หลบหนี จึงมักจะได้รับการปล่อยชั่วคราว แต่ผู้ที่ไม่มียุติธรรมหรือหลักประกัน กลับไม่มีสิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว หรืออาจกล่าวได้ว่า การให้ความคุ้มครองของสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาแต่ละคดีจะไม่เท่าเทียมกัน

ในอีกแง่หนึ่งมีผู้เห็นว่าบทบัญญัติของกฎหมายในปัจจุบันให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา มาก เช่น เรื่องออกหมายจับ เป็นการเพิ่มภาระให้ศาล ซึ่งก็ต้องขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้ปฏิบัติที่จะชั่งน้ำหนักความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้เสียหายกับผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างไร ถ้าศาลยกคำร้องไม่ออกหมายจับให้ผู้เสียหายก็จะไม่พอใจที่หน่วยงานของรัฐไม่สามารถเยียวยาความเสียหายของเขาได้ แต่ถ้าออกหมายจับให้ทุกกรณีก็อาจจะกระทบต่อสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้ต่างจากระบบเดิมที่พนักงานเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ออกหมายจับจะมีการถ่วงดุลตามลำดับบังคับบัญชา¹⁴⁰ หรือในเรื่องการนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องเป็นไปโดยต่อเนื่องนั้น ในความเป็นจริงแล้วเป็นไปได้อย่างยาก เนื่องจากบางคดีต้องใช้เวลาในการสืบพยานมาก นัดสืบพยานแต่ละครั้งสืบได้

¹⁴⁰ สัมภาษณ์ เกริกเกียรติ พุทธสถิตย์, ผู้พิพากษา เลขาธิการศาลอาญา, 8 มกราคม

ไม่กี่ปาก และถ้านัดพิจารณาต่อเนื่องไปจนเสร็จทั้งคดีก็จะกระทบถึงคดีอื่นเนื่องจากมีคดีเป็นปริมาณมากไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้พิพากษา ดังตารางแสดงอัตรากำลังข้าราชการตุลาการเปรียบเทียบกับจำนวนสถิตินิติคดีของศาลทั่วประเทศ

ตาราง ที่ 1 แสดงอัตรากำลังข้าราชการตุลาการเปรียบเทียบกับจำนวนสถิตินิติคดีของศาลทั่วประเทศประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2545 (10 เดือนแรกของปีงบประมาณ)¹⁴¹

ศาล	อัตรากำลังข้าราชการตุลาการ ณ วันที่ 1 เมษายน 2545	ปีงบประมาณ พ.ศ. 2545 (ตุลาคม 2544 ถึง ตุลาคม 2545)			
		ค้างมา	รับใหม่	คดีขึ้นสู่การพิจารณา (ค้างมาและรับใหม่)	เสร็จไป
ชั้นฎีกา ศาลฎีกา	168	6,015	8,265	14,280	6,583
ชั้นอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ ภาค 1-ภาค 9	463	22,023	40,260	62,283	33,243
ชั้นต้น ศาลชั้นต้น	1,981	227,420	680,593	908,013	704,750

เมื่อพิจารณาตารางแสดงอัตรากำลังข้าราชการตุลาการเปรียบเทียบกับจำนวนสถิตินิติคดีของศาลแล้ว จะเห็นได้ว่าอัตราผู้พิพากษามีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาล ดังนั้นเมื่อมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาโดยมีการเพิ่มภาระหน้าที่ให้กับศาลก็ควรมีการคำนึงถึงจำนวนผู้พิพากษาที่จะมารองรับภาระงานดังกล่าวด้วย

¹⁴¹ [http : // www. judiciary. go. th/ thooj. htm](http://www.judiciary.go.th/thooj.htm)

นอกจากนี้ยังมีเสียงสะท้อนว่าคำพิพากษาของศาลไม่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากศาลมีคำพิพากษาลงโทษไม่นานเท่าไร ถ้ามีความประพฤติดี ก็จะได้เลื่อนชั้น และได้รับการอภัยโทษปล่อยตัวออกมา ผู้เสียหายก็จะรู้สึกว่าผู้ที่กระทำความผิดได้รับโทษไม่สาสมกับความผิดทั้งที่ผู้เสียหายบางคนได้รับความเสียหายมาก เช่น ถึงแก่ความตาย ถูกข่มขืน ต้องพิการตลอดชีวิต และถึงแม้ผู้เสียหายจะสามารถฟ้องคดีแพ่งเรียกค่าเสียหายได้ แต่ในประเทศไทยศาลก็จะไม่ให้ค่าเสียหายมาก ถ้าเทียบกับระบบศาลต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ศาลมักจะตัดสินให้จ่ายค่าเสียหายเป็นจำนวนมาก¹⁴² แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจมองว่าเหตุที่มีการปล่อยตัวผู้ถูกกล่าวหาออกมาเร็วก็เนื่องจากหากให้อยู่ในเรือนจำนานก็อาจส่งผลเสียมากกว่า หากผู้ถูกกล่าวหาที่ประพฤติตัวดีมีโอกาสที่จะกลับตัวเป็นคนดีได้จึงมีการอภัยโทษเพื่อให้พ้นโทษเร็วกว่าที่ศาลตัดสินไว้มิใช่ว่าคำพิพากษาของศาลไม่ศักดิ์สิทธิ์

4.2.1.4 กรมราชทัณฑ์

กรมราชทัณฑ์เป็นกลไกอีกประการหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ต้องขังอยู่ในเรือนจำ¹⁴³ หรือที่เรียกว่า ผู้ต้องขัง เนื่องจากจะเป็นผู้ที่ควบคุมดูแลบุคคลเหล่านั้นระหว่างที่เขามติดอิสรภาพ แต่จากสภาพการณ์ในปัจจุบันยังคงมีการละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาดังจะเห็นได้จากมีข่าวว่านักโทษแหกคุกเนื่องจากหลายสาเหตุ เช่น ถูกผู้คุมซ้อมทรมานในเรือนจำไม่ได้ รวมทั้งมีการจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังบางประการ เช่น มีประกาศห้ามเยี่ยมผู้ต้องขังที่ศาลในเขตกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ วันที่ 15 ตุลาคม 2545 เป็นต้นไป โดยทางเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครพร้อมด้วยเรือนจำกลางคลองเปรม ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง ทัณฑสถานหญิงกลาง และเรือนจำกลางบางขวาง จะงดห้ามไม่ให้ญาติเยี่ยม ทั้งนี้ เนื่องจากทางกรมราชทัณฑ์มีปัญหาในการดูแลผู้ต้องขังเมื่อไปขึ้นศาล เนื่องจากอัตรากำลังและเครื่องมือในการตรวจค้นสิ่งของเยี่ยมญาติมีไม่เพียงพอ ทำให้เกิดปัญหาการลักลอบนำยาเสพติด และนำสิ่งของต้องห้ามกลับเข้าเรือนจำ ทางกรมราชทัณฑ์จึงมีคำสั่งห้ามเยี่ยมผู้ต้องขังที่ศาลในเขต

¹⁴² สัมภาษณ์ ชาวฤทธิ์ จันทรสนาม, รองอัยการจังหวัดนครปฐม (แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ช่วยราชการสำนักงานอัยการประจำศาลแขวงนครปฐม) , 8 มกราคม 2546.

¹⁴³ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 มาตรา 4 (1) บัญญัติว่า เรือนจำ หมายความว่า ที่ซึ่งใช้ควบคุมกักขังผู้ต้องขังกับสิ่งที่ใช้ต่อเนื่องกัน และให้หมายความรวมถึงที่อื่นใด ซึ่งรัฐมนตรีได้กำหนดและประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าอาณาเขตไว้โดยชัดเจน

กรุงเทพมหานครและขอให้ญาติเยี่ยมผู้ต้องขังได้ที่เรือนจำทั้ง 5 แห่ง¹⁴⁴ ซึ่งนำพิจารณาว่าเป็นการกระทบต่อสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่เขาควรจะมีสิทธิได้รับการเยี่ยมหรือไม่

แต่กรมราชทัณฑ์เองก็มีความพยายามที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่อำนวยความสะดวกซึ่งมีผลดีต่อผู้ถูกกล่าวหาทำให้บุคคลเหล่านั้นได้รับบริการเหมือนคนทั่วไป เช่น มีนโยบายที่จะนำโทรศัพท์สาธารณะมาให้บริการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ติดต่อกับญาติภายนอกได้สะดวกและบ่อยครั้งมากขึ้น อันจะส่งผลต่อจิตใจของผู้ต้องขังโดยทำให้ผู้ต้องขังผ่อนคลายความวิตกกังวล และคลายความคิดถึงญาติ ทั้งยังช่วยลดปริมาณการเยี่ยมญาติหน้าเรือนจำด้วย ระบบโทรศัพท์ที่จะติดตั้งขึ้นนั้นจะคำถึงถึงการให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการและยังคงไว้ซึ่งระบบการรักษาความปลอดภัยของเรือนจำ โดยได้รับความร่วมมือจากองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยจัดส่งเจ้าหน้าที่สำรวจพื้นที่และติดตั้งโทรศัพท์ในเรือนจำทั่วประเทศ โดยเริ่มให้บริการพร้อมกันทั่วทั้งประเทศตั้งแต่วันที่ 10 กรกฎาคม 2544¹⁴⁵

นอกจากนี้ผู้เห็นว่าการปฏิบัติงานกรมราชทัณฑ์ต่อผู้ถูกกล่าวหาเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้ดี ผู้ถูกกล่าวหาที่ต้องขังในเรือนจำมีสิทธิต่าง ๆ มาก เช่น สามารถเขียนจดหมาย โทรศัพท์ ได้เรียนหนังสือ เล่นกีฬา ปฏิบัติธรรม ในเรือนจำบางแห่งมีคอมพิวเตอร์ต่ออินเทอร์เน็ต¹⁴⁶ มีการอนุญาตให้ผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิง แต่งงานมีพิธีจดทะเบียนสมรสได้ นอกจากนี้ปัจจุบันยังมีการนำแนวคิดเรื่องเรือนจำสหเพศมาใช้ คือ การให้ผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิงทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น เรียนหนังสือ ฝึกอาชีพ เป็นต้น ที่ผ่านมาเป็นชาวต่างชาติไปทั่วโลก คือ การจัดฟุตบอลโลกคนคุกที่เรือนจำกลางคลองเปรม¹⁴⁷

ผู้ถูกกล่าวหาที่เคยผ่านการถูกคุมขังในเรือนจำเห็นว่า เมื่อถูกคุมขังในเรือนจำมีการให้สิทธิต่างๆ แต่จะมีปัญหาเรื่องสถานที่จะมีลักษณะอยู่กันอย่างแออัด¹⁴⁸ และไม่สะอาด และในเรื่อง

¹⁴⁴ ห้ามเยี่ยมผู้ต้องขัง, http://www.correct.go.th/cjthai/n_123.htm

¹⁴⁵ http://www.correct.go.th/news/new_17.htm

¹⁴⁶ สัมภาษณ์ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม, เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์, 8 มกราคม 2546.

¹⁴⁷ http://www.correct.go.th/news/10_news.htm

¹⁴⁸ สัมภาษณ์ รุ่งเพชร มายอด, ผู้ต้องหาคดีลักทรัพย์หรือรับของโจร, 8 มกราคม 2546.

อาหารจะมีรสชาติไม่ค่อยดี สุกบ้างดิบบ้าง¹⁴⁹ ไม่สามารถแจกเครื่องนุ่งห่มหีบนอนแก่ผู้ต้องขังได้ตามที่กฎหมายกำหนด แต่ปัญหาในเรื่องนี้กรมราชทัณฑ์เองไม่สามารถปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคืออาญาได้ทุกประการ ทั้งนี้เนื่องจากงบประมาณสำหรับผู้ต้องขังมีไม่เพียงพอ¹⁵⁰

นอกจากนี้ในปัจจุบันเรือนจำมีการนำระบบฝากขังไฮเทคมาใช้ หรือโครงการขออำนาจศาลฝากขังผู้ต้องหาต่อ โดยใช้ระบบสื่อสารทางไกลผ่านจอภาพ โดยมีสาเหตุจากปัญหาผู้ต้องขังที่เพิ่มเฉลี่ยประมาณ 3,000 คนต่อเดือน ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา เนื่องจากภาครัฐมีนโยบายลดกำลังเจ้าหน้าที่ลง งานจึงเพิ่มขึ้น จากสัดส่วนเจ้าหน้าที่ควบคุมผู้ต้องหา 1:15 กลายเป็น 1:34 คือเจ้าหน้าที่ 1 คน ต่อผู้ต้องขัง 34 คน ทำให้มีความจำเป็นต้องปรับปรุงประสิทธิภาพในการทำงานภายใต้สถานะจำกัด โดยเฉพาะเรื่องการรับ-ส่งผู้ต้องขังหรือผู้ต้องหาจากเรือนจำหรือทัณฑสถานต่างๆ ไปศาล ที่เสียทั้งเวลาและงบประมาณ โดยปัจจุบันนี้มีการขนส่งผู้ต้องขังไปศาลประมาณ 7,000 คนต่อวัน แบ่งเป็นการนำตัวไปพิจารณาคดีประมาณ 3,700 คนต่อวัน และนำตัวเพื่อไปขอฝากขังต่อที่ศาลประมาณ 3,300 คนต่อวัน หรือเกือบ 900,000 คนต่อปี สำหรับวิธีการไปขอฝากขังต่อนั้น ปกติพนักงานสอบสวนหรือตำรวจจะต้องมาที่เรือนจำ จากนั้นก็นำตัวผู้ต้องขังขึ้นรถไปพร้อมกับเจ้าหน้าที่ของเรือนจำด้วย แล้วไปแสดงตัวที่ศาลเพื่อแสดงความจำนงเพื่อขออำนาจศาลฝากขังต่อ ศาลก็จะถามถ้าไม่มีใครคัดค้าน ศาลก็จะอนุญาต ผู้ต้องหาก็เซ็นชื่อรับทราบ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ต้องใช้กำลังคน ลิ่นเปลืองค่าขนส่ง น้ำมัน ค่าสึกหรือของรถ ค่าเบี้ยเลี้ยงเจ้าหน้าที่ต่างๆ และเมื่อมาถึงที่ศาลแล้วผู้ต้องขังก็ต้องแออัดยัดเยียดที่ศาลซึ่งมีพื้นที่จำกัด ซึ่งทั้งศาลและเรือนจำต่างก็ประสบปัญหาในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอาจก่อให้เกิดช่องว่างทำให้ผู้ต้องหาหลบหนีหรือก่อเหตุร้ายขึ้น หรืออาจนำสิ่งผิดกฎหมายกลับเข้าไปในเรือนจำได้ เคยมีการแก้ปัญหาด้วยการเชิญผู้พิพากษามาทำการขอฝากขังที่เรือนจำ แต่ปรากฏว่าไม่สะดวกในเรื่องของเวลา การนัดหมาย เสียค่าใช้จ่ายในการไปรับ-ส่งอีก โครงการฝากขังผู้ต้องหาโดยใช้ระบบสื่อสารทางไกลผ่านจอภาพนั้น แบ่งเป็น 2 ระบบคือ

¹⁴⁹ สัมภาษณ์ พงษ์ศักดิ์ เสือกลิ่น, ผู้ต้องหาคดีมียาเสพติดไว้ในการครอบครองเพื่อเสพ, 8 มกราคม 2546.

¹⁵⁰ สัมภาษณ์ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม, เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์, 8 มกราคม 2546.

1. ระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งเรือนจำส่วนใหญ่ร้อยละ 80 จะใช้ระบบนี้ เนื่องจากสะดวก และค่าใช้จ่ายไม่สูงมาก อุปกรณ์ที่ใช้มีเพียงเครื่องคอมพิวเตอร์ 1 ชุด พร้อมไมโครโฟน ลำโพง กล้องวิดีโอเล็กๆ 1 ตัว

2. ระบบวิดีโอ คอนเฟอเรนซ์ เหมาะสำหรับศาลและเรือนจำที่ไม่ห่างกันมาก เนื่องจากต้องลากสายไฟเบอร์ ออปติก ซึ่งยิ่งระยะไกลก็ยิ่งแพงขึ้น ส่วนอินเทอร์เน็ตนั้นใช้สายโทรศัพท์ก็ติดต่อกันได้แล้ว แม้ว่าประสิทธิภาพจะด้อยกว่า แต่ต่อไประบบอินเทอร์เน็ตก็จะมีความเร็วเพิ่มขึ้น ระบบนี้ก็จะใช้ได้แพร่หลายมากขึ้น

อุปกรณ์นี้ทางเรือนจำจะมี 1 ชุด และศาลจะมีอีก 1 ชุด ซึ่งราคาอุปกรณ์ประมาณ 100,000 บาท¹⁵¹

4.2.1.5 หมายความ

กลไกอีกประการหนึ่งที่จะกล่าวถึงในหัวข้อนี้ คือ หมายความ ซึ่งเป็นกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง มีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับผู้ถูกกล่าวหา เนื่องจากในการต่อสู้คดีโดยทั่วไปผู้ที่ถูกกล่าวหาจะไม่มีความรู้ทางกฎหมายหรือจำเป็นที่จะต้องมีผู้ที่เข้าใจกฎหมายหรือมีประสบการณ์ในวิชาชีพกฎหมายโดยตรงมาช่วยเหลือ ยิ่งคดีร้ายแรงมากเท่าไร ความจำเป็นในการมีหมายความยิ่งสูงมากขึ้น แม้ว่าจะมีการสอบสวน โดยเจ้าหน้าที่สอบสวนในระดับหนึ่ง แต่การมีหมายก็ยังคงมีความจำเป็นเพราะความผิดพลาดของเจ้าพนักงานอาจเกิดขึ้นได้ ทุกขณะและหมายก็จะมีส่วนแก้ไขข้อผิดพลาดนั้น โดยทั่วไปหมายความจะมีฐานะ 3 ประการ คือ มีอิสระจากรัฐ อิสระในการประกอบวิชาชีพหมายความ และอิสระจากศาล แต่ความเป็นอิสระของหมายความทั้ง 3 ประการดังกล่าวก็เชื่อว่าประกาศจากขอบเขตเลยทีเดียว หมายความจะทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากลูกความก็จริงแต่อีกด้านหนึ่งหมายความก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมาย หมายความในคดีอาญาจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวก ในการปฏิบัติหน้าที่หมายความจะต้องให้ความจริงต่อศาล ต้องแถลงเพื่อประโยชน์ของจำเลย และงดไม่กล่าวถึงข้อเท็จจริงใด ๆ ที่เป็นผลร้ายแก่จำเลย ซึ่งทั้ง 3 ประการต้องสมดุลสอดคล้องกัน โดย

¹⁵¹ คลินิกเดี่ยวเลี้ยวเข้ากรง ฝากขังออนไลน์ ก้าวใหม่ "คุกไฮเทค", สกู๊ปหน้า 1 เดลินิวส์, เดลินิวส์, (13 มกราคม 2546) : 3.

ทนายความต้องปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรม และความเชื่อถือศรัทธาของบุคคลทั่วไป

ปัจจุบันมีการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความขององค์กรต่างๆ เช่น สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งจะมีทนายประจำและทนายอาสาเพื่อให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนทั่วไป และให้ความช่วยเหลือด้านคดีความแก่ผู้ร้องที่เข้าเงื่อนไข การช่วยเหลือทางกฎหมายของสำนักงานอัยการสูงสุด การช่วยเหลือทางกฎหมายของเนติบัณฑิตยสภา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาทนายความ ซึ่งมีศักยภาพทั้งด้านกำลังคน และงบประมาณ สามารถให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ประชาชนโดยทั่วไป ดังตารางแสดงสถิติการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนของสภาทนายความ

ตาราง ที่ 2 แสดงสถิติการให้ความช่วยเหลือของสภาทนายความ¹⁵²

เดือน/ พ.ศ.	ให้คำปรึกษา	ให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์	ให้ความช่วยเหลือด้านทนายความ		คดีอยู่ระหว่างดำเนินการ		คดีที่ดำเนินการเสร็จ	
			ส่วนกลาง	ส่วนภูมิภาค	ส่วนกลาง	ส่วนภูมิภาค	ส่วนกลาง	ส่วนภูมิภาค
มกราคม ถึง ธันวาคม 2543	3,642	1,365	399	108	262	92	137	16
กุมภาพันธ์ ถึง ตุลาคม 2544	2,293	1,559	239	64	147	59	106	6

¹⁵² สถิติการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย <http://www.law>

แต่จากสภาพการณ์จะเห็นได้ว่า หากทนายความไม่รับผิดชอบต่อคดี หรือขาดความ
 เชี่ยวชาญ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาระแพ้ชนะของคดีได้ หรืออาจจะเรียกว่าแพ้ด้วยกฎหมายวิธีพิจารณา
 ความ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 4942/2528 ศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้องโจทก์ ศาลอุทธรณ์พิพากษา
 ว่าจำเลยมีความผิด จำเลยฎีกาโดยอ้างคำพิพากษาศาลชั้นต้นและว่าจำเลยไม่เห็นด้วยกับคำ
 พิพากษาศาลอุทธรณ์ จึงขอฎีกาโดยขอถือเอาคำพิพากษาศาลชั้นต้นเป็นข้อฎีกาของจำเลย ดังนี้
 ฎีกาของจำเลยมิได้โต้แย้งคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ว่าไม่ชอบด้วยข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอย่าง
 ไร เพียงแต่ขอถือเอาคำพิพากษาศาลชั้นต้นเป็นข้อฎีกาของจำเลย เป็นฎีกาที่ไม่ชัดเจนไม่ชอบด้วย
 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 193 วรรคสอง, 195, 225 ศาลฎีกาไม่รับวินิจฉัย

คำพิพากษาฎีกาที่ 3913/2525 ฎีกาของจำเลยมีใจความว่า "ขอคัดค้านคำพิพากษา
 ของศาลอุทธรณ์ ซึ่งยังวินิจฉัยคลาดเคลื่อนต่อเหตุผลและความเป็นจริงอยู่หลายประเด็น จำเลยยัง
 ไม่สามารถนำเอกสารคำให้การพยานโจทก์มาเสนอศาลได้ ขอทำฎีกาย่อเพื่อขยายระยะเวลาอีก
 60 วัน" โดยมีได้ระบุข้อเท็จจริงโดยย่อว่าประเด็นใดที่ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยไม่ชอบหรือขัดต่อ
 กฎหมายอย่างไร ส่วนฎีกาฉบับที่จำเลยยื่นมาภายหลังเมื่อพ้นกำหนดที่จะยื่นฎีกาได้ จำเลยก็
 แกลงประกอบขอให้ศาลชั้นต้นรับเป็นเพียงคำแถลงการณ์เท่านั้น ดังนี้ ฎีกาของจำเลยจึงไม่เป็น
 ฎีกาที่คัดค้านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ไม่ชอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา มาตรา 193
 วรรคสอง ประกอบด้วยมาตรา 225 และ 216 ศาลฎีกาวินิจฉัยให้ไม่ได้

ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นความบกพร่องของทนายความ และเมื่อแพ้คดีก็มีผลกระทบต่อผู้ถูก
 กล่าวหาเพราะอาจจะทำให้ผู้ที่ไม่มีความผิดต้องกลายเป็นคนที่ต้องรับโทษไป นอกจากนี้มี
 ผู้เห็นว่ามักมีปัญหาทนายความขอแรงที่ศาลตั้งให้ตามที่ผู้ถูกกล่าวหาร้องขอ เนื่องจากเป็นทนาย
 ความใหม่ยังขาดประสบการณ์ในการว่าความ แม้ว่าจะมีอุดมการณ์ทำงานอย่างเต็มที่ แต่ก็จะเป็น
 ทนายที่ยังไม่มีงานทำ หรือเรียนจบมาใหม่ๆ ยังไม่ประสบการณ์ในการว่าความ¹⁵³ หรือต้องการว่า
 ความเพื่อเก็บคดีไปสอบผู้ช่วยผู้พิพากษาหรืออัยการผู้ช่วยเท่านั้น ก่อให้เกิดความเสียหายมากโดย
 เฉพาะคดีที่กฎหมายบังคับว่าศาลต้องตั้งทนายให้เสมอ เช่น คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือถ้า
 ผู้ถูกกล่าวหาเป็นคนยากจนจะไม่มีเงินว่าจ้างทนายความที่เชี่ยวชาญ อาจทำให้แพ้คดีได้ เนื่องจาก
 ประสบการณ์ในการว่าความของทนายความมีผลต่อการแพ้หรือชนะคดีได้¹⁵⁴

¹⁵³ สัมภาษณ์ ฝนกร วิสุทธิธรรม, ทนายความ, 12 ธันวาคม 2544.

นอกจากนี้แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิได้รับการช่วยด้านทนายความ มีการตั้งทนายความขอแรงให้ แต่ผู้ถูกกล่าวหาจะไม่มีสิทธิเลือกทนายความเอง หากศาลตั้งทนายคนใดให้ ก็จะต้องใช้ทนายความคนนั้นเป็นตัวแทนในการต่อสู้คดี

4.2.2 องค์การที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้จัดตั้งองค์กรขึ้นใหม่หลายองค์กร เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา แต่จะกล่าวถึงเฉพาะองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ได้แก่

4.2.2.1 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนขึ้น¹⁵⁵ ทำหน้าที่ตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมทั้งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศ¹⁵⁶

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ¹⁵⁷ ได้แก่

1. ส่งเสริมการเคารพและปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชน ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ
2. ตรวจสอบและทำรายงานการกระทำหรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรืออันไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็น

¹⁵⁴ สัมภาษณ์ จักรี อุดลนิรัตน์ , ทนายความ สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 27 สิงหาคม 2545.

¹⁵⁵ มาตรา 199

¹⁵⁶ มาตรา 200

¹⁵⁷ พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15

ภาคี และเสนอมาตรการการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อดำเนินการ ในกรณีที่ปรากฏว่าไม่มีการดำเนินการตามที่เสนอ ให้รายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป

3. เสนอแนะนโยบาย และข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับต่อรัฐสภา และคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

4. ส่งเสริมการศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

5. ส่งเสริมความร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และองค์กรอื่นในด้านสิทธิมนุษยชน

6. จัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนภายในประเทศเสนอต่อรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชน

7. ประเมินผลและจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปีต่อรัฐสภา

8. เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาในกรณีที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีสถิติสัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

เมื่อผ่านขั้นตอนการพิจารณาของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแล้วและพบว่ามีกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการจะทำรายงานและเสนอมาตรการแก้ไขปัญหาให้หน่วยงานหรือบุคคลที่มีหน้าที่นำไปปฏิบัติภายในเวลาที่กำหนด หากเห็นว่าไม่มีมูลหรืออยู่นอกอำนาจหน้าที่ จะแจ้งให้ผู้ร้องทราบและอาจแจ้งหน่วยงานที่รับผิดชอบแก้ไขตามที่เห็นสมควร หากเห็นว่าควรได้รับการพิจารณาแก้ไขโดยองค์กรอื่นที่มีอำนาจหน้าที่ คณะกรรมการจะส่งเรื่องให้พิจารณา หากองค์กรนั้นไม่ดำเนินการหรือไม่รับเรื่อง คณะกรรมการอาจรับเรื่องกลับมาพิจารณา หากเรื่องนั้นอยู่ในอำนาจหน้าที่ หากพบว่าไม่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่เป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่เป็นธรรม อาจกำหนดแนวทางแก้ไขและแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการ และถ้าไม่มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามที่คณะกรรมการเสนอ คณะกรรมการจะรายงานนายกรัฐมนตรีเพื่อสั่งการ หากปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้นไม่อยู่ในอำนาจสั่งการของนายกรัฐมนตรี

หรือไม่มีการดำเนินงานหรือสั่งการตามมาตรฐานที่เสนอแนะ หรือรายงานต่อรัฐสภาเพื่อดำเนินการต่อไป โดยอาจให้มีการเผยแพร่กรณีที่ไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานที่เสนอแก่สาธารณชนทราบ

เมื่อพิจารณาบทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีความพยายามให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีอำนาจที่สำคัญคือ เรียกให้มาชี้แจงข้อเท็จจริง แต่ไม่มีอำนาจสั่งการใด ดังนั้น เมื่อพิจารณาอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแล้ว ยังขาดส่วนที่เป็นบทบังคับที่เด็ดขาดหากคณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน คณะกรรมการไม่มีอำนาจเด็ดขาดในการจัดการกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าวแต่อย่างใด นอกจากนี้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจะตื่นตัวกับประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจของสังคม หากแต่เมื่อประเด็นนั้นไม่เป็นที่สนใจแล้วก็ไม่มีการติดตามผล และรายงานต่อสาธารณชนแต่อย่างใด

4.2.2.2 ศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญซึ่งมิได้พิจารณาพิพากษาอรรถคดีโดยทั่วไป แต่มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยเฉพาะคดีที่มีปัญหากฎหมายเกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ หน้าที่หลักของศาลรัฐธรรมนูญคือ การควบคุมกฎหมายมิให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ เพื่อรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม โดยมีให้มีการบัญญัติกฎหมายที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ เพื่อประโยชน์ในการปกครองประเทศด้วยการรักษาคุณภาพการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละองค์กรตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ อันเป็นกระบวนการถ่วงดุลอำนาจระหว่างองค์กรต่างๆ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตย และเพื่อคุ้มครองปกป้องรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายพื้นฐานในการปกครองประเทศ เพื่อดำรงรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดไว้ เมื่อบทบัญญัติกฎหมายใดมีข้อความหรือเจตนารมณ์ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ก็จะต้องมีการควบคุมโดยวินิจฉัยให้กฎหมายนั้นไม่มีผลใช้บังคับ

แต่แม้จะมีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นมาแล้วก็มีข้อสงสัยว่าจะสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาได้ทุกกรณี เนื่องจากการนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญนั้น มิใช่ว่าทุกปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญจะเข้าไปสู่ศาลรัฐธรรมนูญได้เป็นการทั่วไป (Generalklausel) หากแต่ต้องเป็นคดีประเภทที่กำหนดไว้ว่าให้สามารถนำไปสู่การพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญได้เท่านั้น (Enumeration) นอกจากนี้ยังกำหนดไว้ด้วยว่าใครเป็นผู้นำ

คดีไปฟ้องหรือร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ ใครจะเป็นผู้เข้าร่วมในการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญได้บ้าง¹⁵⁸ ซึ่งตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญได้วางเป็นบรรทัดฐานว่าประชาชนไม่สามารถนำคดีขึ้นสู่ศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง ได้แก่ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2541 วันที่ 4 สิงหาคม 2541 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 264 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็นเองหรือคู่ความโต้แย้งว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติมาตรา 6 และยังมีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้นให้รอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว และส่งความเห็นเช่นนั้นตามทางการเพื่อศาลรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย ซึ่งหมายความว่า ให้ศาลเท่านั้นเป็นผู้ส่งความเห็นตามทางการเพื่อศาลรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย มิได้ให้สิทธิผู้ร้องหรือคู่กรณีเสนอเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญโดยตรงได้

ดังนั้นทำให้ประชาชนไม่สามารถยื่นคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้โดยตรง และจากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นก็ปรากฏว่าศาลรัฐธรรมนูญไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้แต่อย่างใด เนื่องจากคดีที่ขึ้นสู่ศาลรัฐธรรมนูญโดยขอให้วินิจฉัยเกี่ยวกับการใช้อำนาจโดยไม่ชอบของเจ้าหน้าที่ ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่รับวินิจฉัยโดยให้เหตุผลว่าไม่ต้องตามข้อกำหนด ได้แก่ เรื่องพิจารณาที่ 20/2543 ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยการดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วรรคสอง และมาตรา 245 วรรคสอง นายเสนีย์วินิจฉัยกุล (ร้องผ่านเรือนจำบางขวาง) 13 มกราคม 2543 ศาลรัฐธรรมนูญไม่รับดำเนินการตามข้อกำหนด

เรื่องพิจารณาที่ 30/2543 นายเจริญ กาวิล เรียกร้องสิทธิตามรัฐธรรมนูญ 9 มีนาคม 2543 ศาลรัฐธรรมนูญไม่รับดำเนินการตามข้อกำหนด

เรื่องพิจารณาที่ 63/2543 นายกัมปนาท อิศพันธ์ ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าคำสั่งศาลจังหวัดกาฬสินธุ์ และศาลอุทธรณ์ที่ไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวขัดต่อ

¹⁵⁸ กมลชัย รัตนสกาวงศ์, ศาลรัฐธรรมนูญและวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญ, รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองต่อคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คปป.) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2538), หน้า 31. อ้างถึงใน พิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์, "ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน," วารสารรัฐธรรมนูญ 3,7 : 78.

รัฐธรรมนูญ มาตรา 4 มาตรา 26 มาตรา 29 มาตรา 32 และมาตรา 33 วันที่ 29 พฤษภาคม 2543 ศาลรัฐธรรมนูญไม่รับดำเนินการตามข้อกำหนด

เรื่องพิจารณาที่ 73/2543 นายบุญเหลือ บิดชาศรี ขอให้พิจารณากรณีที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการ จังหวัดร้อยเอ็ด วันที่ 28 กันยายน 2543 ศาลรัฐธรรมนูญไม่รับดำเนินการตามข้อกำหนด

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าศาลรัฐธรรมนูญไม่มีส่วนในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเมื่อมีการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด

4.2.3. องค์กรพัฒนาเอกชน (N G O)

ปัจจุบันองค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGO ในประเทศไทยมีมากมายที่ดำเนินการเกี่ยวกับกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น องค์กรนิรโทษกรรมสากลประเทศไทย (อนส.) สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.) หรือ Union for Civil Liberty (UCL) สภาสิทธิมนุษยชนและการพัฒนาแห่งภูมิภาคเอเชีย (ฟอรัม-เอเชีย) หรือ Asian Forum for Human Rights and Development -FORUM-ASIA คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน หรือ กปส.

ในปัจจุบันบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ลดลง งานส่วนใหญ่คือ การป้องกันหรือการรณรงค์เรื่องเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่ การอบรมให้กับส่วนราชการ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน NGO เจ้าหน้าที่ตำรวจ หน่วยงานเป็นต้น เช่น องค์กรนิรโทษกรรมสากล ประเทศไทย ได้เข้าร่วมโครงการ Get up Sign up หรือโครงการรณรงค์ลงนามสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในโอกาสครบรอบ 50 ปีของการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) หรือ รณรงค์ให้ประชาชนร่วมลงนามสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติกับองค์กรนิรโทษกรรมสากล ประเทศอื่นๆ อีกกว่า 125 ประเทศในการจัดทำโครงการดังกล่าว ก็เพื่อนำรายชื่อของประชาคมโลกยื่นต่อสหประชาชาติ โดยหวังที่จะให้สหประชาชาตินำรายชื่อเหล่านี้ ไปยื่นต่อรัฐบาลนานาชาติ ให้ตระหนักต่อการเคารพสิทธิมนุษยชนต่อประชากรของตนเองให้มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นกรอกกฎหมายคุ้มครอง หรือการปกป้องสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานให้กับประชาชน ดังที่ระบุในปฏิญญาสากลซึ่งมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 30 ข้อ

สิ่งสำคัญที่สุดของการจัดโครงการฯ ก็คือ การเผยแพร่ให้ประชาคมโลกได้รับรู้ถึงสิทธิขั้นพื้นฐานที่ตนเองต้องได้รับเพราะที่ผ่านมาตลอด 50 ปี ยังคงมีชาวโลกน้อยคนนักที่จะได้รับทราบถึงสิทธิที่ตนพึงมี หรือแม้แต่บางคนทีพอจะรู้เรื่องแต่ก็ไม่เคยเห็นครบทั้ง 30 ข้อ ทำให้ประชาคมโลกหลายๆ ส่วนได้รับผลกระทบในการถูกละเมิดสิทธิมากมายในทุกๆ ประเทศ¹⁵⁹

งานอีกด้านหนึ่งคือ การเยียวยาหรือการช่วยเหลือด้านทนายความนั้น หากมีเรื่องร้องเรียนก็จะส่งไปให้กับองค์กรที่ทำงานด้านนั้นโดยตรง เช่น สภาทนายความ¹⁶⁰ เนื่องจากมีศักยภาพทั้งด้านเงินและกำลังคนมากกว่า ลักษณะงานที่เปลี่ยนไป เนื่องจากคดีมีความหลากหลายมากขึ้น เช่น สิ่งแวดล้อม เป็นต้น หากขณะนั้นกระแสสังคมให้ความสนใจในเรื่องใด องค์กรพัฒนาเอกชนก็จะพุ่งเป้าและเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าว การให้ความช่วยเหลือคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาลดน้อยลงจนแทบจะไม่มี ยิ่งถ้าเป็นองค์เล็กๆ งานส่วนใหญ่จะเป็นการอบรมสิทธิขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนในพื้นที่ต่างจังหวัด¹⁶¹

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า บทบาทของ NGO ในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาโดยตรงจะมีน้อยมาก เนื่องจากงานส่วนใหญ่จะเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นส่วนใหญ่ โดยจะเน้นไปในเรื่องที่กำลังเป็นที่สนใจของสังคม

4.2.4 กลไกอื่นๆ

นอกจากกลไกต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีกลไกอื่นๆ ที่มีได้จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย แต่มีส่วนในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ได้แก่ กลไกทางสังคม เช่น สื่อมวลชน กระแสสังคม หรือความรู้สึกของประชาชน กลไกเหล่านี้มีส่วนช่วยในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในปัจจุบัน เนื่องจากเมื่อมีผู้ใดถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาและถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

¹⁵⁹ [http : // www.bkk.loxinfo.co.th/~aithnd/sign up.html/](http://www.bkk.loxinfo.co.th/~aithnd/sign up.html/)

¹⁶⁰ สัมภาษณ์ ศราวุฒิ ประทุมราช, ผู้จัดการโครงการ คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน, 25 ธันวาคม 2545.

¹⁶¹ สัมภาษณ์ สุวิทย์ เลิศไกรเมธี, ทนายความ สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน, 12 ธันวาคม 2545.

สื่อมวลชนจะเป็นกลไกที่มีบทบาทในการเสนอข้อเท็จจริงต่างๆ บทบาทขององค์กรต่างๆ และจะช่วยให้มีการกระตุ้นองค์กรต่างๆ ที่รับผิดชอบหรือที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา รวมทั้งความรู้สึกร่วมของประชาชนหรือกระแสสังคมจะเป็นแรงผลักดันองค์กรต่างๆ หรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ทำให้เป็นสังคมของการตรวจสอบ การเรียนรู้¹⁶² ซึ่งต้องยอมรับว่าสื่อมวลชนมีส่วนช่วยกระตุ้นการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และเป็นผู้ตรวจสอบการทำงานซึ่งเป็นแง่ดี แต่ในอีกแง่หนึ่งซึ่งเป็นแง่ลบคงต้องยอมรับว่ามีผลกระทบไม่น้อยต่อการปฏิบัติหน้าที่เช่นกัน อาจก่อให้เกิดอคติ แรงกดดัน รวมทั้งจะเป็นไปตามความดั่งของข่าว กล่าวคือจะเสนอข่าวอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่หลังจากนั้นก็เงียบหายไปไม่เสนอข่าวว่าในเรื่องนี้ผลสุดท้ายเป็นอย่างไร รวมทั้งอาจมีการเสนอข้อมูลที่ไม่ถูกต้องได้ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ผิดแก่สังคมหรือประชาชนทั่วไป การเสนอข่าวของสื่อมวลชนบางครั้งก็จะละเมิดสิทธิมนุษยชนของบุคคลที่ถูกเสนอข่าว เช่น มีการเขียนรายละเอียดของชื่อผู้ที่ถูกเสนอข่าว ก่อให้เกิดความเสียหาย¹⁶³ ปัญหาเรื่องการขาดจรรยาบรรณ ทำให้มีการฟ้องร้องดำเนินคดีซึ่งเป็นการคานอำนาจของสื่อมวลชน ทำให้สื่อมวลชนกลายเป็นผู้ที่ถูกกล่าวหา¹⁶⁴

4.3 สรุป

จากการศึกษาในบทนี้จะเห็นได้ว่า ในส่วนของบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาใน ปัจจุบันกฎหมายไทยในภาพรวมมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น เพื่อให้มีประสิทธิภาพและสามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า ในการจับกุมและคุมขัง ต้องมีคำสั่งหรือหมายที่ออกโดยองค์กรศาล¹⁶⁵ จากบทบัญญัติเดิมตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติไว้ว่า พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่สามารถออกหมายจับได้¹⁶⁶

¹⁶² บุญรอด ต้นประเสริฐ, "หลักการวางแผนและการควบคุมการพิจารณาคดี," บรรยายพิเศษโครงการอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา รุ่นที่ 46, 20 กันยายน 2545.

¹⁶³ การเสวนาเรื่องรัฐบาล สื่อมวลชน ศาลยุติธรรม สังคมทำอะไร, สถานีโทรทัศน์ไอทีวี, 12 มกราคม 2546.

¹⁶⁴ ภาณุวัตร เพ็ญทองแดง, สถานีโทรทัศน์ไอทีวี, 11 ธันวาคม 2545.

¹⁶⁵ มาตรา 237

¹⁶⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 58

แต่มีข้อสังเกตว่า บทบัญญัติกฎหมายที่เพิ่มเติมเพื่อให้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมากขึ้นนั้น ในอีกด้านหนึ่งก่อให้เกิดภาระแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติซึ่งมีภาระหน้าที่ที่มากอยู่แล้ว ดังนั้น ควรมีการคำนึงถึงอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ที่จะรองรับภาระงานที่เพิ่มมากขึ้นจากการแก้ไขกฎหมายด้วย นอกจากนี้ยังมีการออกกฎหมายใหม่ๆ ที่ทำผู้ถูกกล่าวหาได้รับสิทธิต่างๆ ดียิ่งขึ้นแม้ว่าเขาจะตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา เช่น สิทธิในการขออนุญาตลาภิจของผู้ต้องขังและการขอย้ายผู้ต้องขังกลับภูมิลำเนา เป็นต้น ในอีกด้านหนึ่งบทบัญญัติของกฎหมายปัจจุบันมีการให้ความคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาอย่างมาก แต่ไม่ได้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติแต่อย่างใด รวมทั้งบทบัญญัติของกฎหมายต้องมีความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้เสียหายกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาและสิทธิของผู้ถูกกล่าวหากับสิทธิของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้วย

สำหรับในส่วนของกลไกและการบังคับในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาจากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าแต่ละกลไกและการบังคับในการให้ความคุ้มครองที่มีส่วนสำคัญที่จะทำให้การคุ้มครองมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นยังมีปัญหาอยู่ และเป็นสิ่งที่นับว่าสร้างปัญหาให้มากกว่าในส่วนของบทบัญญัติของกฎหมาย เนื่องจากแม้ในบางเรื่องแม้จะมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายแล้ว แต่ก็ยังมีการละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหากันอยู่มาก ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่จะมาตัวเจ้าหน้าที่ในแต่ละกลไกที่จะเป็นผู้บังคับการให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายนั่นเอง เนื่องจากเป็นเรื่องของการใช้อำนาจดุลพินิจ จิตสำนึกของแต่ละบุคคลจึงมีความแตกต่างกันหลากหลาย และหากใช้ในทางที่ผิดก็ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาได้ดังที่กล่าวมา นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่เกิดจากเรื่องของงบประมาณจากภาครัฐบาลอีกด้วย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีเจ้าหน้าที่ส่วนที่ปฏิบัติงานอย่างจริงจัง เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

บทต่อไปจึงจะทำการเปรียบเทียบระหว่างการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศและการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศ
และการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย

จากที่ได้ศึกษาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยแล้วจากสภาพการณ์ต่างๆ ในปัจจุบันจะพบว่ามีปัญหาต่างๆ หลายประการ ในบทนี้หัวข้อแรกจึงจะได้กล่าวถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย จากนั้นจะทำการเปรียบเทียบระหว่างสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 3 และการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 4 โดยจะแบ่งการพิจารณาเป็น 2 ประเด็นเช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้ใน 2 บทดังกล่าว ได้แก่ ด้านบทบัญญัติของกฎหมายและด้านกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

5.1 สภาพปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย

5.1.1 ปัญหาด้านบทบัญญัติของกฎหมาย

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 โดยรวมแล้วการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา มีแนวโน้มดีขึ้น เนื่องจากมีการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายให้สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังคงมีบทบัญญัติของกฎหมายบางส่วนที่ยังไม่มีการแก้ไข เช่น เรื่องการปล่อยชั่วคราวที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีประกันหรือหลักประกัน หรือมีประกันและหลักประกันด้วย หากผู้ถูกกล่าวหา มีฐานะยากจนไม่สามารถหาประกัน หรือหลักประกันตามที่กำหนดได้ ก็ไม่มีสิทธิจะได้รับการปล่อยชั่วคราวเข้าทำนองคนรวยเท่านั้นที่จะมีสิทธิได้รับหลักประกันในการต่อสู้คดีประการนี้ รวมทั้ง ปัญหาเนื่องจากการที่ผู้กล่าวหาแจ้งความทุนทรัพย์ในการกระทำความผิดเกินความจริง ทำให้วงเงินประกันในการปล่อยชั่วคราวมีจำนวนสูง ส่งผลให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาไม่มีเงินประกันตัว¹ หรือในเรื่องเกี่ยวกับกำหนดระยะเวลาในการยื่นฟ้องคดีต่อศาล บทบัญญัติของกฎหมายจะมีได้มีการแบ่งแยกว่าเจ้าพนักงานตำรวจใช้เวลาในการรวบรวมพยานหลักฐาน สรุปสำนวนส่งให้พนักงานอัยการเพื่อ

¹ สัมภาษณ์ จักรี อุดลนิรัตน์, ทนายความ สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย, 27 สิงหาคม 2545.

ยื่นฟ้องในเวลาเท่าใด ส่วนใหญ่ทางปฏิบัติที่เกิดขึ้น เจ้าพนักงานตำรวจมักจะมายื่นฟ้องคดีเมื่อคดีใกล้จะขาดอายุความแล้ว ทำให้พนักงานอัยการมีระยะเวลาจำกัดในการพิจารณาสำนวนเพื่อสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องคดี² สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความนั้น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้ความคุ้มครองทั้งผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมทั้งในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะให้ทนายความเข้าฟังการสอบสวนได้ แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น มิได้กำหนดไว้ว่า ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะมีทนายช่วยเหลือในชั้นสอบสวน เพียงแต่มีสิทธิพบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสองและรับรองเฉพาะสิทธิของจำเลยที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความเท่านั้น

ในเรื่องของการขอมผู้ต้องหา การใช้วิธีทรมานเพื่อให้ผู้ต้องหารับสารภาพ เมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้องคดีต่อศาลซึ่งมีฐานะเป็นจำเลย ให้การต่อศาลว่าถูกทรมานด้วยวิธีการต่างๆ บทบัญญัติของกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจศาลวินิจฉัยปัญหาดังกล่าว เนื่องจากหากว่าเขาไม่ได้เป็นผู้กระทำผิดจริง แต่ถูกทรมานจนต้องยอมรับสารภาพ และเมื่อมาถึงขั้นพิจารณาของศาล ศาลรับฟังคำรับสารภาพ ประกอบสำนวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ พยานหลักฐานที่เจ้าหน้าที่ตำรวจรวบรวมมา และฟังว่าเขาเป็นผู้กระทำผิดจริงทั้งๆ ที่เขาไม่ได้เป็นผู้กระทำผิด ก็จะเกิดความเสียหายเป็นอย่างยิ่ง

5.1.2 ปัญหาด้านกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

กลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย อันได้แก่องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม คือ เจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ผู้พิพากษากรมราชทัณฑ์ และทนายความนั้น ในบางส่วนไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้ ยิ่งไปกว่านั้นบางครั้งกลับเป็นผู้ละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเสียเอง ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบันที่มักมีข่าวว่า ผู้ต้องหาเสียชีวิตระหว่างถูกคุมขังแต่หาสาเหตุการเสียชีวิตไม่ได้และสภาพศพก็ขัดกับสำนวนการชันสูตรพลิกศพ ญาติของผู้เสียชีวิตสงสัยว่าสาเหตุการเสียชีวิตเนื่องจากถูกเจ้าพนักงานตำรวจซ้อม³ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจก็อ้างว่า หากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้จะส่งผลให้เจ้าพนักงานตำรวจไม่กล้าตัดสินใจเมื่อเกิดเหตุการณ์เฉพาะหน้า เพราะเกรงว่าประชาชนจะคิดว่า

² สัมภาษณ์ ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ, อัยการจังหวัดประจำกรม สำนักงานอัยการสูงสุด, 13 สิงหาคม 2545.

³ รายการถอดรหัส ตอน สองผู้ต้องหา, สถานีโทรทัศน์ไอทีวี, 15 กรกฎาคม 2545.

เป็นการวิสามัญฆาตกรรม ส่วนฝ่ายประชาชนและญาติผู้เสียชีวิตก็จะเห็นว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจวิสามัญฆาตกรรมทำเกินกว่าเหตุ และกรณีดังกล่าวไม่มีการลงโทษที่ชัดเจน เจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะเพียงแต่ถูกดำเนินการทางวินัยและพักราชการเท่านั้น⁴

นอกจากนี้ยังมีปัญหาการยึดของกลางที่เป็นยาบ้าให้ผู้ต้องหา การตั้งข้อหาเกินกว่าความเป็นจริง การสอบสวนผู้ต้องหาในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม การข่มผู้ต้องหา การนำผู้ต้องหาที่ถูกจับกุมไปแถลงข่าว การไม่แจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าตนเองมีสิทธินำทนายเข้าฟังการสอบสวน⁵

ปัญหาที่เกิดจากพนักงานอัยการ ได้แก่ การไม่ทราบถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างดีพอทำให้ดำเนินการไปตามดุลพินิจของแต่ละคน และการใช้ดุลพินิจไม่เป็นไปตามหลักค้นหาความจริงจึงมักจะไม่มีคำสั่งสอบสวนเพิ่มเติมจากจำนวนของตำรวจ ปัญหาประการต่อมาที่สำคัญ คือ ปัญหาเรื่องการให้ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมแก่ผู้ต้องหา โดยในทางปฏิบัติพนักงานอัยการจะไม่เคยได้พบตัวผู้ต้องหาก่อนฟ้องคดีต่อศาลเลย จึงไม่สามารถให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมแก่ผู้ต้องหาได้⁶

ส่วนปัญหาที่เกิดจากทนายความ ได้แก่ การที่ศาลตั้งทนายความขอแรงตามที่ถูกกล่าวหา ร้องขอ มักจะเป็นทนายความใหม่ยังขาดประสบการณ์ในการว่าความ รวมทั้งเป็นทนายความที่ต้องการเก็บคดีเพื่อสอบผู้ช่วยผู้พิพากษาหรืออัยการผู้ช่วย หรือถ้าผู้ถูกกล่าวหาเป็นคนยากจนจะไม่มีเงินว่าจ้างทนายความที่เชี่ยวชาญ อาจทำให้แพ้คดีได้ เนื่องจากประสบการณ์ในการว่าความของทนายความมีผลต่อการแพ้หรือชนะคดีได้⁷

⁴ รายงานข่าวแบชพีค, สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ความถี่ FM 89 เมกกะเฮิร์ต, 28 สิงหาคม 2545.

⁵ "รายงานการสัมมนา เรื่อง สิทธิมนุษยชนควรได้รับการปกป้องและส่งเสริมให้เป็นจริงได้อย่างไรในสังคมไทย," ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (12-13 มกราคม 2545) หน้า 5.

⁶ สัมภาษณ์ ชาญเขาวน ไชยานุกิจ, อัยการ สำนักงานอัยการสูงสุด, 13 สิงหาคม 2545.

⁷ สัมภาษณ์ จักรี อุดลนิรัตน์, ทนายความ สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย, 27 สิงหาคม 2545.

ปัญหาที่เกิดจากกรรมราชทัณฑ์ คือ ปัญหาความแออัด (Overcrowded) ซึ่งปัจจุบันปัญหาดังกล่าวนี้นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญของเรือนจำส่วนใหญ่ในทุกประเทศคือ ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ปริมาณอาชญากรรมที่สูงขึ้น รวมทั้งมีลักษณะซับซ้อนมากขึ้น ปริมาณคดีมาสู่ศาลเพิ่มมากขึ้น ดังตารางแสดงสถิติคดีที่ขึ้นสู่ศาล

ตาราง ที่ 3 แสดงสถิติคดีที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี^๘

ปี พ.ศ.	จำนวนคดี
2531	65,916
2532	81,478
2533	83,981
2534	88,051
2535	73,309
2536	90,307
2537	103,329
2538	111,028
2539	103,202
2540	130,997
2541	164,451
2542	203,702
ปัจจุบัน (มิถุนายน 2545)	258,076

การที่ปริมาณคดีที่เพิ่มมากขึ้นทำให้จำนวนผู้ถูกคุมขังในเรือนจำทวีปริมาณสูงขึ้น ปัจจุบันเรือนจำต่างๆในประเทศไทยมี มีจำนวนทั้งสิ้น 151 แห่ง^๙ แต่มีผู้ถูกคุมขังในเรือนจำกว่า 250,000 คน ขณะที่ราชทัณฑ์สามารถดูแลผู้ต้องขังในเรือนจำได้ประมาณ 80,000 คนเท่านั้น ทำให้เรือนจำหรือทัณฑสถานต่างๆ ต้องประสบปัญหาความแออัดยัดเยียดของผู้ต้องขัง หรือปัญหานักโทษล้นคูกุนั้นเอง นอกจากนี้ การที่มีปริมาณผู้ต้องขังสูงเช่นนี้ ทำให้อัตราส่วนระหว่างเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่อผู้ต้องขังของประเทศไทย คือ อัตรา 1 ต่อ 19 หมายความว่า เจ้าหน้าที่ 1 คนต้องดูแล

^๘ <http://www.correct.go.th/stat.html>

^๙ <http://www.correct.go.th/rounjum.html>

นักโทษถึง 19 คน ซึ่งเป็นอัตราที่สูงที่สุดของโลก ขณะที่ตามมาตรฐานสากลคือ 1 ต่อ 3 คน ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ควรได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม

เมื่อนักโทษมีจำนวนมากขึ้น ทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างจำนวนผู้ต้องขังกับเรือนจำและทัณฑสถาน เพราะนอกจากจะมีนักโทษที่มีคำพิพากษาของศาลตัดสินว่าได้กระทำผิดแล้วยังมีผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังระหว่างสอบสวนและการพิจารณาจำนวนมากโดยไม่ได้รับการอนุญาตให้ประกันตัวก็มีส่วนทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีไม่แต่ปัญหาการดูแล การแออัดยัดเยียดเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย เช่น ทำให้ผู้กระทำผิดในคดีต่างๆ ทั้งผู้ที่กระทำผิดโดยพลาดพลัง รวมทั้งผู้ที่ภายหลังปรากฏว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วย เมื่อถูกคุมขังก็จะไปเรียนรู้ ได้รับการถ่ายทอดนิสัย แรงกดดันต่างๆ การยากต่อการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังให้กลับเข้าสู่สังคมและเกิดรอยมลทิน ทำให้ถลำไปสู่การกระทำผิดและย้อนกลับไปเป็นภาระของกระบวนการยุติธรรมอีก

นอกจากนี้จากการตรวจสุขภาพพบว่า ผู้ต้องขังร้อยละ 40 มีความเครียดสูง ร้อยละ 36 เครียดเกินปกติ คือในผู้ต้องขัง 100 คน จะมีถึง 76 คนที่เกิดความเครียด ในจำนวนนี้ เป็นผู้ต้องขังในคดียาเสพติด ผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคทางร่างกาย ร้อยละ 20 คน¹⁰

ปัญหาประการต่อมาของกรมราชทัณฑ์ คือ การติดคุกฟรี จากสถิติมีผู้กล่าวว่าปัจจุบันมีผู้ติดคุกฟรีร้อยละ 20 ซึ่งนับว่าเป็นตัวเลขที่น่าตกใจ ซึ่งสวนทางกับหลักการที่ยึดกันอยู่ในวงกานักกฎหมายที่บอกว่ายอมปล่อยตัวผู้กระทำความผิดนับร้อยคนไปยิ่งดีกว่าลงโทษ หรือจำคุกผู้บริสุทธิ์เพียงคนเดียว ดังนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิดอาญาจะต้องมีการค้นบ้านเรือน และจับกุมคุมขังผู้ต้องสงสัยว่าทำความผิด ซึ่งกระทบต่อเสรีภาพของประชาชนมากที่สุด รัฐธรรมนูญใหม่ให้ศาลเป็นผู้ออกกฎหมายค้นและหมายจับ ในขณะที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้เป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจซึ่งอาจทำให้มีการกลั่นแกล้งจับขังฟรีได้ เช่นเดียวกับการขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา รัฐธรรมนูญให้พิจารณาอย่างรวดเร็ว และห้ามเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณี ในทางปฏิบัติเป็นไปตามบทบัญญัติ

¹⁰ เกียรติภูมิ วงศ์รจิต ผู้อำนวยการโรงพยาบาลนิติเวช, สังคมสงเคราะห์เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์อย่างไร. <http://www.correct.go.th/cjthai/n58.html>

ของรัฐธรรมนูญหรือยังรวมถึงความล่าช้าในการพิจารณาคดี อันเป็นเหตุให้คนบางส่วนต้องติดคุกฟรี โดยที่ศาลยังไม่ได้ตัดสินว่าผิด อีกทั้งประเด็นที่ว่าคนจนและไม่มีเส้นสายจะแสวงหาความยุติธรรมได้อย่างไร¹¹ แต่ในปัจจุบันมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 รวมทั้งมีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถูกกล่าวหาที่กลายเป็นผู้เสียหายจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด

ปัญหาประการต่อมาคือ เรื่องการเปิดเผยต่อสาธารณชน ซึ่งเกิดจากกลไกอื่นๆ คือ สื่อมวลชน เนื่องจากในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลโดยสื่อมวลชนนับว่าเป็นปัญหาใหญ่¹² และมักจะละเลยในก้ารให้ความคุ้มครอง การที่บุคคลหนึ่งตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเขายังมีความเป็นมนุษย์ ต้องปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมตามหลักสิทธิมนุษยชน เพราะไม่แน่ว่าเขาเป็นผู้ที่ได้กระทำผิดจริงหรือไม่ ในปัจจุบันเมื่อบุคคลหนึ่งตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาการที่สื่อมวลชนเสนอข่าวหรือมีการถ่ายภาพลงหนังสือพิมพ์ หรือโทรทัศน์ หรือภาพที่เรา มักจะเห็นกันคือ ในคดียาเสพติดจะนำผู้ต้องหามาแถลงข่าวและนำยาเสพติดมาเรียงเป็นคำว่า “ยาบ้า” สิ่งต่างๆ เหล่านี้เหมาะสมหรือไม่ รวมทั้งมีมาตรการ หรือบทบัญญัติของกฎหมายใดที่จะมาคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือไม่ เพราะแม้ปรากฏว่าภายหลังเขาจะเป็นผู้กระทำผิดจริง เขาก็ควรได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพเกียรติในระหว่างที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย หรือถ้าปรากฏว่าภายหลังเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ สิ่งที่สูงสูญเสียไปจากการกระทำดังกล่าวใครจะเป็นผู้ชดใช้

หัวข้อต่อไปจึงจะทำการเปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยที่ได้ศึกษามาแล้ว

¹¹ ร้อยละ 20 ติดคุกฟรี, <http://www.correct.go.th/cjthai/n138.htm>.

¹² “ปัญหาสิทธิมนุษยชนที่รัฐและสังคมต้องเร่งแก้ไข,” ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

5.2 การเปรียบเทียบระหว่างการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศและการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทย

5.2.1 ด้านบทบัญญัติของกฎหมาย

เมื่อเปรียบเทียบบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายไทยแล้วจะเห็นได้ว่า ในหลายเรื่องมีการบัญญัติกำหนดไว้เป็นไปตามมาตรฐานในกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น เรื่องของสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเมื่อถูกจับกุม คุ่มขัง สิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ การปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาอย่างมีมนุษยธรรมไม่ว่าจะเป็นในชั้นก่อนการพิจารณาคดีของศาล หรือชั้นพิจารณาคดีของศาล หรือในระหว่างที่ถูกคุมขังในเรือนจำโดยกรมราชทัณฑ์ และปัจจุบันกฎหมายไทยมีการแก้ไขปรับปรุงในหลายเรื่องเพื่อให้ได้มาตรฐานเท่ากับกฎเกณฑ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น ในเรื่องในการจับกุมและคุมขัง ต้องมีคำสั่งหรือหมายที่ออกโดยองค์การศาล ซึ่งทำให้สามารถให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้ดียิ่งขึ้นจากเดิมที่กำหนดให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่สามารถออกหมายจับได้ ทำให้การออกหมายจับกุม คุมขังเป็นไปโดยง่ายไม่มีการตรวจสอบ ทำให้บุคคลที่ถูกกล่าวหาต้องถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ แต่เมื่อมีการแก้ไขทำให้เจ้าพนักงานที่จะทำการจับกุมต้องไปขอให้ศาลออกหมายจับให้ ทำให้มีการตรวจสอบระหว่างองค์การในกระบวนการยุติธรรม หรือในเรื่องการนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องต่อเนื่องครบองค์คณะก็มีการนำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ส่งผลให้ในปัจจุบันศาลต้องนั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและต้องกระทำโดยต่อเนื่องเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความล่าช้าของคดี และเป็นหลักประกันแก่ผู้ที่มาพึ่งศาลว่าคดีความของเขาจะได้รับการพิจารณาพิพากษาคดีด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม

ในเรื่องของการใช้อำนาจวิสามัญฆาตกรรมของเจ้าพนักงานตำรวจก็มีการออกกฎหมายชั้นสูงตรพลิกศพมาใช้บังคับให้ต้องมีการไต่สวนการชั้นสูงตรพลิกศพโดยต้องทำงานร่วมกันหลายฝ่ายทั้งพนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน พนักงานฝ่ายปกครอง และแพทย์ จากนั้นต้องทำสำนวนชั้นสูงตรพลิกศพเพื่อให้ศาลทำการไต่สวนการตาย โดยมีการกำหนดระยะเวลาของขั้นตอนต่างๆ ไว้ชัดเจน

สำหรับเรื่องการทำทรมาน การใช้กำลังของเจ้าพนักงานตำรวจเพื่อบังคับให้รับสารภาพ กฎหมายก็มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นดังจะเห็นได้จากการกำหนดให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาให้มีสิทธิพบและปรึกษาทนายความสองต่อสอง สิทธิการได้รับการเยี่ยมตามสมควร

โดยเจตนาของกฎหมายก็เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหามีโอกาสที่จะพบบุคคลอื่นๆ หากมีการทำร้ายหรือใช้กำลังก็จะได้แจ้งให้ญาติหรือทนายความทราบ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมาถึงขั้นพิจารณาคดีของศาล แม้ว่าผู้ถูกกล่าวหาจะได้ร้องต่อศาลในระหว่างพิจารณาคดีว่าถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจทำร้ายร่างกาย ซ้ำมด้วยวิธีทรมานต่างๆ ศาลไม่มีอำนาจจะพิจารณาเรื่องดังกล่าวกลับไปว่ากล่าวเป็นคดีต่างหาก แต่ในทางความเป็นจริงแล้วไม่มีผู้ถูกกล่าวหาคนใดที่ต้องการจะกลับมาฟ้องร้องเจ้าหน้าที่ ต่างจากกฎหมายระหว่างประเทศที่จะมีการกำหนดว่าต้องใช้มาตรการทางกฎหมายทางบริหาร ทางตุลาการ หรือมาตรการอื่นที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันการกระทำทรมานไม่ให้เกิดขึ้นในดินแดน รวมทั้งคำสั่งของผู้บังคับบัญชาหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจใช้อ้างเพื่อกระทำทรมานต้องมีการรับรองว่าการกระทำทรมานทุกประการถือเป็นความผิดอาญาตามกฎหมาย รวมถึงการพยายามกระทำทรมาน การสมคบ และการเข้าร่วมในการกระทำทรมานด้วย ต้องกำหนดให้ความผิดดังกล่าวมีบทลงโทษในอัตราที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความร้ายแรงของความผิด โดยมีการกำหนดว่าบุคคลผู้ถูกกระทำทรมานมีสิทธิที่จะต้องเรียน สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนที่รวดเร็วและเป็นกลางโดยเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ และควรมีการดำเนินมาตรการเพื่อป้องกันการปฏิบัติที่ไม่ชอบทำต่อผู้ร้องและต่อพยาน อันเกิดจากการร้องเรียนหรือให้การเป็นพยานในเรื่องร้องเรียน และหากปรากฏว่ามีการทรมานจริง เสียจากการกระทำทรมานจะได้รับการชดเชย และมีสิทธิที่จะได้รับค่าชดเชยที่เป็นธรรมและเพียงพอ รวมถึงการบำบัดฟื้นฟู ในกรณีที่เหยื่อตาย ก็ให้ทายาทได้รับการชดเชยแทน¹³

นอกจากนี้บทบัญญัติของกฎหมายในบางเรื่องยังไม่ได้มาตรฐานเมื่อเทียบกับกฎเกณฑ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความนั้น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้ความคุ้มครองทั้งผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมทั้งในชั้นสอบสวนผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้ทนายความเข้าฟังการสอบสวนได้ แต่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น มิได้กำหนดไว้ว่า ผู้ต้องหาสิทธิที่จะมีทนายช่วยเหลือในชั้นสอบสวน เพียงแต่มีสิทธิพบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสองและรับรองเฉพาะสิทธิของจำเลยที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความเท่านั้น และผู้ถูกกล่าวหายังคงไม่มีสิทธิเลือกทนายความที่รัฐจัดหาให้ด้วยตนเอง

¹³ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

แต่อย่างไรก็ตามข้อสังเกตว่าบทบัญญัติของกฎหมายมีแนวโน้มที่จะแก้ไขให้มีการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหามากขึ้น ดังจะเห็นได้จากที่กฎหมายกำหนดไว้ว่าในคดีที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเด็กอายุไม่เกินสิบแปดปี ต้องมีพนักงานอัยการเข้าร่วมฟังการสอบสวนกับพนักงานสอบสวน นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาการติดคุกฟรี ซึ่งเกิดจากการที่พนักงานตำรวจส่งสำนวนให้พนักงานอัยการล่าช้าทำให้พนักงานอัยการมีระยะเวลาน้อยในการพิจารณาสำนวนเพื่อมีความเห็นสั่งฟ้องคดีหรือไม่นั้น เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายไทยกำหนดว่าในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรศาลจะสั่งไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้¹⁴ แต่ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะประทับฟ้องเลย

อาจกล่าวได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายไทยในบางเรื่องก็มีการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาไว้ดีกว่ากฎหมายระหว่างประเทศ เช่น สิทธิที่จะได้รับการค้นโดยชอบด้วยกฎหมาย สิทธิการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ นอกจากนี้ยังมีการออกกฎหมายใหม่ๆ ที่ทำผู้ถูกกล่าวหาได้รับสิทธิต่างๆ ดียิ่งขึ้นแม้ว่าเขาจะตกเป็นผู้ถูกกล่าวหา เช่น สิทธิในการขออนุญาตลาภิจของผู้ต้องขังและการขอย้ายผู้ต้องขังกลับภูมิลำเนา เป็นต้น

5.2.2 ด้านกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบในด้านกลไกในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามกฎหมายระหว่างประเทศและของประเทศไทยแล้ว จะเห็นว่าแม้กลไกตามกฎหมายระหว่างประเทศจะไม่มีกลไกที่มีอำนาจหน้าที่ตามขั้นตอนของการดำเนินกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากลักษณะของสังคมระหว่างประเทศแตกต่างจากสังคมภายในประเทศดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้นก็จะมีกลไกที่จะเข้ามาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ โดยการทำงานของคณะกรรมการดังกล่าวเมื่อรับและพิจารณารายงานของรัฐภาคีและการรับและพิจารณาคำกล่าวโทษ ถ้ารัฐภาคีให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็กฎหมาย มาตรการอื่นๆ ไม่ครบถ้วนหรือไม่ชัดเจนเพียงพอ ตลอดจนไม่มีเหตุผลหรือพยานหลักฐานประกอบพอที่คณะกรรมการจะพิจารณาได้

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162

คณะกรรมการอาจอาศัยข้อมูลจากองค์การเอกชนต่างๆ ที่ได้เข้าร่วมอภิปรายรายงานดังกล่าว แต่ไม่มีสิทธิเข้าแทรกแซงและสามารถตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการได้ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ขั้นตอนนี้จะมีลักษณะคล้ายกับการดำเนินงานของเจ้าพนักงานตำรวจในชั้นสอบสวน ซึ่งถ้าพยานหลักฐานข้อมูลต่างๆ ไม่เพียงพอ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนจะอาศัยข้อมูลจากแหล่งอื่น แต่ในกฎหมายไทยเจ้าพนักงานตำรวจจะแสวงหาพยานหลักฐานจากตัวผู้ถูกกล่าวหาทำให้มีการละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหากันมากเพื่อให้ได้ความจริง เช่น มีการซ้อมทำร้ายร่างกาย ทรมานต่อเนื้อตัว ผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วจะเป็นการย้อนกลับเข้าสู่วิธีการในอดีตที่กระทำต่อเนื้อตัวผู้ถูกกล่าวหาเสมือนเป็นกรรมในคดีมิใช้วิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่ที่ต้องกระทำเสมือนผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานในคดี จริงอยู่แม้ว่าบางครั้งผู้ถูกกล่าวหาจะไม่ให้ความร่วมมือไม่ให้การที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ จึงมีการใช้กำลังข่มเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับความเจ็บปวดทรมานและยอมให้การรับสารภาพหรือขัดทอดผู้ร่วมกระทำผิดอื่น และสุดท้ายจะได้ความจริงก็ตาม แต่วิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการที่ผิด

รวมทั้งปัญหาซึ่งกำลังเป็นประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจของสังคมคือ อำนาจการวิสามัญฆาตกรรมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ สืบเนื่องจากรัฐบาลประกาศใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดในการทำสงครามกับปัญหายาเสพติด ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 ถึงวันที่ 15 เมษายน 2546 มีสถิติการวิสามัญฆาตกรรม 40 คดี มีคนร้ายที่เสียชีวิตจากการต่อสู้กับเจ้าพนักงานตำรวจ 51 ราย จึงมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือไม่ ทั้งนานาประเทศและองค์การสหประชาชาติก็แสดงความเป็นห่วงกับสถานการณ์ดังกล่าวนี้ นายรัฐมนตรีได้สั่งให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบ แต่จะเห็นได้ว่าคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบไม่มีอิสระเต็มที่ รวมทั้งอาจมีปัญหในเรื่องความโปร่งใสด้วย และถึงแม้ว่าจะมีการบังคับใช้กฎหมายเรื่องการขึ้นสูตรพลิกศพ เพื่อให้มีการไต่สวนเกี่ยวกับกรณีการใช้อำนาจวิสามัญของเจ้าพนักงานตำรวจก็ตาม แต่บทบัญญัติของกฎหมายจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับองค์กรที่บังคับใช้กฎหมายนั้นด้วย

นอกจากนี้ สิทธิประการที่สำคัญอีกประการคือ การปล่อยชั่วคราว ตามกฎหมายไทยก็ได้บัญญัติสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราว รวมทั้งกรณีการตรวจสอบในกรณีที่ศาลสั่งไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว ก็สามารถยื่นคำร้องอุทธรณ์ได้ รวมทั้งมีสิทธิยื่นขอปล่อยชั่วคราวใหม่ แต่มีข้อสังเกตว่าการอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวนั้น เป็นดุลพินิจของเจ้าพนักงานและศาล โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ประกอบเท่านั้น นอกจากนี้แม้จะได้ผ่อนปรนสามารถให้ออกาสให้บุคคลเข้าเป็นประกันได้ก็ตาม แต่จำนวนเบี้ยปรับ

(หรือราคาหลักทรัพย์) ก็ยังคงมีอัตราคงเดิมและตายตัว เช่น คดีฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาที่จะตีราคาประมาณ 200,000 บาทและผู้ประกันต้องเป็นผู้มีหลักฐาน ตำแหน่งหน้าที่ อาชีพการงาน มีฐานะหรือชื่อเสียงที่เชื่อถือได้เท่านั้น¹⁵

เมื่อถึงขั้นพนักงานอัยการซึ่งจะใช้ดุลพินิจในการสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องคดี เปรียบเทียบกับกลไกตามกฎหมายระหว่างประเทศคือ ศาลอาญาระหว่างประเทศ เมื่ออัยการของศาลอาญาระหว่างประเทศได้รับคำร้องเรียนและข้อมูลเกี่ยวกับอาชญากรรม เพื่อตรวจสอบ ทำการสืบสวน และดำเนินคดี ภายใต้การกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดโดยฝ่ายไต่สวนของศาล เพื่อกลับกรองคดีก่อนการพิจารณาว่าต้องเปิดการสอบสวนหรือไม่ มีมูลฐานสมเหตุสมผลหรือไม่ที่จะให้อัยการดำเนินการนำคดีขึ้นสู่ศาล ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนตรงนี้เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างพนักงานอัยการและศาลฝ่ายไต่สวนเพื่อทำหน้าที่กลั่นกรองคดีพิจารณาว่าต้องมีมูลสมควรที่จะนำคดีขึ้นสู่ศาลจริงๆ เป็นการใช้วิธีตรวจสอบจากภายนอกองค์กรนั่นเอง ต่างจากตามกฎหมายไทยที่จะเป็นอำนาจของพนักงานอัยการแต่ฝ่ายเดียวที่จะใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าคดีใดจะสั่งฟ้องหรือไม่สั่งฟ้องมิได้ร่วมทำงานกับกลไกใด นอกจากนี้แม้พนักงานอัยการจะมีอำนาจที่จะสั่งสอบสวนเพิ่มเติม แต่ในทางปฏิบัติพนักงานอัยการส่วนใหญ่จะไม่ใช้อำนาจนี้ เนื่องจากเมื่อได้รับสำนวนคดีจากเจ้าพนักงานตำรวจก็ใกล้ชิดอายุความทำให้มีเวลาในการพิจารณาสำนวนคดีน้อยและหากมีการสั่งสอบสวนเพิ่มเติมก็กลัวว่าจะเป็นที่ครหาว่าเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

เมื่อคดีมาถึงขั้นพิจารณาของศาลยุติธรรมก็มีการใช้ดุลพินิจที่หลากหลาย รวมทั้งปัญหาความล่าช้าของการดำเนินกระบวนการพิจารณา เมื่อเปรียบเทียบแล้วจะเห็นได้ว่าสิ่งที่แตกต่างจากกลไกตามกฎหมายระหว่างประเทศ คือ เรื่องระยะเวลาในการพิจารณาแก้ไขปัญหา ในการพิจารณาข้อพิพาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติจะมีกำหนดระยะเวลาว่าจะต้องพิจารณาเรื่องดังกล่าวให้เสร็จภายในระยะเวลา 12 เดือน แต่ในกฎหมายไทยการปฏิบัติหน้าที่จากเจ้าพนักงานตำรวจ ส่งสำนวนไปยังพนักงานอัยการ และเสนอคดีขึ้นสู่ศาล มักจะใช้เวลาที่ไม่แน่นอนในแต่ละขั้นตอน เจ้าพนักงานตำรวจมักจะส่งสำนวนการสอบสวนในระยะเวลาที่ใกล้ขาดอายุความทำให้พนักงานอัยการไม่มีเวลาในการพิจารณาพยานหลักฐานต่างๆ อย่างเพียงพอและเมื่อมาถึงกระบวนการพิจารณาคดีของศาลก็จะมีกำหนดเวลา บางคดีถ้ามีพยานจำนวน

¹⁵ ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, "การใช้ดุลพินิจในการปล่อยชั่วคราว," ตุลพาห 43,4(ตุลาคม-ธันวาคม 2539) : 36-37.

มากต้องสืบพยานเป็นเวลานานก็อาจจะต้องใช้เวลาเป็นสิบปีกว่าคดีจะถึงที่สุด และสุดท้ายถ้าปรากฏว่าเรามีผู้กระทำผิดสิทธิและเสรีภาพก็ถูกกระทบกระเทือนไปแล้ว นอกจากนี้ถ้าเปรียบเทียบกับศาลอาญาระหว่างประเทศจะมีฝ่ายไต่สวนซึ่งจะทำหน้าที่กลั่นกรองคดีร่วมกับพนักงานอัยการโดยเป็นผู้พิจารณาว่าต้องเปิดการสอบสวนได้หรือไม่ มีเหตุสมควรหรือไม่ที่จะให้อัยการดำเนินการนำคดีขึ้นสู่ศาล ต่างจากศาลในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายไทยที่จะไม่ได้ทำหน้าที่ตรงนี้ รวมทั้งไม่ได้มีอำนาจให้ความคุ้มครองผู้ถูกควบคุมตัวตั้งเช่นของศาลอาญาระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ยังปรากฏว่าในการพิจารณาคดีของศาลไทยหากมีการร้องเรียนของผู้ถูกกล่าวหาในคดีว่าถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจทรมาน ถูกซ้อมด้วยวิธีการต่างๆ แต่ศาลตามกฎหมายไทยไม่มีอำนาจในการให้การวินิจฉัยไปถึงเรื่องร้องเรียนดังกล่าว ต้องไปว่ากล่าวเป็นคดีต่างหาก ต่างจากกลไกตามกฎหมายระหว่างประเทศที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการต่อต้านการทรมานในการวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับการทรมานซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยตรง ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศกำหนดไว้ว่า หากมีการร้องเรียนต่อผู้พิพากษาว่าถูกเจ้าหน้าที่ทรมาน ต้องมีการสอบสวนเรื่องดังกล่าวที่เกิดขึ้นโดยทันที ซึ่งจากที่ศึกษามาจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีสถานการณ์การถูกละเมิดสิทธิโดยข้อผู้ถูกกล่าวหาและมีการร้องเรียนต่อผู้พิพากษาระหว่างพิจารณาคดีอยู่มาก แต่ศาลไทยจะไม่นำประเด็นนี้มาวินิจฉัย เนื่องจากเป็นไม่ใช่ประเด็นในคดีนั้นต้องไปว่ากล่าวเป็นคดีต่างหาก

ในชั้นคุมขังโดยกรมราชทัณฑ์แม้บทบัญญัติของกฎหมายไทยจะได้มาตรฐานเท่ากับกฎเกณฑ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติกรมราชทัณฑ์ไม่อาจปฏิบัติตามบทบัญญัติของกฎหมายไทย ทำให้สภาพความเป็นอยู่ในบางเรื่องของผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำยังไม่ได้มาตรฐาน เช่น เรื่องสถานที่ อาหาร เครื่องอุปโภค เป็นต้น เมื่อถึงฤดูหนาว ผู้ต้องขังในเรือนจำมักจะประสบปัญหาขาดแคลนผ้าห่ม¹⁶ ซึ่งปัญหาต่างๆ ดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาเรื่องงบประมาณซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด ไม่เพียงพอในการสร้างมาตรฐานความเป็นอยู่ในเรือนจำของผู้ต้องขังให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายได้

¹⁶ ระเบียบข่าว , สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 , 13 มกราคม 2546.

นอกจากนี้แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการกลไกที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ก็ไม่มีส่วนช่วยในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญจะไม่รับวินิจฉัยโดยให้เหตุผลว่าไม่ตรงตามข้อกำหนด หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติที่จัดตั้งขึ้นก็ไม่มีอำนาจเด็ดขาดเพื่อจัดการกับกรณีปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากมีอำนาจอย่างจำกัด กล่าวคือมีแต่อำนาจเรียกให้มาชี้แจงข้อเท็จจริง แต่ไม่มีอำนาจสั่งการใดๆ และเมื่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนมีความเห็นว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนก็ไม่มีอำนาจบังคับเด็ดขาดใดๆ ที่จะจัดการกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว รวมทั้ง องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ NGO เองในปัจจุบันก็มีบทบาทในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาน้อยมาก งานส่วนใหญ่จะเป็นการเผยแพร่ความรู้ โดยจะเน้นประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจของสังคม เมื่อเทียบกับองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศที่จะมีบทบาทมาก เช่น มีบทบาทในการร่วมมืออภิปรายเสนอข้อมูลต่างๆ ในกรณีที่รัฐภาคีเสนอข้อมูลต่างๆ แก่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติไม่เพียงพอ โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติอาจอาศัยข้อมูลที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมอภิปรายดังกล่าวมาประกอบการพิจารณา หรือองค์การนิรโทษกรรมสากล ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนระดับระหว่างประเทศจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาหารือระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับองค์การสหประชาชาติ รวมทั้งกลไกทางสังคม เช่น สื่อมวลชนก็จะเป็นไปตามกระแสในขณะนั้น เสนอข่าวที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกเสนอข่าว ซึ่งเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกเสนอข่าว

5.3 สรุป

เมื่อเปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาทางอาญาระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศและการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาตามกฎหมายไทยทางด้านบทบัญญัติของกฎหมายและด้านกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาแล้ว พบว่าบทบัญญัติของกฎหมายไทยมีความพยายามที่แก้ไขปรับปรุงให้สามารถคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาได้ดีขึ้น แต่ส่วนใหญ่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจะเกิดจากกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา หรือเจ้าหน้าที่ในแต่ละองค์กรนั่นเอง ทั้งมีข้อสังเกตว่าในบางเรื่องแม้จะมีการจัดตั้งกลไกขึ้นมาแต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องความเป็นอิสระและความโปร่งใส

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษามีข้อสังเกตว่าในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นๆ ประกอบด้วยไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิของผู้ถูกกล่าวหากับผู้เสียหาย อำนาจ

ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ มิใช่คำนึงถึงแต่จะคุ้มครองสิทธิของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว รวมทั้งเรื่องของงบประมาณสำหรับการเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในแต่ละกลไกด้วย

เมื่อได้นำการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศและการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยมาเปรียบเทียบเทียบกันแล้ว ทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทยว่าสภาพปัญหาส่วนใหญ่จะเกิดจากกลไกหรือเจ้าหน้าที่ในแต่ละองค์กรที่เป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย ในบทต่อไปจึงจะกล่าวสรุปและเสนอแนะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุป

เมื่อได้ศึกษาแล้วว่ามาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายระหว่างประเทศกับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยเป็นอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งได้นำมาเปรียบเทียบกันแล้ว ในบทนี้จึงจะได้กล่าวสรุป พร้อมทั้งเสนอแนะ

ในส่วนของมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในกฎหมายไทยนั้น เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 โดยภาพรวมแล้วการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา มีแนวโน้มดีขึ้น เช่น ในเรื่องในการจับกุมและคุมขัง ต้องมีคำสั่งหรือหมายที่ออกโดยองค์การศาล ทำให้มีการตรวจสอบระหว่างองค์กรในกระบวนการ ยุติธรรม หรือในเรื่องการนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องต่อเนื่องครบองค์คณะ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องความล่าช้าของคดี และเป็นหลักประกันแก่ผู้ที่มาพึ่งศาลว่าคดีความของเขาจะได้รับการพิจารณาพิพากษาคดีด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม รวมทั้งมีบทบัญญัติกฎหมายเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับการคุ้มครองสิทธิ เช่น การชั้นสูตรพลิกศพ สิทธิการได้รับการเยี่ยม การพบและปรึกษาทนายความ การให้ความช่วยเหลือด้านทนายความจากรัฐ การได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหากปรากฏภายหลังว่าถูกคุมขังโดยไม่ชอบ สิทธิในการขออนุญาตลาภิจของผู้ต้องขังและการขอย้ายผู้ต้องขังกลับภูมิลำเนา เป็นต้น

แต่เมื่อศึกษากลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาแล้วพบว่า จากสภาพการณ์การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในประเทศไทยนั้นยังคงมีปัญหาอยู่ไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม หรือองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และกลไกอื่นๆ ปัญหาบางเรื่องแม้จะมีกลไกที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น แต่ก็กลไกนั้นก็ไม่มีอำนาจเด็ดขาดหรือความเป็นอิสระ

สำหรับแนวทางแก้ไขนั้น ด้านบทบัญญัติของกฎหมายในบางเรื่องควรจะมีการปรับปรุงแก้ไข เช่น เรื่องกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ เพื่อจะแก้ไขปัญหาระยะเวลาในการพิจารณาสำนวนคดีของพนักงานอัยการ หรืออีกแนวทางหนึ่งคือควรจะแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายที่ว่าหากพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีไม่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้อง เป็นหากมีการร้องขอให้ศาลทำการไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนจะประทับฟ้อง หรือสิทธิที่จะได้

รับความช่วยเหลือด้านนายความควรกรแก้ไขให้ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะมีทนายช่วยเหลือในชั้นสอบสวนด้วย หรือแม้กระทั่งในชั้นพิจารณาคดีของศาล ควรจะให้ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิที่จะเลือกทนายความที่รัฐจัดหาให้ หรือในเรื่องปัญหาการขอมผู้ต้องหา การใช้วิธีทรมานเพื่อให้ผู้ต้องหาปรับสภาพ เมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้องคดีต่อศาล ซึ่งกลายเป็นจำเลยได้ให้การต่อศาลว่าถูกทรมานด้วยวิธีการต่างๆ ควรมีการแก้ไขบทบัญญัติกฎหมายในเรื่องนี้ ให้ศาลมีอำนาจรับฟังหรือนำคำให้การของผู้ถูกกล่าวหา มาพิจารณาได้หากมีมูลเหตุให้รับฟังได้

นอกจากนี้ผู้เขียนต้องการจะเสนอให้มีการเพิ่มเติมสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาให้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งด้วย เนื่องจากปัจจุบันผู้ต้องขังไม่มีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทั้งๆ ที่สิทธิในการลงคะแนนเลือกตั้งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศและเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง และการเลือกผู้แทนเพื่อจะเข้ามาทำหน้าที่ดูแลพวกเขาตามกระบวนการประชาธิปไตยจะเป็นสิ่งนำไปสู่การคุ้มครองดูแลสิทธิเรื่องอื่นๆ ของผู้ต้องขัง ดังนั้นในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง จึงมีพลเมืองของประเทศประมาณ 250,000 คน ที่ไม่มีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทำให้ผู้ต้องขังเป็นกลุ่มที่ถูกทอดทิ้ง ไร้การเหลียวแลจากสังคม เป็นพลเมืองชั้นสอง และถูกปล่อยให้ได้รับความยากลำบาก เสี่ยงภัยต่อสุขภาพ และการติดโรค รวมทั้งเป็นพาหะในการแพร่เชื้อโรค เรือนจำเกือบทุกแห่งอยู่ในสภาพขาดงบประมาณที่จะพัฒนาผู้ต้องขัง สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากการไม่ได้รับสิทธิในการเลือกตั้ง

นอกจากนี้ การให้สิทธิผู้ต้องขังในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จะทำให้ผู้ต้องขังยังคงคุณค่าในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ทำให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเข้ามามีส่วนต่อกระบวนการประชาธิปไตย พร้อมกลับเข้าสู่สังคมเมื่อพ้นโทษในฐานะของพลเมืองที่มีความรับผิดชอบและยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย

แต่อย่างไรก็ตามในการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าควรสร้างความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา สิทธิของผู้เสียหาย และสิทธิของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎหมายด้วย โดยคำนึงถึงสิทธิของทั้งสามฝ่ายอย่างเท่าเทียมกันมิใช่มุ่งคุ้มครองฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนมากเกินไป

ส่วนด้านกลไกและการบังคับในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากแม้ว่าจะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ดีสักเพียงใดก็ตาม แต่จะสามารถให้ความคุ้มครอง ได้ดีมีประสิทธิภาพเพียงไหนนั้นขึ้นอยู่กับกลไกที่จะนำกฎหมายนั้นมาบังคับใช้ จากการศึกษา พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากกลไกที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่ไม่สามารถ นำบทบัญญัติของกฎหมายมาบังคับใช้ให้เกิดประสิทธิภาพได้ ยิ่งไปกว่านั้นบางครั้งกลับเป็น ผู้ละเมิดสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเสียเอง โดยสาเหตุอาจเกิดมาจากจิตสำนึกของแต่ละบุคคล รวมทั้ง ความรู้ความเข้าใจถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายด้วย

แนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องมีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานและองค์กรที่ เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วย กล่าวคือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะต้อง ถูกตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอน ทั้งนี้ เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบความจริงในคดีอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อเป็นหลักประกันในมาตรฐานของการตรวจสอบความจริงในคดี มีการศึกษาถึงการบริหาร กระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ ตลอดจน การประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง และเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมเป็นกระบวนการ เดียวกันโดยมีกลไกที่ต่อเนื่องซึ่งกันและกัน¹ โดยจะต้องมีการร่วมกันพิจารณาถึงปัญหา ตลอดจนความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ทั้งที่เกิดจากระบบขององค์กร ตลอดจนความผิดพลาดที่เกิดขึ้น จากตัวบุคคลในองค์กรนั้นๆ โดยเริ่มพิจารณาตั้งแต่ชั้นเจ้าพนักงานตำรวจ ในชั้นสอบสวนซึ่งเกิด ปัญหาการตรวจสอบอย่างชัดเจนตั้งแต่การแบ่งมอบอำนาจหน้าที่ การควบคุม การตรวจสอบทั้ง การทำงานและพฤติกรรมส่วนตัวของเจ้าพนักงานสอบสวนว่าปฏิบัติตามคำสั่งอย่างรอบคอบหรือไม่ ตลอดจนการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อส่งสำนวนไปยังพนักงานอัยการเพื่อส่งฟ้องนั้น เจ้าพนักงานสอบสวนได้พิจารณาโดยฟังพยานหลักฐาน ตลอดจนข้อต่อสู้ของผู้ถูกกล่าวหาด้วย หรือไม่ เนื่องจากมีผลถึงการชี้หน้าพยานหลักฐาน ทำให้เกิดปัญหาการขาดการคานอำนาจ

¹ คณิต ญ นคร , คำกล่าวเปิดการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง คดีเซอร์แอน... กระบวนการ ยุติธรรมจะ คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร รายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง คดี เซอร์แอน... กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร, สถาบัน กฎหมายอาญา, สำนักงานอัยการสูงสุด, มิถุนายน 2539, หน้า 1-3. อ้างถึงใน กลุ่มกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมทางอาญา , การบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นเจ้าพนักงาน ก่อนคดีขึ้นสู่ศาล (Administration of Justice at Pre-Trial Stage in Thailand), เอกสารประกอบการ ประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2 , หน้า 9.

(Check and Balance) นอกจากนี้ปัญหาความมีอิสระของผู้มีอำนาจสอบสวน ความเชี่ยวชาญ หรือความสามารถเฉพาะด้านการสอบสวน เพื่อแสวงหาความจริงจากผู้ถูกกล่าวหาโดยไม่ต้องมีการใช้กำลังบังคับเอาความจริงจากผู้ถูกกล่าวหา จึงอาจมีการนำเกณฑ์การปฏิบัติตามกฎหมาย ระหว่างประเทศมาปรับใช้ได้ คือ การเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น พนักงานอัยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมทั้งในการพิจารณาของพนักงานอัยการจะรับสำนวนโดยมิได้เข้าไปสัมผัสหรือพิจารณาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ตลอดจนพิจารณาพยานหลักฐานต่างๆ ที่ได้มาว่ามีความชัดเจนหรือบกพร่องอย่างไร เพื่อให้สามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างถูกต้อง

นอกจากแนวทางการแก้ไขดังที่กล่าวมาแล้ว ควรจะมีการจัดตั้งกลไกที่มีประสิทธิภาพ มีอิสระ ความเป็นกลาง มีอำนาจเด็ดขาด และสามารถตรวจสอบได้ มาประสานการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันนี้แม้จะมีกลไกที่จัดตั้งขึ้นมาควบคุม ตรวจสอบ แต่กลไกเหล่านั้นจะไม่มีอำนาจเด็ดขาด หรือไม่มีอิสระเต็มที่

นอกจากนี้แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขทั้งบทบัญญัติของกฎหมายรวมทั้ง กลไกและการบังคับแล้ว แต่คงจะไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ ถ้าขาดความร่วมมือจากฝ่ายอื่นๆ ได้แก่ ภาครัฐ เนื่องจากที่ศึกษามาพบว่าปัญหาส่วนหนึ่งจะเกิดจากความ สมดุลระหว่างปริมาณงานและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ รวมทั้งเรื่องของงบประมาณ ดังนั้น เมื่อมีความพยายามที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาแล้ว สิ่งที่มาคือภาระงานที่เพิ่มมากขึ้น จึงควรคำนึงถึงจุดนี้ด้วย มิฉะนั้นเจ้าหน้าที่ก็ไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งควรจะมีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ดีและถูกต้องแก่ประชาชนทั่วไป ด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนก อินทร์พรวรย์ และคนอื่นๆ. การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด. กระบวนการยุติธรรม.

ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2, หน้า 2 - 9.
27-28 กันยายน 2544 ณ หอประชุมใหญ่องค์การสหประชาชาติ
กรุงเทพมหานคร.

กมลชัย รัตนสกวาวงศ์. ศาลรัฐธรรมนูญและวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญ. ใน รายงานการวิจัยเพื่อ
จัดทำข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองต่อคณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คพป),
หน้า 31. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2538 อ้าง
ถึงใน พิมพ์ ธรรมพิทักษ์พงษ์, ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
ของประชาชน. วารสารรัฐธรรมนูญ 3,7 (มกราคม - เมษายน 2544) : 78.

กรมราชทัณฑ์. การขออนุญาตลาภักดิ์ [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์, 2545.

<http://www.correct.go.th/hosdoc.com/ppp/Doc-2002/L2-052.htm>
[15 ตุลาคม 2545]

กรมราชทัณฑ์. ห้ามเยี่ยมผู้ต้องขัง [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์, 2545.

<http://www.correct.go.th/cjthai/n123.htm> [15 ตุลาคม 2545]

กรมราชทัณฑ์. ร้อยละ 20 ติดคุกฟรี [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์, 2545.

<http://www.correct.go.th/cjthai/n138.htm> [15 ตุลาคม 2545]

กรมราชทัณฑ์. นักโทษฆ่าตัวตาย [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์, 2546.

<http://www.correct.go.th/news/news97.html> [9 มกราคม 2546]

กรมราชทัณฑ์. สถิติคดี [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์, 2545.

<http://www.correct.go.th/stat.htm> [15 ตุลาคม 2545]

กรมราชทัณฑ์. จำนวนเรือนจำ [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์, 2545.

<http://www.correct.go.th/rounjum.htm> [15 ตุลาคม 2545]

กรรถวิรมย์ สุนทรนาเวิน. ศาลอาญาระหว่างประเทศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

- กลุ่มกฎหมายกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. การบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้น
เจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล (Administration of Justice at Pre-Trial Stage in
Thailand). ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2, หน้า 9.
27-28 กันยายน 2544 ณ หอประชุมใหญ่องค์การสหประชาชาติ
กรุงเทพมหานคร.
- กลุ่มกฎหมายการสืบสวนสอบสวนก่อนการจับกุม. กระบวนการยุติธรรม. ใน เอกสารประกอบ
การประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2, หน้า 12-13. 27 – 28 กันยายน 2544
ณ หอประชุมใหญ่องค์การสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร.
- กลุ่มกฎหมายการสืบสวนสอบสวนก่อนการจับกุม. การสืบสวนสอบสวนก่อนการจับกุม.
กระบวนการยุติธรรม. ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติ
ครั้งที่ 2, หน้า 12 – 13. 27 – 28 กันยายน 2544 ณ หอประชุมใหญ่องค์การ
สหประชาชาติ จังหวัดกรุงเทพมหานคร.
- กลุ่มกฎหมายการระงับข้อพิพาทก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล. การระงับข้อพิพาทก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล.
ใน การประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 2, หน้า 150. 27 – 28 กันยายน 2544
ณ หอประชุมใหญ่องค์การสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร.
- กลุ่มกฎหมายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. ศาลอาญาระหว่างประเทศ (The International
Criminal Court Court-ICC). ใน เอกสารประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่ง
ชาติ, หน้า 3 – 7. 14 – 15 กันยายน 2543 ณ หอประชุมใหญ่องค์การสหประชา
ชาติ กรุงเทพมหานคร.
- การเสวนาเรื่องรัฐบาล สื่อมวลชน ศาลยุติธรรม สังคมได้อะไร [สถานีโทรทัศน์ไอทีวี].
12 มกราคม 2546.
- กุลพล พลวัน . พัฒนาการสิทธิมนุษยชน. พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
วิญญูชน, 2538.
- กุลพล พลวัน . กฎหมายระหว่างประเทศกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน. บทบัณฑิตย
28 , 4 (2541) : 774-779.
- กุลพล พลวัน . กลไกตามรัฐธรรมนูญในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน. บทบัณฑิตย
53, 2(มี.ย.2540) : 36-52.
- กุลพล พลวัน . ปัญหาการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยสหประชาชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2541.

กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์. อัยการกับกระบวนการยุติธรรม. กระบวนการยุติธรรมและเรื่องพัฒนาการขององค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและทางแพ่ง. ใน รายงานประชุมทางวิชาการและสรุปผลการพิจารณาศึกษา คณะกรรมาธิการการบริหารและการยุติธรรม วุฒิสภา. หน้า 56. 2538. อ้างถึงใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์. การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

เกิดเหตุหนุ่มคลังจิ้งกัศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ [Internet]. http://www.news.mweb.co.th/metro_39459.html [23 มกราคม 2546]

เกียรติภูมิ วงศ์จจิต . สังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์อย่างไร [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์ , 2545. <http://www.correct.go.th/cjthai/n58.htm> [16 ธันวาคม 2545]

ข่าวอัยการทำสำนวน . ไทยรัฐ (3 มกราคม 2546) : 19.

คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน. กลไกคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท, 2544.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน. คำจำกัดความ [Online]. สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน , 2545. http://www.nhrc.or.th/library_t_31.html [12 ธันวาคม 2545]

คณิต ณ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 4 แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ธันวาคม 2538.

คณิต ณ นคร. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 4 ปรับปรุงแก้ไขใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, มกราคม 2541.

คณิต ณ นคร. ปัญหาในการใช้ดุลพินิจของอัยการ . ใน รวมบทความด้านวิชาการของ ศ.ดร.คณิต ณ นคร. หน้า 30 - 45.

คณิต ณ นคร. อัยการกับการสอบสวนคดีอาญา . ใน รวมบทความด้านวิชาการของ ศ.ดร.คณิต ณ นคร. หน้า 57 - 63.

คณิต ณ นคร. อัยการกับภารกิจในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล. ใน รวมบทความด้านวิชาการของศ.ดร.คณิต ณ นคร. หน้า 75 - 86.

คณิต ณ นคร. แนวความคิดในการให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลของพนักงานอัยการ . ใน รวมบทความด้านวิชาการของศ.ดร.คณิต ณ นคร. หน้า 64-74.

คณิต ณ นคร. วิถีพิจารณาคความอาญาไทย : หลักปฏิบัติกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน.

วารสารนิติศาสตร์ 15,3 (กันยายน 2538) : 11. อ้างถึงใน ทวีวัฒน์ ธาธาจันทร์.

การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาด

ในกระบวนการยุติธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

คณิต ณ นคร. คำกล่าวเปิดการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง คดีเชอรีแอน... กระบวนการยุติธรรมจะ

คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร. รายงานการเสวนาทางวิชาการ

เรื่องคดีเชอรีแอน...กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์ได้

อย่างไร, หน้า 1-3. มิถุนายน 2539 สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการ

สูงสุด อ้างถึงใน กลุ่มกฎหมายกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. การบริหาร

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นเจ้าพนักงานก่อนคดีขึ้นสู่ศาล

(Administration of Justice at Pre-Trial Stage in Thailand). เอกสาร

ประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2, หน้า 9. 27-28 กันยายน 2544

ณ หอประชุมใหญ่องค์การสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร.

คลิกเดียวเดียวเข้ากรง ฝากขังออนไลน์ ก้าวใหม่ "คุกไฮเทค". เดลินิวส์ (13 มกราคม

2546) : 3.

โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขานิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. รายชื่อองค์กรสิทธิมนุษยชนที่สำคัญๆ

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543.

จรงค์ จุฑานนท์. การคุ้มครองของประชาชนต่อการถูกจับและตรวจค้นที่ไม่ชอบธรรม.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2525.

จตุพร บานชื่น. กิจการตำรวจไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์

ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2533.

จตุพล ชมพูนิช . มาตรการขึ้นเด็ดขาดกับคนเมายาบ้าจับตัวประกัน [Internet]

http : //www. sarakadee.com/feature/2002/04/vote.shtml

[23 มกราคม 2546]

จรัญ ภัคดีธนากุล. ศาลตีเดย์ออกหมายจับ 24 ชั่วโมง [Internet]. สำนักงานศาลยุติธรรม :

สำนักงานศาลยุติธรรม, 2545. http :// www.judiciary.go.th/cfthai/n137.htm

[20 ตุลาคม 2545]

จรัญ โฆษณานันท์. รัฐธรรมนูญ 2540 : จากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สู่ธัมมิกสิทธิมนุษยชน .

วารสารอัยการ. 21 (พฤศจิกายน 2541) : 7 – 35.

จิตติ เจริญจำ . ศาลอาญาระหว่างประเทศ : ผลการประชุมที่การ์ตาร์ . วารสาร

อัยการ 17(กรกฎาคม 2537) : 1-22.

จิตติ เจริญจำ . ศาลอาญาระหว่างประเทศ. วารสารพระธรรมนุญ 39 , 2 (2537) :

45-59.

จิตติ เจริญจำ . และ ศิริศักดิ์ ตียะพรรณ . ข้อสังเกตทั่วไปบางประการเกี่ยวกับศาลอาญาระหว่าง

ประเทศเพื่อพิจารณากรณีไม่สงบในยูโกสลาเวีย . วารสารอัยการ. : 119-132.

จิตรา เพียรล้ำเลิศ . ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับศาลอาญาระหว่างประเทศ . วารสาร

กฎหมายสู่ไทยธรรมมาธิราช 12 , 1 (มิถุนายน 2543) : 70-79.

จิรนิติ หะวานนท์. สิทธิทางวิธีพิจารณาคำความอาญาตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : สำนัก

พิมพ์วิญญูชน, 2544.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวยการ. กระบวนการยุติธรรม : มิติใหม่ในการบริการประชาชน. ใน เอกสาร

ประกอบการประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 2, หน้า 39. 27 – 28 กันยายน

2544 ณ หอประชุมใหญ่องค์การสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร.

จักรี อุดลนิรัตน์. นายความ สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2545.

ฉันทนา ไกรสถิตย์. การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิ

พลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ. สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรม. บทบัญญัติ 55,4 (2542) : 167.

ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ. อัยการจังหวัดประจำกรม สำนักงานอัยการสูงสุด. สัมภาษณ์,

13 สิงหาคม 2545.

ชุมพล จันทราทิพย์. พระธรรมนูญศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

เชาวฤทธิ์ จันทร์สนาม. รองอัยการจังหวัดนครปฐม (แผนกคดีเยาวชนและครอบครัวช่วยราชการ

สำนักงานอัยการประจำศาลแขวงนครปฐม). สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2546.

ณรงค์ ใจหาญ. รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง สิทธิของผู้ต้องหา

จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา เสนอสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2541.

ณรงค์ ใจหาญ. หลักประกันสิทธิของประชาชนในคดีอาญาใหม่ : ปัจจุบันและทศวรรษหน้า.

บทบัญญัติ 53,2 (มิถุนายน 2540) : 64-86.

- ณรงค์ ใจหาญ. การคุ้มครองสิทธิเด็กในการให้ปากคำในคดีอาญา. คุณภาพ 47,1 (มกราคม - เมษายน 2543) : 5-29.
- ดุษฎี หลีละเมียร. วิกฤติหรือโอกาส : บทบาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางในอนาคต. คุณภาพ 47,1 (มกราคม - เมษายน 2543) : 114-118.
- ถาวร เขาวีวารินทร์. ศาลอาญาระหว่างชาติ. วารสารอัยการ . 18,21(ตุลาคม 2538) : 75-89.
- ทนายความแห่งประเทศไทย , สมาคม . หลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนตาม หลักกฎหมายระหว่างประเทศ . บทบัณฑิตย 37,3(2523) : 392-409.
- ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์. การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาด ในกระบวนการยุติธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2540.
- ธัมรงค์ วงศ์เป้น . การควบคุมและฝากขังผู้ต้องหาในคดีอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533.
- นพนิธิ สุริยะ. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. วารสารนิติศาสตร์ 29,4(ธันวาคม 2542) : 538-542
- นิรันดร์ เสียมทอง . การแจ้งข้อหาในคดีอาญาโดยพนักงานสอบสวน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533.
- นัทธี จิตสว่าง . แนวทางการปฏิรูปการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในประเทศไทย . บทบัณฑิตย 54,4 (ธันวาคม 2541) : 35-55.
- นัทธี จิตสว่าง . การจัดโครงสร้างกระทรวงยุติธรรมใหม่กรณีการจัดหน่วยงานด้านการปฏิบัติ ต่อผู้กระทำผิด. บทบัณฑิตย 54,2(มิถุนายน 2541) : 17-23.
- นัทธี จิตสว่าง . สิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังเริ่มต้นที่สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง [Internet]. กรมราชทัณฑ์ : กรมราชทัณฑ์ , 2545 . [http : //www. correct. go. th/ news/ editor. htm](http://www.correct.go.th/news/editor.htm) [16 ธันวาคม 2545]
- บุญทิพย์ ผ่องจิตร แลนเกรพ. สิทธิของจำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2529.
- บุญรอด ตันประเสริฐ . การพิจารณาคดีต่อเนื่อง . รหัสสาร 6-7(มิถุนายน 2542-มิถุนายน 2543) : 39-43.

บทเรียนบางประการจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนไอร์แลนด์เหนือ. ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 12 – 13 มกราคม 2545 ณ โรงแรมโรสการ์เด็นท์ (สวนสามพราน) จังหวัดนครปฐม.

ประธาน วัฒนวานิชย์. การปฏิรูประบบการลงโทษแนวทางสหวิทยาการ โดยเน้นทางด้านอาชญาวิทยา. บทบัณฑิตย 54,4 (ธันวาคม 2541) : 9-34.

ประมวลระเบียบข้อบังคับและหลักปฏิบัติราชการของกรมอัยการ. พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2503. อ้างถึงใน ประพันธ์ นัยโกวิท. การอำนวยความสะดวกธรรมชาติอาญาโดยพนักงานอัยการ. บทบัณฑิตย 52 (ธันวาคม 2539) : 61-63.

ประเวศ วะสี. ประชาชนพึงคาดหวังอะไรจากกระบวนการยุติธรรม. บทบัณฑิตย 54,4 (ธันวาคม 2541) : 1-8.

ประมุข ลักษณะ. สิทธิมนุษยชนที่ถูกละเมิดโดยรัฐ: ศึกษากรณีการแถลงข่าวผลการจับกุมผู้ต้องหาของข้าราชการตำรวจ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประสิทธิ์ เอกบุตร. กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศกับสิทธิมนุษยชน. วารสารนิติศาสตร์ 27 (ธันวาคม 2540): 1162-1163.

ปิยพล วัฒนกุล. การจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ = International Criminal Court วารสารพระธรรมนุญ (ฉบับพิเศษ) (กันยายน 2541) : 116-120.

ปัญหาสิทธิมนุษยชนที่รัฐและสังคมต้องเร่งแก้ไข. ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 12 – 13 มกราคม 2545 ณ โรงแรมโรสการ์เด็นท์ (สวนสามพราน) จังหวัดนครปฐม.

ผดุงกร วิสุทธิธรรม. นายควม. สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2544.

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม. เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2546.

พงษ์ศักดิ์ เล็กกลิ่น. ผู้ต้องหาคดีมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อเสพ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2546.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2535.

- พนัส ทัศนียานนท์. ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ: วารสารอัยการ 32 (กรกฎาคม 2523) : 44.
 อ้างถึงใน อิงอร จินตนาเลิศ. กลไกระหว่างประเทศเพื่อการปฏิบัติตามอนุสัญญา
สหประชาชาติว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ.1989. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- พรชัย ด้านวิวัฒน์. ประเทศไทยกับการเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง
และสิทธิทางการเมือง พ.ศ. 2509. วารสารนิติศาสตร์ 29,4 (ธันวาคม 2542) :
 620-621.
- พินิจ ช่วยกุล. พนักงานสอบสวน สถานีตำรวจเตาปูน. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2545.
- พิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์. ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน. วารสาร
รัฐธรรมนูญ 3,7 (มกราคม - เมษายน 2544) : 69.
- เพชร สระทองอุ่น. ดุลพินิจพนักงานสอบสวนในการปล่อยชั่วคราว. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ภาณุวัตร เพ็ญทองแดง. [สถานีโทรทัศน์ไอทีวี]. 11 ธันวาคม 2545.
- ภัทรศักดิ์ วรรณแสง. การใช้ดุลพินิจในการปล่อยชั่วคราว. ดุลพินิจ 43,4(ตุลาคม-ธันวาคม 2539)
 : 36-37.
- มนต์ชัย ชนินทรลีลา. ขอบเขตการใช้ดุลพินิจของศาลในการปล่อยชั่วคราว. วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- มานิตย์ จุมปา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติ
ธรรม, 2541 อ้างถึงใน พิมล ธรรมพิทักษ์พงษ์. ศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครอง
สิทธิและเสรีภาพของประชาชน. วารสารรัฐธรรมนูญ 3,7 (มกราคม - เมษายน
 2544) : 70.
- ระเบียบข่าว. [สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3]. 13 มกราคม 2546.
- รายการถอดรหัส ตอน สองผู้ต้องหา. [สถานีโทรทัศน์ไอทีวี]. 15 กรกฎาคม 2545.
- รายงานการสัมมนา เรื่อง สิทธิมนุษยชนควรได้รับการปกป้องและส่งเสริมให้เป็นจริงได้อย่างไรใน
สังคมไทย. ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์
และแผนปฏิบัติการการดำเนินงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
 หน้า 5. 12 – 13 มกราคม 2545 ณ โรงแรมโรสการ์เด็นท์ (สวนสามพราน) จังหวัด
 นครปฐม
- รายงานข่าวแฉชีพิก. [ข่าวออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย].
 28 สิงหาคม 2545.

- รุ่งเพชร มายอด. ผู้ต้องหาคดีลักทรัพย์หรือรับของโจร. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2546.
- วรางคณา สุจริตกุล. นักโทษเด็กขาดกับสิทธิตามกฎหมาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- วรเกียรติ นวลสุวรรณ. ทัศนะของตำรวจที่มีต่อสิทธิผู้ต้องหา : ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจสัญญาบัตรรายงานป้องกันและปราบปราม, สืบสวน, สอบสวน, ในระดับสถานีตำรวจ สังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชา มหาคุณ. สังคมไทย ครอบครัวและการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน. ดุลพา 45,1 (มกราคม -มิถุนายน 2541) : 3-13.
- วิชัย ศรีรัตน์. สนธิสัญญาระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและมนุษยธรรมและอนุสัญญาที่ไทยเป็นภาคี. วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช : 11-22.
- วิชัย ศรีรัตน์. การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในยุโรป : สภายุโรป, ใน สิทธิมนุษยชนและเสรีภาพของชนชาวไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543.
- วิชัย ศรีรัตน์. การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในทวีปอเมริกา : ระบบระหว่างอเมริกา. ใน สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543.
- วินิจ เจริญชัยยง. กฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ศราวดี ประทุมราช. ผู้จัดการโครงการ คณะกรรมการประสานงานองค์การสิทธิมนุษยชน. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2545.
- ศรัณยา เลิศศาสตร์วัฒนา. สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการมีส่วนร่วมในการดำเนินคดีอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ศาลเตี้ย [สถานีโทรทัศน์ไอทีวี]. 25 ธันวาคม 2545.
- ศูนย์บริการข้อมูลและกฎหมาย เลขานุการวุฒิสภา, สำนักงาน. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : กองการพิมพ์ สำนักงานเลขานุการวุฒิสภา, 2543.
- สถานการณ์โรคเอดส์ ปี 45 ยอดผู้ป่วยยังน่าเป็นห่วง. เดลินิวส์ (2 ธันวาคม 2545) : 7.

- สถิต เจริญไธสง. การแก้กฎหมายวิธีสบัญญัติที่ไม่เป็นธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน.
วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช 6 (ธันวาคม 2537) : 1. อ้างถึงใน ชั้นทนา
ไกรสถิตย์. การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิ
พลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- สภาทนายความ. สถิติการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย [Internet]. สภาทนายความ
สภาทนายความ, 2545. [http://www.law.society.or.th/Depart7/helper-
p2.html](http://www.law.society.or.th/Depart7/helper-p2.html) [20 ธันวาคม 2545]
- สมชาติ ธรรมศิริ. สิทธิเรียกค่าทดแทนจากการถูกคุมขังในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. วิชาชีพ
4,13 (ตุลาคม –ธันวาคม 2538) : 39–50.
- สมศักดิ์ เจียมธีรกุล. มาตรการขั้นเด็ดขาดกับคนเมายาบ้าจับตัวประกัน [Internet]. 2546.
<http://www.sarakadee.com/feature/2002/04/vote.shtml>
[23 มกราคม 2546]
- สมยศ เชื้อไทย. ความรู้เบื้องต้นนิติปรัชญา. ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน,
2539.
- สมรจักษ์ เบลญกุล. ท่าทีของประเทศไทยต่อการจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ.
ตุลพาน 46, 1(มกราคม- มิถุนายน 2542) : 168–176.
- สุจิต ถาวรสุข. ทนายความพิศดาร ว่าด้วยความสำคัญของทนายความ. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2513.
- สุพิศ ปราณิตพลกรัง. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาโดยองค์การตุลาการในชั้น
ก่อนการพิจารณา : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีไทยและสหรัฐอเมริกา. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สุรสิทธิ์ เทพอวยพร. ปัญหากฎหมายและแนวทางปฏิบัติต่อสตรีในชั้นพนักงานสอบสวน.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2541.
- สุวิทย์ เลิศไกรเมธี. ทนายความ สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน. สัมภาษณ์,
12 ธันวาคม 2545.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. สิทธิของผู้ต้องหาคดีอาญาในระหว่างสืบสวนและสอบสวน. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล . ความโปร่งใสและการตรวจสอบกระบวนการยุติธรรมทาง
 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. บทบัญญัติ 55,4
 (ธันวาคม 2541) : 56–80.
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล . ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล. วารสารนิติศาสตร์ 23,3
 (กันยายน 2539) : 533.
- เสริมสกุล จำวันพนันธุ์. ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาคดีอาญาศึกษาเฉพาะกรณีการนำ
 ขี้ที่เกิดเหตุประกอบคำรับสารภาพ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา
 นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2537.
- สำนักงานศาลยุติธรรม. สถิติ [Internet] . สำนักงานศาลยุติธรรม : สำนักงานศาลยุติธรรม, 2546.
[http : // www. judiciary. go. th/ thooj. htm](http://www.judiciary.go.th/thooj.htm) [10 มกราคม 2546]
- สำนักงานอัยการสูงสุด. การจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศของสหประชาชาติ .
อัยการนิเทศ 58 , 2 (2539) : 80–86.
- สำนักงานอัยการสูงสุด ; คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ . รายงานการเสวนาทาง
 วิชาการ เรื่อง คดีเชอร์รี่ แอนดันแคน กระบวนการยุติธรรมจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ
 ของผู้บริสุทธิ์ได้อย่างไร . บทบัญญัติ 5,1 (มีนาคม 2539) : 29–72.
- สัญลักษณ์ ปัญวัฒน์ลิขิต . การพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม. วิทยานิพนธ์
 ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2540.
- สันทัต สุจริต. การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
 สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์, 2530.
- องค์การระหว่างประเทศ กรม. ประมวลความตกลงอนุสัญญาาระหว่างประเทศเกี่ยวกับการส่งเสริม
 สิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีหรือให้ความสนับสนุน. กรุงเทพมหานคร :
 กระทรวงต่างประเทศ, 2521.
- อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย.
 กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์ , 2529.
- อมร จันทรมบูรณี. อำนาจการสืบสวน สอบสวน ฟ้องร้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของ
 ไทย. บทบัญญัติ 30,4 (2516) : 631. อ้างถึงใน ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์.
การขาดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิด
 พลาดในกระบวนการยุติธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขา
 นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

อรรถสิทธิ ทองแสง . สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทย. วารสาร

ราชทัณฑ์ 47 , 1 (2542) : 30-35.

อรรถกร ไทยวานิช . การปล่อยชั่วคราว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรัญ สุวรรณบุปผา. หลักอาชญาวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์,

2518.

อิงอร จินตนาเลิศ . กลไกระหว่างประเทศเพื่อการปฏิบัติตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วย

สิทธิเด็ก ค.ศ. 1989. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2541.

อัยการสูงสุด, สำนักงาน. รายงานประจำปี 2536. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์

(1977) , 2536.

ภาษาอังกฤษ

Klip,A . Enforcement of Sanctions Imposed by the International Criminal

Tribunals For Rwanda and the Former Yugoslavia . European Journal of Crime .5 (1997) : 144.

Andrews, J, A. Human Rights in Criminal Procedure : A Comparative Study.

Dordrecht : Kluwer_Academic Publisher Group Distribution Center, 1982.

Brown, B,S. Nationality and Internationality in International Humanitarian

Law . Stanford Journal of International Law . 34 , 2 (1998)

Joh, E. "If it suffices to Accuse" : United States v. Watts and the

Reassessment of Acquittals. New York University Law Review.

74(June 1999) : 887-913.

Schwartz, E, A. The Resolution of International Commercial Disputes Under the
Auspices of the ICC International Court of Arbitration.

Hastings International and Comparative Law Review.

18 (1995) : 719-744.

- Benjamin, F.B. An International Criminal Court , A Step Toward World Peace ; A Documentary History and Analysis . London : Oceana Pub , 1980.
- Benjamin, F.B. Enforcing International Law – A Way to World Peace : A Documentary History and Analysis . London : Oceana Pub , 1983
- George, B.J. Rights of the Criminally Accused. Law and Contemporary Problems. 53 (1990) : 71-102.
- Drumbl, M, A. Rule of Law Amid Lawlessness : Counseling the Accused in Rwanda's Domestic Genocide Trials. Columbia Human Rights Law Review. 29 (1998) : 545-638.
- Gerhard ,M ,O.W . International Criminal Law . South Hackensack,New Jersey : Fred B . Rothham ,1965
- Richard B., Kennelly, Jr. Precluding the Accused : Offensive Collateral Estoppel In Criminal Cases. Virginia Law Review. 80 (September1994) : 1379-1427.
- Gravel , S and Peterson, P. French Law and Arbitration Clauses - Distinguishing Scope from Validity : Comment on ICC Case No. 6519 Final Award. McGill Law Journal. 57(August1992) : 510-536.
- Sieghart, P. The International Law of Human Rights. Oxford : Clarendon Press, 1984.
- Snee , M, J. and Pye , K, A . Status of Forces Agreements and Criminal Jurisdiction . New York . Oceana Pub , 1957.
- Nagel, S,S . The Right of the Accused : in Law and Action. Beverly Hills : Sage Pub, 1972
- Zuckerman A.A.S. The Protection of the Accused from Miscarriage of Justice. Israel Law Review. 31(1997) : 590-611.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำถามในการสัมภาษณ์ภาคสนามเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

1. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมายในปัจจุบันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา
2. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับกลไกและการบังคับเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และท่านสามารถให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่
3. ปัญหาและข้อเสนอแนะต่างๆ
4. ท่านได้รับการคุ้มครองสิทธิในฐานะที่ตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาอย่างไรบ้าง (ใช้สัมภาษณ์ผู้ถูกกล่าวหา)

โดยสัมภาษณ์บุคคลดังต่อไปนี้

1. คุณชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ
2. คุณศราวดี ประทุมราช
3. พันตำรวจตรีพินิจ ช่วยกุล
4. คุณเชาวฤทธิ์ จันทร์สนาม
5. คุณผ่องกร วิสุทธิธรรม
6. คุณเกริกเกียรติ พุทธสถิตย์
7. เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ไม่ประสงค์ออกนาม
8. คุณรุ่งเพชร มายอด
9. คุณพงษ์ศักดิ์ เสือกลิ่น
10. คุณจักรี อุดลนิรัตน์
11. คุณสุวิทย์ เลิศไกรเมธี

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวอินทนิล เนื่องเนาวรัตน์ เกิดเมื่อวันที่ 7 กันยายน 2519 สำเร็จการศึกษา
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนอรุณประดิษฐ์ จังหวัดเพชรบุรี ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียน
สารวิทยา กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 2
จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปีการศึกษา 2540 สำเร็จการศึกษานิติบัณฑิตไทยจากสำนัก
ศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา อดีตเป็นผู้ช่วยทางวิชาการที่คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นิติกร ที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ปัจจุบันรับราชการเป็น
ข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย